al liamm

278-279

O tont ingal bep miz abaoe dek vloaz...

Bremañ

Koumanantit buan !

180 lur/bloaz

skoazell, estren : 280 lur

8 str. Hoche - 35000 Roazhon - Pellg. 99.38.75.83

Bep miz lennit

Armor Magazine

kelaouenn ar vuhez e Breizh

Rener : YANN POILVET

7, ru Sant Jakez - B.P. 419
22404 LAMBAL - Pg. 96.31.20.37

Koumanant bloaz : 225 lur - C.C.P. 2691 70 Y Rennes

BEP DAOU VIZ LENNIT

AL LANV, Kelaouenn sokialour breizhek

liesdoare : *politikerezh etrevroadel, stourmadoù ar vro, sevenadur, bandennoù treset...*

Koumanant bloaz 130 lur - Skoazell : 160 lur

da : AL LANV, 59, hent Kerdroniou Vihan, 29000 Kemper

Deskit brezhoneg pe gembraeg dre lizher :

SKOL OBER

Gwaremm Leurven, Plufur
22310 PLISTIN

Pellg. 96.35.10.22

AL LIAMM 278 - 279

Mae - Eost 1993

48vet Bloavezh

AL LIAMM- Dastumadenn sevenadurel daouviziek
Koumanant-bloaz, Breizh ha Bro-C'hall..... 150 lur
Koumanant-bloaz, broioù all..... 160 lur
Studierien, soudarded, tud dilabour ..... 100 lur
Koumanant kaset dre garr-nij..... 200 lur

Rener : Ronan Huon, 2 Venelle Poulbriquen, 29200 Brest
Pep skrivagner a zo kiriek eus e skridoù.

Kasit ho skodenn d'an teñzorier : P. Le Bihan, 16, rue des Fours-à-Chaux, 35400 Saint-Malo, C.C.P. 167 20 W Rennes.

Na zisoñjit ket paeañ hoc'h adkoumanant kerkent hag echu. Merket eo war ar vandenn niverenn diwezhañ ho koumanant. Nebeutoc'h a labour hag a vizoù a vo evidomp.

Klaskit koumananterien nevez en-dro deoc'h pe kasit deomp o c'houmanantoù hoc'h-unan. Trugarez en a-raok !

TAOLENN

Ur gerig a-raok.....171

Nozvezh ar pellgent, gant Goulc'han Kervella 173

Ugent lur a roi din ? gant Kristian Brisson.....181

An treizh, gant Jean-Yves Charreteur 186

Divroet, gant Annaig Renault.....195

Skol noz, gant Per Diolier.....203

Adskeudennoù, gant Reun Ar C'halan.....205

Si-Mohand, gant Lann Tangi.....229

C.P.C., gant Jakez Ar Borgne.....240

Laila, gant Alan Botrel 243

An niver aour, gant Alan Dipode.....251

Ar Follez, gant Guy de Maupassant (lakaet e brezhoneg gant Mark Kerrain) 258

Porched mab-den, gant Filip Lannuzel 263

Marventez ur studier, gant Frañsez Favereau.....272

Geriadur Favereau, gant Yann Gerven 278

Notennoù.....281

UR GERIG A-RAOK

Er bloaz-mañ eo bet divizet ganeomp ober eus hon niverenn hañv un niverenn doubl. Gant-se, eo bet ret deomp skrivañ d'un toullad brav a dud kement ha kaout skridoù liesseurt, e berr gomzoù, kaout peadra da bourchas danvez dudi ha preder d'hol lennerien. Ra vo trugarekaet amañ ar re o deus respontet deomp hag ivez rener Skol Veur ar Bobl en Oriant en deus roet an aotre deomp da embann darn eus ar skridoù oa bet kaset dezhañ evit kenstrivadeg danevelloù 1992.

Skridoù aesoc'h pe ziaesoc'h da gompren a vo kavet en niverenn-mañ, rak pep skrivagner a ziskouez kaout e zoare dezhañ e-unan da soñjal ha da sevel e skrid. Digarez en devo al lenner da adkavout skrivagnerien anavezet mat gantañ ha d'ober anaoudegezh gant "*deskarded*" war ar vicher. Evit darn eus ar skridoù ez eus bet savet un tamm rakskrid oc'h embann titouroù diwar-benn ar skrivagner. N'omp ket bet gouest d'hen ober evit an holl skridoù siwazh.

Ur c'halz eus ar re a vo kavet o skrid en niverenn-mañ o deus bet desket skrivañ brezhoneg a-drugarez da Skol Ober ha deuet int da gompren n'eo ket ur c'hoari aes kas ur skrid betek penn, reiñ lusk d'an darvoudoù, displegañ o soñj fraezh hep luziañ betek re ar skrid. Bez' e rank ar skrivagner(-erez) teurel pled ouzh levezon ar galleg a vez dalc'hmat oc'h aloubiñ hor yezh, komzet pe skrivet e vefe, evel ma ra ar c'hinvi war ar vein kozh. Sioul e sil e vinim er skrid ha dall e vezer alies gant ar stank m'eo an touelloù strewet war an hent.

Tudual ha Ronan Huon

Goulc'han KERVELLA

NOZVEZH AR PELLGENT

« E pep kêr eus ar vro ez eus manifestateg hiziv, kaset en-dro gant ar strollad broadel. Pell e pado an abadenn en noz-mañ moarvat. Ur miz a-raok ar voterezh e fell da Yann Fañch Pennek diskouez fraezh d'an dud en deus e strollad nerzh ha startijenn forzh pegement. Gouel Jan Ark n'eo ket a-walc'h ken eme pennrener ar strollad. Fellout a ra dezhañ ober eus nozvezh ar pellgent, nozvezh an azginivelezh evit ar vamm vro. Yann Fañch Pennek, mabig Jezuz ar vro nevez a savo diwar dismantroù ar bed kozh bet breinet gant lorc'h hag aour ar Yuzevien... Devezh kentañ bloavezh ar gelted ivez... "Breizhad, bez fouge ennout gant da vro ha da sevenadur..." »

Lakaat a reas blenier ar c'harr boutin ar skingomz war Radio an Aodoù. Gouzout a rae e vefe kantikoù brezhonek an devezh-se. Evezh vras a lakae, dallet ma oa gant gouloù ar c'hirri a zeue stank a-benn dezhañ. Glav bras oa oc'h ober hag an avel en he c'hornaouok... Poulladet oa an dour war an hent a gase eus Brest da Blounec'h. Rouez oa an dud er c'harr. Ur vandennad yaouankizoù en a-raok, ur pezh toumpi ganto ha boutailhoù bier. O vont da zebriñ ha da zañsal un tu bennak war an arvor douetus. E lost ar c'harr n'oa den nemet ur vaouez souchet en ur vantell c'hlav gleb teil hag ur mouchouer ledan karrezennet war he fenn. Ur gozh

malizenn oa en he c'hichen war ar gador. O sellet dre ar prenestr edo, an dour o ruilhal diwar ar werenn. Teñval sac'h oa an noz.

War dro seizh eur hanter ec'h en em gavas ar c'harr boutin war leurgêr Blounec'h. A-herr e tiskennas ar yaouankizoù hag a-lamm en ostaleri gentañ... Ar vaouez yaouank a zeuas d'he zro er-maez o sachañ war he malizenn bounner. Chom a reas da sellet ouzh ar c'harr boutin o vont kuit, goullo da vat. En em reutaat a reas a-raok kregiñ da vale. Neuze e voe anat warni e oa dougerez. Goustadik ez eas da bakañ un tammig log a oa e korn ar vered. Eno e vefe en disglav. Goulou a oa e pep stal en-dro d'ar blasenn, ha goulou a-istribilh a-zioc'h al leurgêr hag ar straedoù. Re ruz, re wenn, re velen, re c'hlas. Milieroù a lutigoù o lintrañ dindan ar barroù glav, hejet dihejet, kaset ha degaset gant c'hwezhadennoù an avel. Unan bennak a vanke en o zouez, hag a oa evel eneoù marv e-touez ar re vev.

Dispakañ a reas ar vaouez ar mouchouer diwar he fenn. Yaouank oa c'hoazh, war dro tregont vloaz nemet tres an anken en he c'herc'hen. Treut ki oa he dremm, bras bras he daoulagad. Diouzh liv he c'hroc'hen oa anat n'edo ket eus ar vro na dost.

Nebeut a dud a oa er bourk. Nemet ur vaouez bennak o tont er-maez eus ur stal chomet digor diwezhatoc'h, ur pezh pakad paper steredennet ganti. Redek a rae an dud diwezhañ a-dreuz ar blasenn da vont d'ar gêr. C'hoarzhin a raent ha komz a vouez uhel. « Nedeleg laouen ! Nedeleg laouen ! » Ur guchenn vugale a oa o sellet ouzh ar c'hoarielloù hag ar madigoù a-dreuz gwer ar prenester. Ar wezenn Nedeleg, kraou ar mabig Jezuz, an Tad Nedeleg. Nozvezh ar pellgent a oa kroget da vat.

Skrijañ a reas ar vaouez gant ar boan-gof. Gant ar gwentr edo abaoe dek devezh bennak ha ne rae nemet

kreskiñ. N'oa ket tost da chom c'hoazh koulskoude, ha padal he deveze frapadoù poan e-giz ma vefe o vont da wilioudiñ. Kaout a rae dezhi da nebeutañ ; rak ar wech kentañ oa dezhi da zougen ur c'hrouadur. Ar medisin yaouank a oa o vont da gaout a lavarfe dezhi petra oa o c'hoari vazh ganti. N'he doa tamm c'hoant d'ober ur golladenn. N'he doa den kar er bed nemet ar bugel-se pa c'hanfe.

Tremenet ar barr e savas goustadik hag ober tro ar blasenn... N'oa ket re sur an holl ken pelec'h edo an ostaleri al *Leon Aour*... Di edo da vont da glask ur gambr da lojañ. C'hoazh oa bet eno. Un dek vloaz bennak oa. Da labourat p'oa nevez en em gavet e Brest o tont diouzh he bro. Gwalc'hiñ ar skudelloù, skubañ ar c'hambreier, fichañ ar gweleoù. Anaout mat a rae Maivon Porz, ar vestrez. Dougenet* oa ganti tra m'edo e Plounec'h. Ur vaouez laouen ha karantezus hag he doa roet digor dezhi en he zi daoust d'e liv bezañ teñval. Bremañ c'hoazh e kavfe bod eno da c'hortoz bezañ divec'hiet. Mamm oa Maivon Porzh da Frañsez Porzh, medisin ar barrez.

Paotred mezv put a oa o tont er-maez eus un ostaleri da vont en unan all, ur pezh you ganto. Chom a rejont a-sav e-kreiz al leurgêr da sellet ouzh ar vaouez yaouank. Blev touz oa war o fenn, kroazioù kamm livet ouzh o zal hag o jodoù, dilhad lêr du ganto, nozelennoù arc'hant stag outo, ha tammoù chadinier a-istribilh o stirlinkat. Hastañ reas ar vaouez ha sachañ he zreid ganti, kroget aon enni. Anaoudegezh he doa ouzh seurt tud. Abalamour dezho he doa kuitaet kêr Vrest. Setu ma oant erruet amañ ivez !

E penn ar straed veur edo ostaleri Al Leon Aour. Cheñchet oa bet doare dezhi. N'oa ket ken ar gozh

---

* dougenet : gwelet mat

ostaleri a-wechall gant prenester bihan, lec'h ma veze lakaet ar c'hevnid hag al legumaj da yenañ. Ur mell ti-debriñ nevez flamm flimin oa bremañ, gant teir steredenn mar plij. Bountañ a reas war an nor ha mont e-barzh. Va Doue 'ta pegen kran oa an diabarzh anezhi ivez. N'oa den er sal-degemer nemet e penn all an trepas e veze gwelet keginerien a-zevri oc'h aozañ boued. Er sal vras, e-kichen, oa staliet an taolioù. Friko da gaout, vasil, a-benn an noz. Dont a reas naon dezhi o klevet c'hwezh ar c'hundu edod o fardañ. Azezañ a reas ouzh un daol ront. Ar radio oa en-dro. Adarre oa meneg eus manifestateg ar strollad broadel...

« E Brest eo emañ ar startañ an traoù. Soñj en doa ar maer sokialour nac'het reiñ ur sal gêr da Yann Fañch Pennek. Abaoe dek devezh eta ez eus deut da Vrest bandennadoù tud yaouank, doare fall dezho, da lakaat reuz e-kêr. "N'int ket tud din-me" eme Rener bras ar strollad. Diaes eo hen krediñ p'o gweler gwisket e doare izili ar strollad. Diouzh Roazhon ez eus bet ranket lakaat degas archerien rak re Benn Ar Bed ne oant ket evito. Bemdez ha bemnoz e vez emgann, dreist holl er c'harterioù paour el lec'h m'emañ ar stankañ an dud diavaez-bro... »

Enkrez a savas er vaouez yaouank o soñjal en devezhioù-se bet al lanfridi oc'h ober freuz en he c'harter. Torr gwer ouzh ar stalioù hag an tiez, tan er gweturioù, bugale ha tud vras gloazet, merc'hed gwallet... Daou zen yaouank oa bet lazhet zoken a-daolioù barrenn houarn. Gwelloc'h oa bet ganti tec'het ha klask repu e Plounec'h. Mab an ti he doa anavezet amañ. War e studi medisin edo d'ar poent-se. Labourat start a rae evit gounit arc'hant da vont d'ar skol-veur. Sikour aozañ boued, servijañ an dud diouzh taol ha gwalc'hiñ an ti ; abred diouzh ar mintin war sav ha diwezhat en noz a-raok mont da gousket. Kalonek e oa. Mignoniezh oa etrezo, un tammig amourousted zoken. Nemet re

yaouank oa c'hoazh da soñjal sevel tiegezh, pa n'oa ket echu e amzer er skol ouzhpenn. Pa oa aet ar vaouez yaouank da chom da Vrest he doa bet kendalc'het da c'houlenn kelou diwar-benn ar medisin yaouank. Barrek-kenañ oa war e vicher. Da zoktor-medisin oa bet anvet e-touez ar re gentañ. Bet graet e goñje e-bourzh ul lestr-brezel e oa deut en e anv en e barrez c'henidik. Abaoe avat e oa aet diwar-wel eus he buhez.

– Petra az aio ganeoc'h ?

Erruet oa ur paotr yaouank en he c'hichen, roched gwenn gantañ ha skoulm balafenn en-dro d'e c'houzoug.

– Heu... an itron Porzh n'emañ ket er gêr ?

– An itron Porzh ?

– Ya... Maivon Porzh a zo o terc'hel an ostaleri...

– Hañ. Va mamm gozh oa.

– Ez oa ?...

– Marv eo daou vloaz zo. Va zad eo a zo o terc'hel an ti bremañ...

Adarre e krogas ar gwentr en he c'hof. Marvet Maivon Porzh. He-unan kaer ec'h en em gavas. Mezevenniñ a rae he fenn... Chomet oa mantret ar paotr yaouank.

– Pegement ar gambr evit lojañ, a deuas ar vaouez a benn da c'houlenn.

– N'eus kambr ebet amañ ken. Boued hepken a reomp bremañ.

– Hañ...

– Div ostaleri all a zo e kêr mar keroc'h...

Sevel a reas ha trugarekaat ar paotr yaouank. Stardañ war he c'hof a rankas. Kalz pounneroc'h oa he samm bremañ.

Pa oa o treuziñ ar blasenn adarre edo ar c'hleier o seniñ ar galv kentañ. Dizale oa oferenn ar pellgent o vont da gregiñ. Un oferenn lakaet da eizh eur abalamour d'ar barrezianiz da c'hellout frikota. Ur maread a dud a oa o vont d'an iliz. D'ar red, oc'h enebiñ ouzh

ar barr avel hag o klask disglaviñ. C'hoarzh ha kaoz kreñv a oa ganto. Laouenidigezh. Ar vugale a oa o c'hoariellat war delezioù ar c'halvar. Sklerijennet-holl oa gwer-livet an iliz. Ar C'hrist ouzh ar groaz, Santez Tereza, Sant Eozen etre ar julod hag ar c'hlasker bara, Iton Varia Lourdez... Edo an ograou o seniñ *War ar menez ar Bastored....*

En div ostaleri ez eas ar vaouez yaouank, bec'h dezhi o tougen he malizenn. Kalz re ger oa eviti priz ar c'hambreier. N'edo ket an aour war ar raden ganti. Diouzh ret e kemerfe ur gambr pa vefe bet e ti ar medisin. Du e oa gant an naon. Hilliget oa bet he staoñ gant c'hwezh vat ar yar rostet el Leon Aour. Setu ma 'z eas en un davarn damdost d'an iliz da zebriñ un tamm.

Leun-chek oa an ostaleri. An dud yaouank he doa gwelet er straed a oa bodet stank en-dro d'an daol-evañ. Souchañ he fenn dindan he mouchouer a reas ha mont da azezañ en ur c'horn distro. Youc'hadennoù a save diouzh an engroez ha trouz ar gwer hag ar boutailhoù. Hanter vouget oa an dud e-kreiz ar bouilhad moged. Kroget oa oferenn Nedeleg er radio en ur yezh na gomprene ket. Brezhoneg douetus. Tro he doa bet da glevet an dud o komz er yezh-se dek vloaz oa. A-wechoù e kave dezhi klevet tud he fobl o kaozeal. Un tamm kig moc'h a c'houlennas kaout hag ur banne dour frouezh. Kiañ a reas war he boued. Edo ar c'hleier o seniñ an eil galv e tour an iliz. Trumm e voe troc'het ar c'hantik er skingomz gant keleier...

« Nevez en em gavet ez eus ur gwall-zarvoud e kêr Vrest. E sal ar Penfell e oa bodet tri mil a vugale eus karterioù paour ar gêr, kalz anezho genidik o zud eus Afrika an Hanternoz. Ur gouel Nedeleg dispar a oa bet aozet dezho gant Jarl Starker, ar c'hapitalour brudet. Kanaouennoù gant Patrig Ewen o doa da glevet a-raok ma vefe c'hoariet dirazo Ginivelezh hor Salver Jezuz

Krist gant strollad c'hoariva Poullaouen. A-greiz pep kreiz setu ur vombezenn o tarzhañ ha pulluc'het kraou ar mabig Jezuz hag ar bern profoù oa da vezañ roet d'ar vugale. Un daou c'hant bennak a vugale a zo bet lazhet hag an tad Nedeleg a oa o lakaat e zilhad tro-kein ar c'hraou... »

« Youc'hou ! » a youc'has ar baotred en ostaleri. Ha c'hoarzhadennoù yud ha taolioù dorn war an daol.

Yutoc'h-yutañ e krogas ar boan-gof er vaouez. « Klaoustre emaon o vont da chom ». Arabat oa dezhi chom da yariñ ken.

— An aotrou Frañsez ar Porz zo medisin amañ atav ? a c'houlennas ouzh plac'h an ostaleri.

— Ya da. Medisin ha maer.

— Maer eo ivez !

Dont a reas enni he-unan adarre.

— Hag emberr, diouzh servij emañ ?

— O ya, kredapl. Noz-deiz e vez diouzh servij. Ne ziskrog diouzh e labour nemet evit ober politik.

— Mar deo maer...

— Hag o klask mont da gannad emañ ivez, en taol a zeuio.

— Pelec'h emañ ti ar vedisined ?

— E straed ar C'harnok, a-zehou pelloc'hik. Neuze e treuzoc'h plasenn an ti-kêr. E penn all ar blasenn emañ. Skrivet eo. Aes eo da gaout.

Fiziañs oa enni p'edo o tont er-maez eus an ostaleri daoust d'ar boan kreskiñ. Kavout a rafe ar pare dizale. Ul louzaouenn da lazhañ ar gwentr hag echu pelloc'h gant an trubuilhoù. Tridal a rae ar mouezhioù en iliz. He c'halon a dridas a-unan ganto. Kelou mat a oa er bed. Treiñ a reas a-zehou er straed voan. Nevesaet oa bet al lodenn-se eus kêr ha laouen oa pep tra. Pavez a liv, gwer ha ruz, skiñvier c'hwek da azezañ, leternioù lugernus o taoler o sklerijenn domm war an tiez bet livet flamm en-dro.

Ar gwentroù n'oant ket poanius ken. Evel ar vuhez o tiwan enni. Marteze edo o vont da gaout ur c'hrouadur. Ne vefe nemet seizh miz, petra vern, bev e chomfe memestra. Pebezh nozvezh kaer. Ur paotrig bihan koant nozvezh ar pellgent. Marteze e chomfe amañ d'e sevel. Hastañ buan a rae bremañ war blasenn an ti-kêr. Frañsez ar Porzh a oa evel o wareziñ anezhi. Dizañjer oa bremañ e vefe taget ken gant al lanfreidi. E penn all ar blasenn e wele goulou lutig ti ar vedisined o lintrañ. Penn he beaj hag he anken.

Tremen a ranke dirak panelloù lakaet evit ar voterezh. Pep danvez kannad en doa staget e skritell outo. Bez edo ar sokialourien, paotr an tu dehou, ur c'homunour, mignoned an natur, Emgann, an UDB, Frankiz Breizh... Un arridennad skritelloù... « Sell 'ta ! » ar penn-hont a anaveze. Tostaat outañ a reas. Ar medisin yaouank Frañsez ar Porz. Lartaet oa ur bern, ha rouez e vlev war e benn.

Ur barr spontus a grogas enni. Evel un taol kontell en he c'hof. *Strollad broadelour* oa skrivet a-zioc'h penn ar medisin yaouank. *Bro C'hall d'ar c'hallaoued, an estrañjourien er-maez...* Klask a reas pakañ peg er banell a-raok kouezhañ. Pell a-hont edo lutig ar vedisined o pellaat, o pellaat, o pellaat...

Mintin abred en devezh war lerc'h e voe kavet marv. Astennet war-gorre he malizenn. Stardet oa he dorn kleiz war he c'hof hag he dorn dehou e talc'he un tamm eus skritell an aotrou maer.

Nozvezh ar pellgent oa.

Miz Genver 1993

Kristian BRISSON

Bet ganet e Ivry e 1927. E-doug e vakañsoù e Konkerne, hag eñ bugel, en deus bet tro da glevet brezhoneg gant e vamm-gozh. D'e seitek vloaz eo staget da zeskiñ brezhoneg gant Skol-Ober. Ur wech erruet e Sizhun war e vicher a vestr-skol eo bet mestroniet gantañ da vat ar yezh komzet. E skrid kentañ e brezhoneg a voe un deizlevr. Diwar atiz V. Seite eo kroget da skrivañ barzhonegoù evit ar gelaouenn Bleun Brug.

War e leve emañ bremañ. Pleustriñ war ar sonerezh a ra ha pa c'hell implij ograoù iliz Sizhun e vez e barr e blijadur.

Tri romant en deus skrivet betek-hen : Ar reder-mor, Skeud ha Kelc'h diwar-gelc'h.

UGENT LUR A ROI DIN ?

Chomet e oa a-sav ar c'harr-tan un tammig pelloc'h. Hag ar paotr ha redek betek ennañ. Savet en doa ar blenier ar werenn.

« E kêr emaoc'h o vont ? » emezañ ha kregiñ e dornell an dorikell. Prennet e oa. Hag, hep an disterañ ger, e savas an den ar werenn en-dro hag ez eas kuit ken trumm ken e strinkas ar grouan dindan ar rodoù. Amzer en doa bet ar paotr yaouank, avat, da welet an heug a oa bet livet dremm egile gantañ p'en doa e welet

a-dost. Sellet a reas ouzh e zaouarn, ur gramennad loustoni warno, ouzh e vragoù jean, toull ha dislivet. Un tamm kempenn a reas d'e vlev gant kil e zorn tra ma teue un huanadenn hir gantañ.

« Paour-kaezh paotr ma 'z eus ac'hanout ! » a zistagas etre e chik hag e choug. Hag ober un hej d'e zivskoaz. Boas e oa, abaoe ur pennad, da gomz evel-se, outañ e-unan, pa ne oa den da doullañ kaoz gantañ, moarvat. Hag ur wech ouzhpenn e savas dour en e zaoulagad, dour e c'hwervoni.

Treuziñ a reas an hent a-benn heuliañ an aod. Ne glaske ket c'hoari biz-meud ken. Re vras e oa bet e vezh. Forzh penaos en doa amzer a-walc'h da vont war droad betek ar porzh-kenwerzh. War ar pont e oa bet o sellet ouzh al labourioù. Eno edod o sevel ur pont nevez gant ar re enk ma oa deut an hini kozh. Manet e oa eno, dedennet gant mone-done ar vicherourien ha dreist-holl gant paotr ar c'havr-houarn, e-unan-penn en uhel, e-barzh e logellig, n'on dare pet troatad a-us d'ar stêr.

Da neuze edo o tremen e-biou da Oceanopolis – mirdi ar mor – a oa gronnet gant bernioù kirri-tan. Ne oa ket gwall chalet gant ar pezh a c'hoarveze tro-dro dezhañ o vezañ ma sante adarre evel ur fallaenn ouzh e c'hounit rak naon du en doa. Poent e vije dezhañ klask un tamm bennak a-raok an noz, dres evel ma rae bemdez, pa ouie ruzañ e votoù kostez an ti-gar.

A-daol-trumm e oa deut ar c'harr-tan – nevez-flamm ha ruz-gwad e liv – en e gichen. Ha digoret e voe an nor dezhañ.

« D'ar porzh-kenwerzh ez an. Ma ' peus c'hoant dont ganin... » Na perak e oa chomet hennezh a-sav pa n'en doa graet sin ebet dezhañ ? An den-se, diantav – yaouank pe yaouankoc'h – n'en doa ket graet van ouzh e dres fall, nag ouzh e zilhad, evit doare. Parañ a

rae e selloù – ur seurt teneredigezh enno – war ar paotr, staenet un tamm anezhañ. Moarvat en doa santet e oa bras an dienez a veve egile enni. Ha setu ez eas ar paotr er c'harr hag e koazezas e-kichen ar blenier, ar pellañ ma c'hellas dioutañ, koulskoude, peogwir e oa lakaet nec'het a-walc'h. 'Fin, n'en doa goulennet tra digant hennezh ! Sell ! Ma klaskfe laerez un dra bennak diwarnañ ? Ur toullad traoù a oa a-stlabez dirazañ, traoù didalvoud, 'm eus aon, kozh paperioù. Mont a reas en e souchig, dindan e dav, e brederi gant ar glizhaj a oa goloet ar c'hornad gantañ – al lenn-vor, uhelennoù kêr, hag al linennoù-houarn a astenne o rouedad a-gleiz hag a-zehou. Hepmuiken. Ha ne rannas grik ken e voent erruet er porzh-kenwerzh, e-tro ar stalioù hag an ostalerioù, a-hed ar c'hae.

« Trugarez deoc'h. » emezañ, izel e vouezh. Daoust hag egile en doa e glevet ? Ma ! Ne rae ket foultre kaer gant an dra-se ! Pa oa chomet a-sav ha digoret an nor dezhañ e talveze kement-se ha kerzh kuit ! N'en doa goulennet mann outañ.

« Ugent lur a roi din ? » Na pet ha pet gwech en doa bet tro d'ober gant ar c'homzoù-se ! Ha derc'hel soñj mat a rae eus an dro gentañ p'en doa kredet o distagañ. Klasket en doa bet frazennoù en e benn : An aluzen, Mar plij... Dilabour on... Naon 'm eus... M'eus ket bet tamm abaoe meur a zevezh... ha me oar me ! Ha setu ar goulenn nemetañ a oa deut gantañ : Ugent lur a roi din ? Krak-ha-krenn. Tra ken. Ha pa c'hoarveze gantañ mont davet unan bennak – paotr pe blac'h, merc'hed kozh, peurliesañ – ne grede ket sellet ouzh an den. Met, an taol-se, n'en doa goulennet mann ha ken plaen all e oa aet etrezek al lenn-borzh tostañ. Poent e oa dezhañ en em gavout e-unan adarre peogwir e oa tonket dezhañ pelloc'h bezañ troc'het diouzh ar re all.

Edo ar mor en e c'hourlen ha p'edo gant ar reverzi vras ne oa nemet ur meutad bennak etre bord ar c'hae hag an dour kompez ha lufrus. Alies e oa chomet e-giz-se, e zaouarn gantañ e godelloù e anorak kozh a-benn klask enno un tamm tommder dre m'edo an hañv war e dalaroù ha gant-se e oa rivus an nozvezhioù. Gwelet a reas e skeud en dour. Sankañ a reas donoc'h e zaouarn en e c'hodelloù. Da neuze e santas un dra bennak en e c'hodell kleiz. Un tamm paper ? E dennañ a reas er-maez – ur bilhed kant lur e oa. E-pad ur boutadig e vanas estlammet gant e gavadenn. Piv bennak... ? Paotr ar c'harr-tan eo en doa hen roet dezhañ, ken sur ha tra ! Penaos 'ta en doa gellet lakaat ar bilhed-se en e c'hodell hep gouzout dezhañ ? P'en doa digoret an nor, kredapl bras... Treiñ a reas e selloù etrezek an hent – n'edo ket ar c'harr ruz eno ken. E spurmantiñ a reas, koulskoude, o pignat gant an hent serzh, a-hont, warzu an ti-gar.

Tastournat a rae an tamm paper a dalvezfe da veur a bred dezhañ. Da gentañ penn e oa bet e soñj redek ha daskoriñ an arc'hant d'an den. Na perak ? Ma ! N'en doa goulennet gour digant hennezh, an den-se, ha ne oa ket evit gouzañv an doareoù-se. Paotr a-walc'h e oa c'hoazh evit ren e vuhez, kea ? Evelato, pa oa aet egile en e roud e oa koulz dezhañ tennañ e vad diouzh ar prof dic'hortoz-se.

Ha skeiñ etrezek an davarn dostañ a c'hellfe bourrañ gor he goudor enni.

« Ur banne bier a yelo ganin... ket, ur banne kafe hag ur sandwich. » Sellet a reas paotr an davarn outañ, liv an disfi war e fas. Neuze e tennas ar paotr ar bilhed e-maez e c'hodell hag e lakaas war ar c'hontouer. Droug a oa ennañ ha prest e oa e gorfad da darzhañ...

... Klevet a reas ur c'horn o voudal er pellder – ur vag o kuitaat ar porzh war-zu broioù all, da gaout tud

all... Broioù all, tud all, ur vuhez all ? Hag eñ aze, en e souch, o krakvevañ, e-unan-penn. Den ebet evit sellet outañ, den ebet a c'hellfe-eñ sellet outañ... war-bouez egile, an den-se en doa kredet kinnig un dra bennak dezhañ... un tammig arc'hant... un tammig karantez ? Ha gant ar bras ma oa e galonad e tiruilhas un daeraouenn war e jod entanet, daeraouenn e c'hlac'har.

Miz Meurzh 1993

L'Avenir de la Bretagne
Koumanant : 90 lur.
B.P. 103 - 22001 Saint-Brieuc Cedex
C.C.P. Rennes 1132 86 J

J.Y. CHARRETEUR

Bet ganet e Treglonou e 1950. Mañsoner eo bet e-pad tost da zek vloaz. Emañ bremañ o labourat e kreizenn AFPA an Oriant. A-viskoazh en deus bet darempred gant ar brezhoneg pa ne oa nemet drezi e c'helled kaout un tañva eus ar pezh a c'hoarveze e bed ar re vras. Perzh en deus kemeret e gouelioù ar Bleun-Brug. War ar chanterioù er bloavezioù 70 en deus bet tro da gomz brezhoneg an aliesañ. Kroget eo da zeskiñ lenn ha skrivañ e brezhoneg p'eo en em gavet e Pont-Skorv ha p'en deus kejet gant un den a rae war-dro ar c'hentelioù brezhonek eno. Heuliet en deus kentelioù Skol Ober evit peurzeskiñ ar yezh. Hemañ eo e skrid kentañ.

AN TREIZH

Sellomp uhel,
izel a-walc'h e kouezhimp atav.

Teurel a reas Youenn e sac'h hag e pignas d'e dro er c'hamion. A-vec'h troet an alc'houez ma loc'has ar c'heflusker gant e drouz houarn. E lakaat a reas da roc'hal ha da voudal, a-walc'h evit ma kollfe e c'hoant mouzhañ, rak boazet edo, abaoe un nebeudig d'ober e gamambre. Ar gozhni oa pennabeg d'an dra-se a lavare lod, met gouzout a rae Youenn ne oa ket aze ar gwir abeg : ar paour-kaezh kamion ne veze ket graet tamm ebet war e dro.

« Keit ha ma 'z aio war-raok... » Ar preder-se e lakaas da soñjal en e donkad dezhañ e-unan. Echu gantañ e zevezhiad labour, emberr en doa un all d'ober. Labour du ! Klasket e veze atav mañsonerien vrudet gant tud hag o doa c'hoant da gempenn, da ledanaat pe c'hoazh da reiñ ur stumm all d'o zi. Anavezet e oa evit bezañ ur gwall labourer, ur micherour ampart, un den gouest, ha ne veze ket gwelet alies o reiñ bronn da droad e venveg. Ha gwir eo, n'eus ket keit-se, pa 'z edo o terc'hel un tiegezh, e oa bet c'hoarvezet gantañ, meur a wech, dihuniñ ar c'hilhog evit lakaat an heol da sevel, hag edo an oabl brizh-marellet a stered a-raok ma 'z afe da gousket. Labouret en doa e giz kouer betek e dregont vloaz, met Liza *e hini gozh*, ne blije ket dezhi ken, na liv na c'hwezh ar c'haoc'h saout. Setu a-benn ar fin en doa sentet, en despet dezhañ : gwerzhet ar chatal, desket gantañ ur vicher nevez, ha savet un ti nevez er bourk. N'he doa Liza netra all d'ober nemet en em fichañ heñvel ouzh ur bapa, ha dezhañ da baeañ e di, setu perak e ranke asantiñ d'al labour du ! Setu perag ivez e tegase ur sac'h gantañ bemdez ; ne 'z ae ket da zebriñ gant e gamaladed d'an ostaliri : re ger ! Chom a rae war ar chanter da lonkañ ur banne soubenn vara hag un tamm kig sal ; alies e rae ur frapad kousk da c'hedal ar re all.

Hiziv ne zistrofe ket d'ar gêr gant ar c'harr-boutin evel boas, aotre oa bet roet dezhañ da gemer kamion ar stal evit charreat traezh. Gouzout a rae Job Ar Bras, e vestr, e oa Youenn oc'h ober labour du, met ne rae van ebet, eñ ivez, pa veze re a bres a ginnige dezhañ labourat da sadorn.

Loc'het oa ar c'hamion abaoe un tachad, tra ma tibune ar soñjoù-se. Dont a reas da brederiañ war ar sizhunvezh labour tremenet. Poanius e oa bet, ha ne 'z ae ket war-raok ar chanter, hervez komzoù Job Ar Bras.

Anzav a ranked n'en doa kresket tamm ebet hiziv. Merzout en doa graet ez edo chomet re izel gant ar vein dailh a veze implijet evit an dorioù hag ar prenester. Setu e lec'h lakaat ar gourinoù en doa renket freuzhañ ar pezh en doa savet en derc'hent. Dont a reas da soñj dezhañ komzoù e vestr a lavare : « Debriñ a reomp amzer diwar ar chanter-mañ... »

Hiziv avat en doa graet ur c'hofad. Marteze ez eo hemañ ar soñj e lakaas da chom a-sav dirak un davarn. Aze e vez kavet peadra da lakaat an traoù da ziskenn. Piv oar ?

Leun a gaoz a oa e-barzh. Kement a voged a oa er sal ma oa diaes gwelet selloù ar vicherourien o lintrañ war o dremmoù skuizh. C'hwezh ar butun kemmesket gant hini trenk gwin ruz marc'had-mat a roe da gement hini da c'houzout ne oa ket amañ ul lec'h evit lanfreoù gwisket da sul war ar pemdez. Ne oa ket boazet Youenn da dommañ e revr ouzh kadorioù an tavarnioù, ha dre ma ne oa ket anavezet, den ne reas van ouzh e welout o tont e-barzh. Kavout a reas un daol dieub e korn ar sal, tamm c'hoant ebet gantañ da doullañ kaoz gant den. Ur sell a daolas ouzh ar gazetenn dispaket dirazañ : keloù fall adarre ! Saddam, diaoul a c'hiz nevez, lagad du, mourroù dezhañ, gwisket gant dilhad ur brezelour, en doa enaouet ur mell tantad gouest da vougañ ar bed a-bezh. Lakaet en doa ar re binvidik da dridal, ha meur a hini, o klevout trouz ar brezel *ar c'hast kozh flaerius* a oa kroget da verniañ magadurezh, gant aon ra zeufe traoù da vankout.

Saotret e oa bet ar mor gantañ ivez. Kement hag ober ! Amañ avat, er vro, ne wellae ket kennebeut ar stal e-keñver an dour. Tamallet e oa d'ar saverien voc'h ledañ re a zour-hañvouez war ar parkeier, d'ar gouerien bezañ re vrokus gant al ludu. Ar c'hleuzioù, diskaret evit degemer an ostilhoù a-vremañ ne oant ket mui evit

mirout ouzh ar glaveier da ruilhañ war-zu ar stêr. Dres, tost dezhañ, ur vandenn labourerien douar, o tistreiñ eus kêr a save komzoù uhel kenetrezo. Dre ma ne gavent ket fred d'o avaloù-douar, o doa goloet hentoù bras ar gêr ganto. « Ur vezh eo, a lavaras unan outo, bremañ emaomp o stlabezañ boued, tra ma 'z eus kemend-all a dud o vervel gant an naon. » Respontet oa dezhañ ne oant ket kiriek tamm ebet, ar gouarnamant ez eo a oa. Trenk an traoù evito ivez, a soñjas Youenn.

Ma n'en doa Youenn abeg ebet da glemm, santout a rae edo krog ur c'hleñved bennak en e spered. Ne gave blaz ebet ken d'ar vuhez. Stanket an dremmwel, ur goabrenn, doare fall ganti, a zeue davetañ a-dizh. M'en doa kemeret plijadur er penn kentañ gant e vicher mañsoner, e soñje en e labour kouer : ne dalve ket ar boan keñveriañ. Keuz en doa. Mestr oa warnañ e-unan, eostiñ a rae ar pezh a hade. Hervez mareoù ar bloaz e oa disheñvel an doare da vevañ. En hañv, nag a blijadur o lidañ ar peurzorn etre amezeien goude un devezhiad dornañ. En nevez-amzer, d'ar sul, e veze ar c'hiz d'ober tro ar parkeier, a-raok ma vije aezhennet ar glizh. Sellout ouzh ar gwiniz o tiwanañ : bep bloaz e oa un dudi estlammiñ dirak an arvest ken burzhudus-se. Hag er goañv, pa veze ar maezioù goloet a erc'h, e kave atav un dra bennak d'ober war e dro er gêr. Bremañ avat e laboure ingal er goañv evel en hañv. Pa veze kroget da sevel un ti, e veze ret mont kuit da lec'h all a vec'h ma veze echu ar mogerioù. Morse ne welje an doenn war-gorre, nag an dud o vevañ ennañ. Un troc'h a oa etrezañ hag e labour. Ne zeue ket a-benn da grouiñ liammoù gant tud all na gant an natur. Ul liamm nemetken a oa kenetrezo : an arc'hant. Deuet e oa da gavout goular ar vuhez. Ha gwashoc'h c'hoazh, teñvalaat a rae ar bed. Kasoni o kreskiñ etre broadoù, saotrerezh e-keñver an natur, stlabez ha pilpouzerezh, tra ma oa

kemend-all d'ober evit skoazellañ an eil egile hag aozañ un dazont dereat d'ar yaouankiz.

Ya, rak ouzhpenn dezhañ bezañ un den kreñv, dispont ha kalet ouzh ar boan, bez e oa lemm e spered, digor bras war ar bed, ampart war meur a dachenn, atav war evezh. Ne soursie ket ouzh disterachoù a vir kalz zo da sellout dreist ar c'hae, hag a zalc'h serr an draf. Dedennet e oa gant pep tra a c'hoarveze en e vro hag er broioù all. Drant pa 'z ae an traoù war-raok e-keñver an emglev etre ar broioù, pa wele tud o stourm evit gwellaat an doareoù da vevañ. Ne c'houzañve ket gwelout tud o waskañ o nesañ abalamour ma kave dezho edo ar gwir ganto, ne oa nemet o menozioù a c'hellfe sturiañ ar bed. Faziañ a ra an neb a lavar bezañ kavet ar wirionez, rak ar wirionez ne vez ket klasket, ret eo he c'hrouiñ bemdez, hag an deiz war-lerc'h e ranker reiñ dezhi ur frammadur nevez. Setu perak ne c'hell ket ar wirionez bezañ un abeg evit moustrañ ar re all. Talvezout a ra nemet d'an neb a gred sellout outañ e-unan. Henozh avat, en doa kroget da sellout a-dost ennañ ha gwelout a rae e galon o tiwadañ. Ar gouli ne oa ket tost da bareañ, re gozh, re zon, hag an den re dener.

Daoust da gement-mañ, santout a reas ar wrez o sevel en e wazhied ken ha m'en em gavas frealzet. Ar gwin a ro d'an den ar gallout da sellout outañ e-unan e-giz ma vije bet un estren, unan bennak oa o paouez ober anaoudegezh gantañ hag a anaveze evel p'en dije bevet gantañ a-hed ar wech.

O riñsañ an trede gwerennad edo pa c'hourlammas o klevout unan bennak ouzh e c'hervel :

— A ! sell 'ta piv ! Youenn amañ ! Goulc'hen Segalen, e gamalad pa oant bugale, a chomas mantret war dreuzoù an davarn. Petra a zo krog ennout, ken teñval da benn ganit ? Hag e kendelc'has hep e laoskañ da

respont d'e c'houlenn. Filo ! Degas deomp ul litrad gwin Bourdel eus ar re wellañ.

Teurel a reas e bouez war ur gador a-dal da Youenn. N'em welent nemet bep daou be dri bloaz, dre zegouezh, hep klask muioc'h. An doare karantez-se, diwanet kenetrezo da vare o zroioù-kamm bugale a zo heñvel ouzh ar bleunioù dister a gresk war ar mogerioù kozh, den ne oar eus a-belec'h e teuont, ha gouest int da chom bev hep ma vefe ur berad glav e-pad mizioù.

Ne respontas ket Youenn da c'houlenn e geneil. Soñjal a reas ne droe ket gwelloc'h an traoù gantañ, dre ma 'z en em gavent en un davarn. Siwazh, gwashoc'h c'hoazh edo ar stal : dilabour edo abaoe c'hwec'h miz. Kalvez a vicher, en doa labouret war ar sevel bigi koad e-pad pemzek vloaz. Implijet e oa bet en ur stalig, met dre ma 'z ae ar beskerezh war zigresk e oa ehanet ober bigi koad war aodoù Breizh-Izel. Kinniget e oa bet dezhañ ober ur staj evit en em stummañ war ur vicher nevez. Nac'het en doa graet.

— Ne oan ket evit kevezañ gant ar re yaouank, emezañ, echu eo ganin. Ne zisplegas ket penaos e oa bet kenteliet dezhañ e oa ret en em werzhañ bremañ. Abaoe, edo o c'hedal ur burzhud bennak, a zegasfe dezhañ un abeg da sevel da c'houlou-deiz.

— Penaos emañ ar gont gant da vab ? a c'houlennas Youenn, kement a cheñch ar gaoz, douetus bras..

— Oc'h ober e goñje emañ, met toullbac'het eo bet. Iskis e oa d'an nebeutañ ar pezh a c'hoarvezas da vab Goulc'hen. Ur c'hamalad dezhañ, ur Roskoad, a oa bet kastizet ha toullbac'het peogwir e oa chomet eizh deiz hep distreiñ d'ar c'hazarn. Un devezh en doa al labous kemeret an tec'h. Tamallet e oa bet d'egile bezañ sikouret anezhañ, rak klevet e oant bet o komz brezhoneg kenetrezo. E gwirionez, unan eus ar barrinier a stanke ar prenestr a oa bet heskennet pell oa, setu er

mod-se edo bepred digor hent ar frankiz d'an neb a garfe.

Chom a rejont o daou ur pennadig hep lavaret grik. Boazet e oant bet ivez da implij o yezh dre laer. Meur a vrezhoneger, daoust dezho bezañ stag d'o yezh, a zo gwall nec'het hen ansav dirak estrenien, e-giz ma vije ur c'hleñved mezhus. Fenozh avat, ar Brezhoneg a c'hweze gor enno. Ennañ e kavent gwasked evel ma vijent degouezhet en o gwir bro, disoursi, goude bezañ tremenet ur mare en ur bed all, tennoc'h, garvoc'h.

Kalz diwezhatoc'h, erru poent kimiadiñ, e oa Youenn tomm dezhañ. Ne oa ket e-unan. Rankout a reas harpañ ouzh an daol pa savas en e sav, mezevelliñ a rae e benn.

Ul lamm a reas ar c'hamion pa loc'has. Met mestr a-walc'h edo warnañ e-unan, evit mont goustad. Koulskoude e grogas aon ennañ.

Boazet edo an archerien da fardañ kenstrivadegoù c'hwezañ-binioù da wener noz. « An taol-mañ e vo graet va stal ganin ma n'em gavan ganto. » A-vec'h e oa deuet dezhañ ar soñj-mañ ma troas a-zehou, divizet gantañ tremen dre riboulioù a anaveze a-viskoazh. Marteze ivez ne oa ket mall warnañ d'en em gavout e lec'h ebet, c'hoant dezhañ mont pelloc'h gant strobinellerezh an davarn en doa degaset distan warnañ.

Ne anavezas ket Youenn ar wenodenn en doa redet ken alies enni o klask neizhioù, o c'hoari en em gannañ gant hailhoned ar bourk. Evit gwir ne oa darempred ebet ken enni. An hini diwezhañ en doa gouzelet ar c'haeoù a oa aet da Anaon un dachad oa, hag evit kavout roudoù ur vandenn saout e vije bet ret skrabañ don-a-walc'h. Degouezhet e oa en ur vro gouez, ur strouezheg.

Kerkent ha ma toulle ar c'hamion e hent e-touez ar skourroù hag an delioù o stankañ an hent, kerkent e kemerent o flas, evit stankañ an treizh, evit kuzhat an

tec'h. Buanoc'h-buan ez ae, ar raden hag ar skourroù a stoue o fennoù.

Amañ, pell diouzh an trouz, didamall ha dianken, netra ne vire outañ moustrañ war an droadikell zehou. Netra nemet ur wezenn derv, pilet gant ar wall-amzer a-dreuz d'ar wenojenn. Kement a dizh a oa gantañ ma 'z eas ar c'hamion a benn dezhi, ha ma voe strinket Youenn 'maez.

Hep dale en em gavas dirak un ode. An draf a oa damzigor. Ur goulmig wenn a c'hrougouse war beg troad ur falc'h kozh debret gant ar mergl, harpet ouzh an draf. Ur c'houer, kozh-noe, diskroc'henet e eskern a oa o tisterniañ e varc'h. Mousc'hoarzhiñ a reas pa c'houlennas Youenn digantañ an hent da vont d'ar gêr.

– Degemer mat va faotr, emezañ, amañ er vro-mañ, pep hini a zo er gêr.

– Ho trugarekaat a ran, a lavaras Youenn, met n'em eus ket amzer, gortozet on evit ober labour du, hag emañ erru an noz.

Neuze e taolas evezh ouzh doare an amzer. Mantret e chomas pa sellas ouzh an oabl : ne oa nag heol, na loar, na koumoul, na stered... ha koulskoude edo ar sklerijenn skedusoc'h eget ma vije kant heol o lugerniñ da boent kreisteiz !!

– N'out ket gortozet e lec'h ebet, a huanadas an den kozh, nemet amañ. Gwelout a rez e chom digor an draf : ne reer nemet mont e-barzh, den ne ya er-maez.

Kenderc'hel a reas da vousc'hoarzhin. Ur barr avel yen a skoas war gein ar mañsoner. Merzhout a reas ne oa sklerijennet an traoù nemet dirazañ, war du an ode, setu e tremenas Youenn treuzoù ode an den e eskern diskroc'henet.

O tostaat ouzh ur paotr azezet war ur pilgos o tibluskañ ur vazh, e c'houlennas digantañ ha ne oa nemet brezhonegerien amañ.

Egile, o welout edo Youenn nevez-deuet amañ a zisplegas dezhañ :

– Amañ, emaout e Baradoz ar Gelted, n'eus nemeto a well an ode a c'heller drezi treuziñ ar waremm sklerijennet a zisparti an daou ved. Kuitaet ' peus ur bed hag e teu ennañ pep talvoudegezh da vezañ ludu. Amañ, ne chom nemet ar pep pouezusañ : darempredoù. Ha ma fell dit kenderc'hel gant da hent e kavi diskuizh ha degemer mat : paotred ha merc'hed Bro-Leon o deus aozet ur mell kig ha farz, re Vro-Gerne ne ehanont ket diskargañ sistr degaset ganto, tro ' po ivez da glevout kanaouennoù ha sonerezh ar Gwenediz hag ivez Tregeriz o tisplegañ o istorioù farsus.

Ur pennad mat e chomas Job Ar Bras mantret o klask gouzout petra an diaoul edo aet Youenn d'ober gant ar c'hamion e-barzh ar straed kozh-se.

Annaig RENAULT

Bet ganet e 1946 e Neuilly, e-kichen Pariz. Kroget oa da zeskiñ brezhoneg gant an Itr. Galbrun e Ker-Vreizh e Pariz pa oa ur 7 pe 8 vloaz. Kendalc'het he deus da gomz ha da zeskiñ pa oa e strollad skouted Bleimor hag ivez a-drugarez da gentelioù Yann Gerlann e Pariz.

« Perak e skrivan, eme A. Renault, peogwir ez eo enskrivet an ezhomm-se ennon. Ya, dre ret eo e skrivan. E brezhoneg, evit lezel ar yezh da veajiñ ennon, d'am stummañ, d'am finvidikaat. Hag evel-se, un deiz bennak marteze, bezañ barrek a-walc'h da ezteurel un tamm eus ar vodernelezh e Brezhoneg. »

DIVROET

Trist eo bewech, bep bloaz. Trist kuitaat ma c'hornbro. Deiz kentañ ar vakañsoù, n'em eus poan ebet oc'h adkavout ma farrez nag an dud zoken. Pa zigoran ar stalafioù, oc'h erruout, e kinnigan d'am c'halon devezhioù dianav. Bep bloaz, e tresan eurvezhioù heoliek em soñjoù adalek miz Mae. Mennoz an distro d'ar vro a skoazell ac'hanon e-pad devezhioù teñval ar goañv. Pa vezan e Paris ec'h ijinan va liorzhig kempennet gant ar Morel kozh, an ti naetaet gant e wreg. Mall warnon tizhout Plouvouskan e derou miz Gouere.

Ha, bep bloaz, e tarzh an hevelep burzhud. Digeriñ a ra ti kozh ma zud war pajennoù da zont. An aer, frondoù ar mor kaset gant avelioù brokus, kuzuliadeg

ur wezenn sapr ouzh moger al liorzh, pep tra a gas dour d'am daoulagad adalek ar vunutenn gentañ. Tremen teir sizhun vakañsoù en ti-se a zeu da vezañ prof an Aotrou Doue evidon.

Evel just, e tistro bewech skeudenn ma zud. Ha tu ' vefe d'an avel disoñjal pok birvidik douaroù Bro-Afrika ? Ha tu ' vefe d'al labous disoñjal c'hwezh frondus ar mor war-du Gwalarn Breizh ? Ha tu ' vefe d'ur vamm disoñjal pouezh he babig e neizh he c'horf en he gedva nav miz ? Din-me, n'eus ket tu disoñjal kennebeut an devezhioù eürus am eus tremenet gant ma zud hag a zo aet da Anaon bremañ.

Ur skol eo bet evidon ma buhez e Plouvouskan pa oan bihan. Desket em eus levr an natur gant ma zad o pourmen war an hentoù. Dalc'het em eus soñj eus anv pep plantenn, pep bleunienn, pep gwezenn. Chomet eo da viken santadur an douar pe an traezh em dorn ha pa vez re izel ma soñjoù e yenijenn Bariz, e tistro ar santadur-se din, tomm ennon. Gant ma mamm, em eus desket pasianted ar maouezed he doa desket, hi, digant he mamm. O ! N'eo ket ar basianted-se ur sentidigezh. Tamm ebet. Prederouriezh ar vuhez profet gant rummadoù maouezed ha netra ken.

E skol Blouvouskan em boa desket trawalc'h evit kaout bremañ ur vicher blijus ha paeet mat. Siwazh, ez eo bet ret din mont da labourat da Bariz.

Ha setu, hiziv, ez eo deuet ar poent da leuniañ ma malizennoù. Warc'hoazh, e vo echu ma vakañsoù. Sioul int bet. Gwelet em eus tud kozh o deus anavezet ma mamm ha ma zad. Hag evel pep bloaz, o deus kontet din istor ma zud, da lâret eo fedoù bihan ur vuhez ordinal, hag a zo bet skoulmet ouzh istor Plouvouskan : ar brezelioù-bed, Gouel ar Sakramant gant livioù ar petalennoù war an hent a gonte feiz ar bobl en ur vuhez peurbadel, istor Breizh, keta.

O lakaat dilhadoù en ur valizenn e oan pa voe skoet ouzh an nor. Digoret em eus da Vikael ar Rouz, mab d'an Albert Rouz a oa bet mignon d'am zad.

– Prest da vont kuit, neuze ?

– Ya, deuet eo ar poent, siwazh ! Evel-se emañ an traoù !

– Distreiñ a ri ' bloaz a zeu, forzh penaos ?

– N'on ket sur, e gwirionez. Kinniget eo bet din mont da labourat evit un nebeut bloavezhioù d'an estrenvro.

– Ya. Met n'out ket rediet da asantiñ ?

– Tamm ebet, evel just. Ur banne kafe a yelo ganit ?

Penaos lavarout dezhañ traoù all ? A-viskoazh ez eus bet mignoniezh etrezomp. Er skol e oamp asambles. Chomet e oa da labourat gant e dad. Ne oa ket re vras ar menaj. Trawalc'h, memes tra evit bevañ en ur mod plijus. Boas e oamp d'en em welet e miz Gouere, d'ar sul, gant tud all a oad ganeomp. Pa 'm eus echuet gant ma studioù ha kroget gant ul labour da vat, em eus soñjet ennañ alies. Dre brenestr ma ranndi e Pariz, e sellen a-wechoù ouzh Iliz-Veur ar Galon Sakr, sklerijennet, diouzh an noz. Hag e-pad nozvezhioù klouar an nevez-amzer, e nije ma huñvreoù a-us d'ar c'harter, d'an tiez kozh, d'ar skuizhder denel kinniget bemdez d'an Doue Labour. Bewech e plave ma soñjoù war Blouvouskan, benn-ar-fin. Ha n'eus ket tu din da lâret ne oa ket Mikael ar Rouz en huñvreoù-se.

Skuilhañ dour tomm war ar c'hafe a vir ouzhin da sellout outañ. Bep bloaz, e kerzhemp, evel-se war vord un anzav ne zeue ket. Aesoc'h eo pourmen e hentoù treuz ur vuhez labour pe e dezerzh an digenvez eget kuzulikat heskted un ene hag ur galon. Traoù pouezusañ ar vuhez a zo teñzorioù hon eus poan da ginnig gant aon d'en em goll enno.

Evañ a rae e vanne kafe gant aked. En e zorn, ur grampouezhenn ne groge ket da zebriñ. Kement a evezh a lakae en debriñ ha pa vije bet o tresañ ur erv en douar. Sirius ne oa ket bepred met implij a rae re alies ar fentigellerezh evel ur skoed e ziwalle ouzh ar vuhez.

— Ha graet t'eus da soñj evit ar respont da reiñ e-keñver da labour ?

— 'M eus ket c'hoazh. N'eo ket ken aes-se. Plijus-tre ' vefe al labour. Beajiñ n'eo ket evit displijout din. Met chom hep distreiñ da Blouvouskan e-pad pell, se ' zo un afer all.

Ne ouien ket, e gwirionez, ma oa tu din mont pelloc'h. Ne oan ket sur e vefe Mikael ar Rouz pe Plouvouskan a vankfe din ar muiañ. Ne oa ket tu din gouzout. Mankout a rafe din va farrezh, anat. Met Mikael ? Ne ouien ket. Ken aes eo stummañ huñvreoù kaer. Un dra all eo bevañ buhez Mab-Den.

Tomm e oa ar c'hafe em gorzailhenn. Redek a rae a-hed ma gwazhied hag e santen e dommder e penn ma bizied. C'hoant am eus bet dizoleiñ mor kevrinus daoulagad c'hlas Mikael.

— Tu ' vefe mont da bourmen. Ma n'eus ket mall warnout. N'eo ket diwezhat c'hoazh. Petra ' soñj dit ?

Petra ' soñje din ? Va soñj ' oa gant traoù all estreget pourmenadennoù war gwenodennoù boutin ma bro. Dont a rae din ur c'hoant merdeiñ war vorioù risklus.

— Ya, deomp 'ta betek ar mor !

Boas e oamp da vale tro-dro d'an Iskonk. Met n'eo ket alies e oamp-ni hon-daou. Bepred gant tud all. Da zaou-ugent vloaz pe dost e oamp lent evel bugale. Fresk ' oa an aer d'an eur-se. Un avelig a save evel ma c'hwezh anal ur babig o kousket, habask. Ar seurt enkrez a santen abaoe ma oa erruet Mikael du-mañ a oa nijet kuit. Dastum a reas Mikael ur vleunienn penn-glas. He lakaat a reas en e c'henou.

– Ha plijet out bet gant ar bloavezh labour aet e-biou ? em eus goulennet digantañ.

– Eürus-tre. Nemet ez eo skuizhus labourat e-unan. Ne c'ell ket ma zad skoazellañ ac'hanon kement-se bremañ.

– Poent bras dit kavout unan bennak, neuze ?

O lâret an dra-se, e seblante din bezañ kazi noazh dirazañ. Ruziet em eus sur a-walc'h. Er wenodenn e veze klevet bremañ trouz ar mor o ruilhañ war ar bili. Ken dous e oa din an trouz-se, galvet ken alies e-pad ar goañv gant ma c'halon... Erruet oamp war an draezhenn, 'benn ar fin. Gleb oa an traezh. Roudoù hor pazioù a dec'he kuit en a-dreñv, pell-tre, kichen-ha-kichen. Mut e chome Mikael.

N'em boa ket bet tro d'e welet alies e-pad an hañv. Beuzet e oa bet gant al labour. E skoazellet am boa evit labourioù ' zo. Ken plijus oa bet an devezhioù-se. E welet em boa en e vleud gant ar mor a dud o skoazellañ anezhañ.

A-daol-trumm, e teuas da soñj din ma buhez e Pariz ; ar monedonea etre ma ranndi ha ma burevioù. Ha ma oa plijus al labour e oa ret gouzañv gouli buhez un divroadez. En harlu diouzhin, diouzh donder ma ene ha ma bro.

– Ma ouefes pegen alies e soñjan em c'horn-bro, ma faour-kaezh Mikael !

– N'eo ket ken displijus-se buhez Pariz, memes tra ? Tud ' vez gwelet eno ?

– Arabat dit ijinañ an dra-se ! N'hon eus ket amzer da gejañ gant tud all en un doare gwirion. Ar re a labouran ganto a red buan-tre d'ar gêr goude o labour. Me ivez am eus ezhomm adkavout ul lec'h evit diskuizhañ. Hag e tistroan buan bemnoz. Evidon ez eo buhez ar c'hêrioù bras ur mallozh ruz. Digas a ra ar

c'hleñved d'an ene. Hag un deiz e tihunez diene. Disoñjet t'eus petra oa keneilded etre an dud.

— Me ' soñje din e oa anavezet Bretoned all ganit ? Ur bern a zo du-hont, memes tra.

— Ya. Un niver bras a Vretoned a zo du-hont. Met tapet o deus ar c'hleñved-se, re alies. Anavezet em eus ur plac'h yaouank hag a oa mignonez din. Kroget eo, un deiz bennak, he mousc'hoarzh da deuziñ. Ken dislivet e oa he c'hroc'hen ma veze gwelet he nerzh-kalon o vont diouti Douaret eo bet ; marvet gant an naonegezh a ganoù laboused, a livioù frank bleuñv ' zo. Flouradenn an avel en he blev a rae diouer dezhi. Pa ne vez ket maget ken an ene, e varv an dud...

— Netra ne vank dit, memes tra...

Paouezet e oa da gomz. Ne oa ket tu din respont. Ken bras oa ma sec'hed a vuhez. Ne oa ket ur ger pe ur frazenn evit e zisplegañ. Ur jestr en dije diskouezet e vent divuzul met n'em boa ket desket seurt jestroù em bugaleaj. Ha traoù ' zo na c'heller ket deskiñ pe krediñ ober pa 'z eo aet kuit da vat oad an dieubidigezh, oad ar vugaleaj.

Mut e chomemp. N'eo ket aes bezañ e toullbac'h an dud deuet. Gouelani a huche a-us deomp. Teñval e teue an oabl da vezañ hag em eus bet ur gridienn.

— Riv 'teus ? Distroomp eta !

Ne oa ket Mikael en e vleud. Ken aes e oa da welet an trefu a oa ennon ma 'n em sante sammet gantañ eñ ivez. Tapet hon eus hent an distro. Keuz am eus bet da vezañ lavaret gerioù em bije bet c'hoant diverkañ. Met kiriek oc'h, er vuhez, eus ar pezh hoc'h eus lavaret. Betek ar ger diwezhañ. Nebeut a amzer a chome din da vezañ gantañ ha moc'het em boa pep tra. Fuloret e oan.

— Skrivañ a ri din ar pezh t'eus divizet evit da abour ?

— Ya. Evel just.

Perak ? a soñjen. Netra ne cheñcho. N'out ket gouest, paour-kaezh Mikael, da zisplegañ ar pezh a zo pouezus evidout. Neuze. Erruet e oamp dirak ma liorzhig. Koantik e oa ha sioul. Aet ' oa ar gwesped da gousket. Pelloc'h, el liorzh e-kichen marteze, e kane ur skrilh. Kan, kan, bihanig ! Ra vo klevet da vouezh gant ar bed a-bezh !

Harpet e oa Mikael ouzh moger an ti. Sellet en deus pell, pell war-du dremmwelioù kuzh ha leuniet eo bet e zaoulagad a-daol-trumm gant ur ganaouenn ne oa ket anavezet ganin.

— Un dra a-bouez am eus da lâret dit hag a gavi iskis...

Ur spi divent a darzhas ennon.

— Pa 'm eus anzavet dit e oa re ziaes din labourat ma-unan. Ne chomin ket ma-unan.

Mousc'hoarzhin a raen dezhañ. Gant piv 'teus c'hoant chom, Mikael ? Gant piv e chomi, a gane ma soñjoù.

— Eurediñ a rin ar bloaz-mañ.

Paouez a reas ar bed da dreiñ, amzer d'en em silañ e kendentadurioù ar vuhez e-pad un eilenn.

— Dimeziñ a rin gant Mariannig Kemener e miz Kerzu. Da greisteiz Bro-C'hall eo aet d'ober ur staj labour-douar e-pad miz Gouere. Abaoe deiz he ganedigezh ec'h anavezan anezhi.

Ar Variannig-se am boa bet gwarizi outi un nebeut bloavezhioù 'zo pa selle re bizh ouzh Mikael. Gwisket on bet diouzhtu gant ur gouel a yenijenn. Penaos em bije ijinet ? Yaouankoc'h evidomp e oa. Deuet eo ur mousc'hoarzh disliv da wiskañ ma dremm.

— Gourc'hemennoù deoc'h-c'hwi. Hag eürusted er beurbadelezh... Malizennoù 'm eus da leuniañ buan-ha-buan. Digarez ac'hanon...

Poket en deus din, un tammig buanoc'h eget boaz, flouret ma blev evit ar wech kentañ em buhez...

Pa 'm eus adsavet ma fenn e oa aet kuit dija.

Poanioù ma ene a deuzhas em daeroù. Paouezet en doa ar skrilh da ganañ, ar bleuñv da frondiñ ha ma gortoz da c'hortoz. Kouezhet e oa ma huñvreoù e mil tamm war planchod ma c'halon. Gwisket em eus ur vantell hag ur re votoù tomm. Tizhet em eus buan an draezhenn. Chom a rae c'hoazh roudoù hor pazioù a vefe skubet gant ur mor didruez hep dale. Kontet em eus en oabl, ken niverus hag ar steredenn da zont, ar vugale n'am bije morse. Seblantout a reas din e oa dilufr pep tra, hag e vefe diaes din digeriñ levr nevez ma buhez.

Pell, en dremmwel, goulou ur vag o tremen evel ur vuhez dibosupl he dizhout. Din-me da zistreiñ da Bariz ha da adkavout ma labour ha ma zigenvez.

Goustadig e savas un aezhenn dic'hortoz evel tremen un ael dianav.

Roazhon, Gwengolo 1992

Per DIOLIER

SKOL NOZ

Ur yenijenn dreantus a intre ar c'hornad abaoe devezhioù ha devezhioù. Ne ouie mui Marzhin pegoulz e oa en em staliet.

Hastañ a rae war-zu tommder ar gêr, gant ar vrumenn o trebarzhiñ e zilhad ha betek neudennoù e gorf. Goañvoù ar brezel a oa bet kriz evelse, gwechall, pa souched e tiez yen na roent nemet un herberc'h paour. Eno e chomed tamolodet, damseizet ar c'horf hag ar spered, he ne gaved gras nemet er gwele, dindan ur gwiskad tev a ballennoù. Ha treut oa ar bevañs neuze, ken ma oa ret krennañ war strivoù ar c'horf, en em espern evit derc'hel. Derc'hel da vont gant hentoù dic'hortoz, arvarus, dre ma oa bet kemmet reolennoù ar c'hoari, krennet ha sparlet pep tachad.

E kêr edo neuze an alouberien a weled e pep lec'h hag o doa seblantet da gentañ bezañ trec'h ivez d'ar yenijenn, d'an droukchañs, d'an enkrez. Ur seurt enkrez a blave koulskoude, gant ar soñj ivez e c'hellfe ar pep gwashañ en em gavout da bep mare. Diwar an aon-se e kemere ar vuhez ur blas iskis, ha pezh en doa neuz a-raok da vezañ ar pep pouezusañ a golle e dalvoudegezh.

Met daoust da vezañ enket da stourm e-sell chom hep dioueriñ ar pep retañ, gant skeud an dañjer o chom tost bepred, e oa gant ar speredoù ur seurt faltazi, evel ma vije bet lakaet pep tra distabil hag e gouestl da bep pred. En doare ma oa pep buhez divoutin ha ganti ur blaz n'eur ket bet evit ankouaat goude. Bloavezhioù ispisial e oa bet reoù ar brezel, evel er-maez eus an amzer ha chom a rae er soñj un heuliad a zevezhioù gorrek ha ne seblante kaout dibenn ebet.

An amzer pell-se a oa chomet war-lerc'h. Ne oa mui netra anezhi nemet an testennoù manet war he heul ha roudoù eñvorennoù garanet e spered an dud. Kriz e tante avel c'henver. A-nebeudoù ouzhpenn e kemere ar gozhni he flas en e gorf hag en e spered, o vevennañ pep tra muioc'h-mui bemdez. Diaesoc'h oa gouzañv goañv ar bloaz e goañv ar vuhez.

Sammet en doa labourioù ha prederioù a leunie e amzer. Ha pegen dalc'het ma oa gant e drevelloù, en em sile evelkent an hirnez ennañ, ur wech bennak, evel ur c'hontamm.

Graet e eurvezh skol gantañ e tistroe e soñj war hini pe hini eus e ziskibien. Evezhiadenn hemañ, goulennoù resis pe dilavar reoù all e lakae da brederiañ. Aon a save ennañ da vezañ o desevet en ur mod bennak. Ha perak ne oa ket deut ar wech-mañ ar melegan bras hag ar plac'h he bravigoù arem ? Hag int leun a virvilh hag o kemer dudi er c'hentelioù diwezhañ. Ral a wech e vefe un digarez bennak gant an ezvezidi pa zeuent en-dro ar sizhun goude. Espar oa, pa soñje mat, ar boaz, ar seurt darempred a en em stumme tamm-ha-tamm er c'hlas. Gant ar gentel avat, ar c'helenner an hini eo a zeske ar muiañ, o welout bep tro ur mank bennak en e gelennadurezh, a vije d'e ziverkañ un imbourc'h pe ur preder da embreger. Ar blijadur a oa klok avat pa sante en doa mestroniet brav e zanvez ha p'o doa an deskarded kemeret perzh ha didu.

Ne oa den en e straed pa zegouezhas ennañ. Tamolodet oa an dud en o ziez. E bazioù a dregerne war an ter du. Tost ouzh moger ar savadur e valee. Spurmantiñ a reas e amezeg, fri kurius anezhañ, a-dreñv gwerenn e brenestr, o klask merzout orin an trouz. Egile n'e wele ket. War droadig kamm e reas Marzhin tro an ti, laouen an tamm anezhañ. Chas kozh ne c'hoariont ket ken. Met ar c'helenner kozh a ouie c'hoazh lakaat da redek andon e blijadur.

Reun AR C'HALAN

Bet ganet e 1923, er C'hastell-Nevez. D'ar Stadoù-Unanet ez eas e dad goude ar brezel 14. E diegezh avat a chomas e Breizh. Desket en deus brezhoneg gant e dud-kozh war vord ar Stêr Aon, e-pad an ehanoù skol.

Kelenner eo war al lennegezh c'hallek e Skol-Veur Wellesley (U.S.A.). Diwar vurutellañ skridoù Renan ez eo kroget da studiañ sevenadur ar Broioù keltiek. Dielloù a bep seurt a oa bet diskoachet gantañ er Bibliothèque Nationale hag ivez lizhiri bet kaset da Fañch an Uhel. Al lizhiri-se a oa bet roet da A. ar Bras. Evel-se eo distroet d'ar brezhoneg hag a-nebeudoù eo kroget da sevel skridoù e brezhoneg ha d'o c'has da Ber Denez. Embannet int bet e-barzh Skrid.

Kenlabourat a ra gant Lois Kuter hag a zo e karg an International Committee for the Defense of the Breton Language *hag ivez gant Rann geltiek Skol-Veur Harvard. Rentaoù-kont diwar-benn an oberennoù lennegel e brezhoneg a skriv ivez evit ar gelaouenn* World Literature Today.

ADSKEUDENNOÙ

Moarvat ne blij ket d'ur rener nevez soñjal n'eo bet anvet nemet da dommañ gant e benn-adreñv ar gador dilezet gant e ziagentad. Hon hini a gav dezhañ e rank ober ur c'hemm bras etre tremenet ha dazont hor rann.

N'eo ket gant forzh piv hon eus d'ober, evelkent : gant Professor Herbert K. Sloane, B.A. Princeton, M.A., Ph.D Harvard, ne lavaran ket. N'eo ket bet pell o tapout e lesanv : *the Boss*, peogwir ez eo boas da vrammat uheloc'h eget e revr, moarvat. Hor rener kozh, ret eo hen anzav, a oa deuet da vezañ an disterañ lezirek. Ne veze ket nec'het gant brud hor rann, mat pe fall. Lezet en doa ar c'habestr da vont un tammig re laosk, ha kroget e oa pep hini d'ober hervez e did. Pep hini a zibabe danvez e gentelioù hep reiñ soñj d'ar pezh a veze graet gant e genseurted. Peogwir ne blije ket da gelennerien 'zo sevel re abred ne oa bet lakaet kentel ebet abretoc'h eget dek eur, ha peogwir ne felle ket dezho gortoz betek un eur hanter evit mont d'o lein e oa bet lakaet o c'hentelioù all da unnek eur. Anat eo, ne c'hall ket ur c'horf bezañ e daou lec'h en hevelep pred. An disoc'h a oa aes da ziawelout : koazhet e oa niver ar studierien enrollet en hor rann, ur spont. Hep dale e teuio ul lizher digant Burev an Dean o kemenn d'ar rener e vo lamet diganeomp 10% pe 15% eus hon eurvezhioù, ha kaset e vo daou pe dri ac'hanomp da glask fred da lec'h all. Evel just, ne fell ket d'hor rener koll dañvad ebet eus e vagad, ha zoken an hini gwanañ. N'eo ket bet gwall blijet kennebeut gant e droiad e levrdi ar Skol-Veur : sellet en deus pizh ouzh an daol ma vez diskouezet warni embannadurioù ar gelennerien : levr ebet embannet gant hor rann, a-boan ur pennad dister bennak. Evit gwir e kavan diaes kompren petra a ra va c'henseurted gant o amzer. Ne deont ket d'an tavarnioù, ha n'eo ket ganto, na zoken gant ar re yaouankañ, e vez darempredet ar balioù. Tremen a reont o abardaevezhioù dirak ar pellwel pe gant ur romant-polis, hag ar sadorn hag ar sul o walc'hiñ o c'harr-tan, o rastellañ an delioù sec'h, o palat an erc'h, oc'h ober war-dro al letonenn pe o troc'hañ ar geot, hervez ar mare eus ar bloaz. Ret eo hen anzav : ar

gelennerien war al lennegezh, er vro mañ, a zo tud sioul-tre. En un amzer all e vijent bet menec'h pe leanezed. War a hañval n'int ket bet morse trubuilhet gant c'hoantoù hudur, na gant faltaziadennoù gadal. An dud desket ne dalvezont ket ul louf-ki pa vez keal da c'hoari daou, evel ma lavare va c'helenner kozh, an direizhder nemetañ anezhañ. Ar gwir a oa gantañ. Ha n'on ket evit lavarout ez on kalz gwelloc'h eget ar re all war ar poent-se. Ur paotr a ra e venoz da gemer e renk e-touez ar ouizieien a rank tremen bloavezhioù e yaouankiz staget ouzh e daol-studi : lec'h ebet evit ar merc'hed en e vuhez, ha pa vez kemeret ar pleg...

Hor c'hentañ emvod gant *the Boss* n'eo ket bet un ebat anezhañ, a c'hellit krediñ. *The Boss* en deus adurzhiet eurioù ar c'hentelioù, hep goulenn ali ar gelennerien. Gouzout a oar ivez war pe du e vez amanennet ar bara. Diskleriet en deus krak ha krenn :

– Hiziv ne vez ket dedennet ar studierien gant kentelioù mod kozh diwar-benn lennegezh ar Grennamzer pe an Azginivelezh. Corneille, Racine, Pascal, Descartes ? Kozh brammoù ivez evit o frioù dilikat. Marteze e kavont fentus a-walc'h istor Cunégonde, rannet ganti he nozvezhioù etre ur Yuzev pinvidik hag un Enklasker-meur, hag hini Candide, ken lu etre e zaou ward hag " *un cazzo tra due coglie* ", evel ma lavar Voltaire kozh. Hag ar studierezed a c'hall kemer o flijadur o sevel a-unvan a-enep da Valmont, ar paotr fallakr a gred implij revr e vestrez evel un daol-skrivañ, ha prest emaint da gas Sade d'an dibennerez, Sade, ar pezh divergont-se a ziskouez merc'hed rediet da vont en noaz war o farlochoù evit ma vo servijet war o c'hein meuzioù lipous d'o mistri. Evit ar pezh a sell ouzh oberennoù Lamartine, Hugo, Vigny ha Musset, ne vezont kavet mat, respet deoc'h, nemet d'en em dorchañ gantañ. Krennamzer, Azginivelezh, Klasiked, Romantiked : pevar rummad kentelioù na vezont kinniget

ken nemet bep eil bloaz. Kentelioù all a vo lakaet en o lec'h. Dav e vo d'hor strollad bezañ *pi si,* na petra 'ta ! Digorit mat ho tivskouarn, mar plij : evit bezañ *pi si*, e vo dav deoc'h bezañ a-enep d'an Ayatollah ha da vMarilyn Quayle, hag a-du gant Salmon Rushdie ha Gloria Steinem, a-enep d'ar mantilli feur, hag evit degemer paotred an douar melen e-barzh an arme. Ha kompren a rit, a-benn ar fin ?

Den ebet n'en deus kredet fiñval.

— Mat-tre, neuze. Ha setu ar c'hentelioù nevez a vo lakaet war roll hor rann, o kregiñ gant an eil hanter-vloaz-skol :

I. Pennoberennoù ar fiñvskeudennerezh. An diaraogerien (Lumière, Méliès). Klasiked ar bloavezhioù 30 ha 40 (Vigo, Carné, Renoir, Bresson, hag all). Ar Wagenn Nevez (Resnais, Godard, Truffaut, hag all).

II. Skrivagnerezed ha gwregelourezed : Colette, Beauvoir, Cardinal, Chawaf, Duras, Wittig. Damkanioù Kristeva, Cixous hag Irigaray.

III. An drevadennouriezh hag al lennegezh.

a) Maghreb : Kateb Yacine, Mouloud Feraoun, Driss Chraïbi, Mohammed Dib, Mouloud Mammeri, Nabile Farès, Tahar Ben Jelloun, Albert Memmi, Abdelwahab Meddeb, Abdelkader Khatibi, Rachid Boudjedra, Nina Bouraoui, Leïla Sebbar, Assia Djebar, Fatima Gallaire.

b) Afrika du : Léopold Sedar Senghor, Camara Laye, Cheikh Hamidou Kane, Sembene Ousmane, Olympe Bhely-Quenum, Birago Diop, Mongo Beti, Ferdinand Oyono, Yambo Ouolaghem, Cheikh N'Dao, Mariama Bâ.

c) Antilhez ha Gwiana : Aimé Césaire, Léon Damas, Franz Fanon, Edouard Glissant, Daniel Maximin, Joseph Zobel, Patrick Chamoiseau, Myriam Warner-Vieyra, Maryse Condé, Simone Schwarz-Bart.

Kemerit deiz evit un emgav, ma vo rannet al labour etrezoc'h. Hag arabat eo deoc'h ankounac'haat ger-stur nevez hor rann : *Publish or perish* * » *K*aset en doa e brezegenn da benn. Savet en deus prim, ha chomet omp en-dro d'an daol, alvaonet an tamm ac'hanomp, gant hor genou digor war nav eur.

* *
*

N'ouzon dare penaos ez eas divizoù va c'henseurted gant *the Boss*. Va hini ne oa ket ken displijus hag am boa soñjet e vije bet. *The Boss* n'eo ket bet na rok na rust em c'heñver :

— N'oc'h nemet en eil bloaz eus ho kontrad ganeomp, ha n'hoc'h eus ket bet amzer da gemer plegoù fall.

Komzet en deus diwar-benn an imbourc'hioù boulc'het ganin abaoe va doktorelezh. Evit gwir, n'on ket aet gwall bell ganto. Displeget am eus e oa bet kentelioù nevez da brientiñ, hag e-pad ar bloaz-skol n'on bet gouest da verraat ha da reizhañ tezenn va doktorelezh evit lakaat an dornskrid da glotañ gant goulennoù an embanner. Kinniget am eus ivez ur brezegenn evit bodadeg an *MLA*, ha degemeret eo bet. *The Boss* en doa taolet ur sell ouzh dornskrid an dezenn : miret eo gant an tezennoù all e dielldi ar Skol-Veur, met ne ouie netra diwar-benn ar brezegenn, ha ret eo bet din disklêriañ ne oa nemet un taol-arnod. Fellout a rae din arverañ ar jederezh tebegouriezhel evit gwiriañ damkan Saussure diwar-benn ar varzhoniezh latin. Boulc'het mat eo bet al labour gant Starobinski, met hep skor an ereadurezh damjedel. Da gentañ e vez jedet stankter ar silabennoù hag al lizherennoù bet implijet gant

---

* Embann pe mervel.

Vergilius, Lucretius, Seneca, Horatius hag Ovidius, hervez Saussure, evel greunennoù o gwerzennoù ; neuze e vez jedet stankter an hevelep silabennoù ha lizherennoù e skridoù savet e komz-plaen gant Caesar, Cicero, Sallustius, Varro, Tacitus, Suetonius, Plinius Secundus, Quintilianus, Petronius Arbiter, hag all. Da ziwezhañ e vez keñveriet an daou rumm evit gwelout hag-eñ e klot ar forc'had gant tebegezh an degouezhioù pe ne ra ket. Saussure a soñje e vije bet al labour-se re ziaes evit ar jedoniourien. Gant an urzhiataerez, avat, ez eus tu da zont a-benn. *The Boss* en deus kavet va imbourc'hioù iskis-tre, met distroet en deus war e venoz pa 'm eus displeget dezhañ e c'hallfed ober implij eus un hentenn heñvel evit muzuliañ, da skouer, an diforc'h etre gwerzaouriezh ar Glasiked, hini ar Romantiked, hag hini an Arouezelerien, evit ar pezh a sell ouzh kenganerezh ar sonioù, da nebeutañ. Un astenn e vo da labourioù de Cornulier ha Grimaud. Atizet en deus ac'hanon da genderc'hel gant va labour. Un dra all en doa da gemenn din :

— Meizet am eus n'eo ket bet implijet kef ar prezegennoù abaoe daou vloaz. Ur vezh eo : rann ar saozneg a zo bet gouest da gaout Elie Wiesel warlene, hag er bloaz-mañ Derek Walcott. Daou Nobel e daou vloaz, peadra da fougeal, ha den ebet en hor rann n'eo bet chalet da brientiñ un dra bennak evidomp. Ar c'hef a zo leun, ha mar ne vez ket implijet an arc'hant e vo lamet diganomp ha roet d'ur rann all. Tremen poent eo lakaat an arc'hant-se da greskiñ hor brud-ni. Ne vo ket deoc'h e vo kinniget ar c'hentelioù nevez, met ken pouezus e vo ho kefridi. Sellit ha gouest e vefe Mark Bonet da dremen div sizhun en hor Skol-Veur, ar c'hentañ ar gwellañ. Karget oc'h da brientiñ e chomadenn du-mañ. Amzer 'zo da renkañ pep tra evit derou Miz Here. Kinnigit pevar mil dollar, met aotre a ran deoc'h da vont ken uhel ha pemp mil dollar, ha mizoù

ar veaj war ar marc'had.

N'on ket bet gwall souezhet : truajoù seurt-se a gouezh atav war chouk ar gelennerien yaouank. N'eus ket da dortañ : un taol kaer e vo evit hor rann mar don gouest da c'hounit war ar skrivagner asantiñ d'hor c'hinnig. Kenkoulz eo din hen anzav diouzhtu : Mark Bonet a zo ul lesanv. Taget e vijen kerkent gant breutaerien hag urcherien mar bijen dichek a-walc'h evit reiñ e wir anv. Ganet eo bet e 1933, a gav din, hag e-pad ur prantad, e-kerz ar bloavezhioù hanterkant, e oa unan eus kompagnuned Breton. Ne gredan ket e oa abalamour da venozioù Breton. Doujañs en doa kentoc'h evit un den en doa nac'het plegañ dirak forzh piv ha forzh petra, evit un den n'en doa graet netra evit gounid brud, arc'hant, pe enorioù. Mark Bonet en doa tremenet an arnodennoù evit ar Skol Liesijinek, met nac'het en doa mont e-barzh : ne felle ket dezhañ gwiskañ lifre ar skol. Dougen ur c'hleze a vije bet a-enep d'e emzalc'h e-keñver an arme. Dilezet en doa Breton hag e vandenn, ha kroget en doa da skrivañ evit ar c'helaouennoù. Savet en doa pennadoù flemmus ha fentus diwar-benn idoloù ar maread : Sartre, Camus, Lévi-Strauss, Lacan, Foucault, Barthes, hag all. Kemer a rae o frederennoù-kreiz, gweañ a rae anezho evel ma vez graet gant bandennoù Möbius, ha nebeut-a-nebeut e teuent da vezañ ken lu ha ken droch ha maskaradennoù. Pa voe bet embannet e zanevelloù kentañ e voe bet graet meneg eus Borges, ken itriket ma oant. Displeget en doa kement a ijin en e romantoù. An hini kentañ a oa rannet e peder lodenn, gant peder azrann e pep lodenn. Bep azrann a oa moulet e livioù disheñvel, an hini gentañ e du, an eil e ruz, an drede e glas, hag ar bedervet e melen. Al lenner a c'halle kregiñ gant al liv a blije dezhañ, ha kenderc'hel gant forzh pe azrann eus an eil lodenn. Graet e veze kemend-all gant al lodennoù all. Pevar dibab en doa al lenner evit al lodenn

gentañ, pevar evit an eil, pevar evit an drede, ha pevar evit ar bederved : 4E4, ar pezh a rae daou c'hant c'hwec'h hag hanterkant doare-danevell, hag holl ken dibar ha ken atizus an eil hag eben. E romantoù all a oa bet ken disheñvel ha ken dic'hortoz. Unan anezho ne oa ket bet embannet evel ur levr boutin. Al lenner a ranke prenañ div bladennig ha kargañ un urzhiaterez ganto. An oberour en doa kemeret skouer diouzh c'hoarioù evel *Planedenn, Piramidenn, Zork, Test, Diskred*, hag all, hag al lenner en em gave e-kreiz ur milendall ken korvigellek ha bouzelloù un hoc'h gouez, touellet gant plac'hed ganas, rediet da dec'hout rak muntrerien, ha tonket da goll e vuhez ma ne zeue ket a-benn d'en em dennañ diouzh o skilfoù. Ret e oa dezhañ ober implij eus pep elfenn eus e ijin hag eus e zeskadurezh evit dibab an hent mat, evit merzout ha meizañ an arouezioù skignet a-hed an taolennoù, evit mirout a bep fazi. Bonet n'en deus ket bet an Nobel evit c'hoazh, met kement a vrud en deus e-touez ar c'hallegerien ha Derek Walcott e-touez ar saoznegerien. Dre eurvad n'eo ket bet diaes kaout e niverenn-pellgomz : Trawalc'h eo din digeriñ embannadur diwezhañ ar *Who's Who in France*. Evel-just n'eo ket gantañ em eus komzet : gant sekretourez an embanner ne lavaran ket. Kemeret he deus notennoù pizh, ha lavaret he deus din pellgomz adarre dilun, war-dro unnek eur. Labour a-walc'h em eus bet etre ar yaou hag al lun evit disoñjal krenn an Aotrou Bonet.

Va studierien a zo ampart a-walc'h evit ar pezh a sell ouzh ar yezh. Kompren a reont mat-tre, ha gouest int da zisplegañ o menozioù mar plij ganto. Un tric'hard bennak a zo merc'hed anezho, ar pezh a zo plijus a-walc'h evit ar c'helenner, gant ma vo div pe deir koantik a-walc'h, met arabat lavarout kement-se dirak an dud : ne vefe ket *pi si*, ha lakaet e vefe an hu warnoc'h gant izili *NOW*. Digwener e oamp o vurutellat

treuskeudenn an eilbarch e danevell Gide, *An den direol*. Perak e teu d'an dudenn soñjal ez eo heñvel ouzh un eilbarch ? An destenn gentañ, da lavarout eo, an destenn c'hresianek, a zo bet savet gant Paganed. Evito ne oa netra a-us da c'hened ar c'horf. Savet o doa azeuldioù da Afrodite, doueez an orged. An destenn-se a zo bet rasket didruez gant ar venec'h, enebourien douet ar c'hig hag ar c'hoantoù fall. Lakaet o deus war c'horre an destenn rasket testennoù evit kanmeuliñ an diantegezh, ha troet o deus ar c'horfoù glan e gagnoù flaerius. Nerzh al Lezenn he deus lamet digant hor c'hoantoù kentañ bep doare d'en em ziskouez, ha beziet int bet da viken e donderioù hon diemouez. Setu kudenn Michel : penaos e teuio a-benn da lakaat an destenn gentañ da zont war ar c'horre ? Da gemer en-dro an tu kreñv ? Setu dres ar pezh a vez lakaet anat er pennad-lenn a vo burutellet er gentel a zeu. Michel a zo e-unan en e gambr en un ostaleri, e Biskra, gant Moktir, ur c'hanfard eus ar vro. Hemañ a zo unan eus gwarezidi e wreg. Michel a zo harpet ouzh ar siminal. Ober a ra van da lenn ul levr, met sellout a ra ouzh ar paotr er melezour a zo a-us d'ar siminal. E wreg he deus lezet he sizailhoù bihan war an daol. Ar c'hanfard a dosta goustadik, tapout a ra peg er sizailhoù, ha skoachañ a ra anezho dindan e *vburnous*. Michel a oar mat-tre petra a rafe un den fur ha skiantek : kregiñ er c'hanfard, lemel ar sizailhoù digantañ, ha reiñ dezhañ ur reoriad a-zoare war ar marc'had. Setu dres ar pezh na ra ket. E-lec'h mont e kounnar, en em gav laouen. Perak ? Luziet eo ar gudenn. Peurvuiañ e sell an dud ouzh ur melezour evit gwelout o skeudenn ennañ. Moktir (e anv a grog gant un M, evel hini Michel) a zo unan eus ar baotred a blij da vMichel, krennarded yaouank, yac'h, koant, ha n'o deus aon rak netra. Gouest int da zerc'hel penn d'o mammoù pa fell d'ar re-mañ lakaat anezho da blegañ. Michel a zo bet ur bugel fur

ha sentus, met kompren a ra e oa ar bugel-se evel ur bajenn na oa warni nemet un destenn skrivet gant ar re-all, ha nann gantañ e-unan. Dimezet eo, met biskoazh n'en deus kousket gant e wreg. Chomet eo ken glan hag ur plac'h divoulc'h. Biskoazh n'en deus bet enebet ouzh al Lezenn. E dad, kent mervel, en deus roet anezhañ d'e zanvez-pried, hag houmañ he deus kemeret plas e dad en e gichen. Ar wreg a zo deuet da vezañ Lezenn an Tad : en he dalc'h emañ ar galloud arouezíet gant ar sizailhoù, Galloud al Lezenn, ar galloud da droc'hañ, da spazhañ, da lemel digant ur gwaz ar pezh ne c'hall ket dioueriñ evit ma savo ennañ ar c'hoant. Fellout a rae d'al Lezenn ma vefe badezet Michel gant ar sizailhoù, met laeret int bet digant ar wreg. Adperc'hennet en deus ar paotrig benveg ar galloud a oa bet lamet digantañ a-viskoazh. Met digant piv e c'hallfen-me lemel ar sizailhoù-se, nemet diganin va-unan ?

* *
*

Dilun em eus ranket sevel da bemp eur : gouzout a ouien, dre skiant-prenet, ne vez nemet pemp eur dumañ pa vez unnek eur e Pariz. Gwell a-se, o vezañ ma vez kalz marc'hadmatoc'h koust ar pellgomz a-raok eizh eur. Ar sekretourez he deus galvet Mark Bonet. Asantet en deus d'hon divizoù hep chipotal : peder frezegenn evit pevar mil dollar, mizoù ar c'harr-nij etre Roissy hag aerborzh Logan, ur *suite* e gwellañ leti kêr, al leti *Charles*, hag ar predoù e ti-debriñ hor *Faculty Club*, nemet pa vo pedet da goaniañ e tiez-annez ar studierien, ar pezh a c'hoarvezo bemdez pe dost, hep mar. Degouezhout a ray d'an 2 a viz Here, e dibenn an abardaezh, ha chom a ray betek ar pevarzek. Ar c'harr-nij a zistal d'ar sadorn da noz, hag evel-se e vo en-dro e Pariz disul mintin. Ar prezegennoù a vo displeget e

galleg, evel just, da beder eur hanter, e sal vras al levrdi, evel boas. Bonet ne gomz ket saozneg : gouest eo da lenn frazennoù berr, evel *English spoken*, *One way*, *No exit*, met n'eo ket evit kompren ar saozneg komzet. Dre chañs, n'eo ket ar c'hallegerien a ra diouer anezho du-mañ. Bec'h a zo bet o renkañ pep tra : mirout ar *suite* el leti ha sal vras al lenndi, kas keloù da skolioù-meur ar c'horn-bro, moulañ ar skritelloù a vo peget e pep lec'h, lakaat embann an eur, al lec'h, ha titl ar prezegennoù e pep ti-annez ar Skol-Veur, en tiez-debriñ, el lenndi, hag all, prientiñ an abadennoù evit ober enor d'an den meur : ar banvez evit uhelidi ar Skol-Veur, hag arabat tremen hep pediñ kannad Bro-C'hall hag e gannad sevenadurel, ur banvez all evit ar gelennerien war ar yezhoù, abadennoù evit ar studierien, hag an abadenn vras evit kimiadiñ diouzh hor c'houviad brudet, d'ar yaou, goude e brezegenn ziwezhañ. Bez' e vo ivez un abadenn e levrdi Schoenhof's, evit ma c'hallo ar skrivagner meur sinañ e levrioù. Al levrdi a ray war-dro ar bruderezh, a drugarez Doue. A-benn ar fin, d'ar gwener, e vo un abadenn en enor an den meur e sal-degemer ar c'honsuldi, heuliet gant ur goan vras evit ar pennoù bras a gav plijus bezañ pedet d'ar c'honsuldi : eno e vez debret meuzioù lipous hag evet gwinoù eus an dibab.

Ur frealz eo bet, a-benn ar fin, mont da zegemer Mark Bonet en aerborzh. Kalz yaouankoc'h eget e dri-ugent vloaz e hañval bezañ, gant e vlev du glazet an disterañ war an daouividig. N'ez eus gantañ nemet ur sac'h, ur vantell-c'hlav, hag ur valizennig evit e baperioù. Gwisket eo evel ur *gentleman-farmer*, roched flanell garrezennet, kravatenn ebet, stammenn c'hloan damvelen, chupenn tweed, ha bragoù voulouz du. Mont a ran da gerc'hat ar c'harr-tan er *parking*, kargañ a ran ar sac'h hag ar valizennig er c'houfr, ha dav etrezek al leti. Goulenn a ran penaos e fell dezhañ renkañ e

chomadenn ganeomp. Ne vo ket diaes hen kontantiñ : plijout a ra dezhañ labourat diwezhat diouzh an noz, ha ne ziblouz ket a-raok dek eur pe unnek eur. Plijout a ra dezhañ bale, ha soñj a zo gantañ gweladenniñ ar Skol-Veur hag an trowardroioù. Reiñ a ran dezhañ kartenn ar Skol-Veur ha kartenn kêr, ha displegañ a ran penaos en em zibab gant ar metro. Merket am eus war ar gartenn ar pezh a dalvez ar boan. Disadorn, mar plij gantañ, ez ay gant hor rener d'ober ur weladenn d'ar c'hêriadennoù deuet da vezañ brudet da vare Brezel an Dieubidigezh : eno e c'hoarvezas an emgannoù kentañ. Disul e vin prest da vleniañ anezhañ e-lec'h ma plijo dezhañ mont. Poent eo mont da goaniañ gant *the Boss* ha gant ar pennoù bras all.

N'em eus ket bet darempredoù gant hor c'houviad e-pad ar sizhun, nemet goude ar prezegennoù. An hini gentañ he deus d'ober gant kudenn ar mouezhioù estren e romantoù Chateaubriant, Hugo, Mérimée, Balzac, hag all : mouezhioù an dud ruz (an Natchez), an dud du (Bug Jargal, Tamango), an euzhviled, ha kalz anezho a zo bet krouet gant Hugo (Han, Gwynplaine, Ursus, Quasimodo...), Mérimée (Lokis, Djoumane), ha Lautréamont (Maldoror), an diaouled hag an aelez (Barkilphedro, an dugez Josiane, ha David Dirry-Moir war un tu, Seraphita war an tu all), hag all. En eil brezegenn ez eus anv eus melezourioù ar romant. Ur skrivagner a rank ober e zibab : melezour Stendhal pe hini Lewis Carroll ? N'eo ket Stendhal a zo bet trec'h, anat eo. Komzet en deus hep notennoù, ha dibunañ a ra dre eñvor arroudoù hirik a-walc'h eus an oberennoù burutellet gantañ. Bamet e oa ar selaouerien, ha stlakañ a reont o daouarn, m'hel lavar deoc'h ! Soñjet am eus e vefe tu da vont un tammig pelloc'h gant mennoz ar melezour : bez' ez eus bet nouspet melezour implijet gant skrivagnerien a bep seurt, adalek mojenn Narkissos betek an hini a zo bet implijet gant Robbe-Grillet en

e vuhez-skrid *Le miroir qui revient*. Robbe-Grillet en doa soñjet e melezourioù Stendhal ha Lewis Carroll, evel-just, met tennet en doa danvez diouzh ur vojenn dastumet e Breizh gant Anatol ar Bras : displeget e vez enni penaos e oa bet kavet ur melezour war an aod goude peñse ul lestr a vaez da Enez Sun, ha gwelet e veze dremm ur vaouez veuzet o tont war wel er melezour. Robbe-Grillet en doa soñjet ivez en arlakadenn Lacan a vez graet anezhi « pazenn ar melezour ». Bonet, a gav din, en dije gallet komz diwar-benn meur a velezour all : an hini a lavare d'ar rouanez ne oa ket hi an hini goantañ er bed a-bezh, pe an hini meneget gant Jarry e rakskrid *Ubu-Roi*, ur melezour-hud a ziskouez perzhioù fall an den a sell ennañ ouzh e adskeudenn, evel ma rae poltred Dorian Gray. Mallarmé ivez a laka Herodiadez da chom a-sav dirak he melezour, spontet ma 'z eo gant ar skeudenn a zeu war well en e zonderioù. En ur varzhoneg all e komz eus ur melezour a ziskouez « *des licornes ruant du feu contre une nixe,/ Elle, défunte nue en le miroir, encor/ Que, dans l'oubli fermé par le cadre, se fixe/ De scintillations sitôt le septuor.*» Peogwir e talvez *nue* kement ha noazh ha koabrenn war un dro e teu war well er melezour skeudenn dizanvez ur vorganez noazh, tasmant ur plac'h veuzet e-kreiz ar stered. Hag arabat disoñjal ar melezourioù implijet e filmoù Cocteau *Le sang d'un poète* hag *Orphée* evit mont en tu all d'ar bed-mañ, e rouantelezhioù kevrinus Eros ha Thanatos. Ar skridoù a zo melezourioù : diskouez a reont un adskeudenn eus dremm an displeger. Ar skeudennoù-se a c'hall bezañ distummet, distreset ha disneuziet, met dremm an displeger a vez gwelet enno, ha pa vefent disrannet, disfaoutet ha dispennet.

* *
*

Bonet a zo deuet davedon goude ar banvez, ha goulennet en deus ha gouest e vin da ziskouez dezhañ aodoù an hanternoz, Marblehead, Gloucester, Ogunquit, an traezhennoù, an tourioù-tan, ar reier, ar porzhioù-pesketa, hag all. Evel just em eus asantet, ha plijus kenañ eo bet hon troiad. A-raok distreiñ d'ar gêr en deus pedet ac'hanon da goaniañ e gwellañ predti York. Pinvidik-tre en em gav : teñzorier ar Skol-Veur en deus roet dezhañ e chekenn gentañ. Fellout a ra dezhañ debriñ meuzioù ar c'horn-bro, ha kroget hon eus gant ar *clam chowder*, ur soubenn fetis aozet gant kokez. Dre amañ ne vez nemet nebeut a winiegi, met gwin gwenn Stonington a zo mat a-walc'h. Ne vin ket evit ober muioc'h eget un tañva, siwazh, o vezañ ma rank blenier ar c'harr-tan chom gouest da c'hwezhañ e muzulier an alkotest hep lakaat al live da sevel uheloc'h eget 0.10. Kaset eo bet ar *chowder* d'an traoñ, ha poent eo reiñ soñj d'ar meuzioù all. Al ligistri a zo miret en ur mell lenn-pesked. Ober a ra e zibab, melloù ligistri. Displeget en deus din dre ar munud penaos e ranker poazhañ anezho evit ma ne vo ket kollet ar blaz, ha ret eo bet din treiñ e zisplegadennoù e saozneg evit ar c'heginer. Ur mailh ez eus ouzh an aotrou Bonet war ar c'heginerezh. Ur c'haozeer hep e bar ez eus anezhañ ivez. Divizout a ra ganin evel gant ur c'hamalad kozh, ha nann gant ur paotr yaouank a-walc'h evit bezañ e vab.

– Hengounioù iskis e veze ganeomp, emezañ, pa oan o studiañ evit arnodennoù an X. Er c'hentañ bloaz e veze rediet ar studierien da zeskiñ dre eñvor ha da ganañ a-bouez-penn ur ganaouenn lous he doa d'ober gant kanolier Metz. Unan ac'hanomp, ken glan e ene hag oan Pask, a nac'has groñs, ha boureviet e voe didruez gant ar re goshoc'h. Hag evit kendoniañ ar mouezhioù e veze kanet ur ganaouenn lousoc'h c'hoazh, mar deo posubl, he doa d'ober gant *prima ballerina* ul

laz-koroll hag un Alaman kuilh gant divjod bougennek. Marteze e soñje Mallarmé er ganaouenn-se p'en deus savet e varzhoneg "Abardaevezh ur c'harvig".

— Pa'z en em gav ar c'harvig e-unan, kollet gantañ an « *trop d'hymen souhaité de qui cherche le la* »? emezon.

— Dres, eme an aotrou. Emichañs e felle d'ar c'harvig ober gant an ninfenned ar pezh a rae an Alaman kuilh gant ar *prima ballerina*.

Ar servijourez he deus degaset deomp al ligistri, ha lakaet he deus en-dro d'hor gouzoug ar babouzennoù a vez ezhomm anezho evit debriñ ligistri hep en em tarasiñ. Roet he deus deomp ivez bep a weskell evit terriñ ar grogenn ha pigelloùigoù evit tennañ ar boued diouto. Kenderc'hel a ra an aotrou gant e gaoz.

— Ne gav ket deoc'h e vefe fentus sevel ur pennad diwar-benn implij ar c'hanaouennoù lik gant skrivagnerien 'zo ? Ar soudarded a oa boas da lakaat pozioù hudur war an tonioù sonet gant ar c'hleronioù hag an trompilhoù evit gervel anezho, hag Apollinaire a veneg ar re a zegas da soñj ar plac'h eus Nancy, ar c'hast vrudet meurbet peogwir he doa roet an naplezenn d'ar ganolierien holl gwitibunan. Ar vartoloded ivez a blije dezho kanaouennoù seurt-se. Soñjit e Jañ-Frañsoue eus a Naoned.

— Ar ganaouenn-se a rank bezañ kozhik a-walc'h, emezon. Ar vartoloded saoz o doa savet pozioù flemmus war an ton-se, evit ober goap ouzh o enebour touet, an Impalaer Napoleon, e deroù an 19vet kantved. Miret o deus anv Jañ-Frañsoue en diskan. C'hoarvezet e oa bet gant ar paour kaezh Jañ-Frañsoue evel gant kanolierien Nancy, 'm eus aon.

— Ha taolet hoc'h eus pled, emezañ, ouzh pet kanaouenn lik a zo bet savet diwar-benn kêrioù pe tud Breizh ? Jañ-Frañsoue, evel just, met bez' ez eus ivez merc'hed Kameled, hag ar besketaerien a ya da glask

harinked a-vaez d'an Oriant, e-lec'h n'eus bet biskoazh harink ebet.

– Ar gwir a zo ganeoc'h, em eus asantet. Nepell 'zo em eus gwelet ur film gant Philippe Noiret, ha kanañ a rae a-bouez-penn *En revenant de Nantes*.

– Ya, soñj am eus. Traoù all a vefe da imbourc'hiñ. Implij an treuzveizadennoù, da skouer. Paotañ a reont e skridoù Rabelais, anat eo. Anavezout a rit, *A Beaumont-le-Vicomte* hag *Une femme folle de la messe*.

– Evel just, em eus respontet, met ret e vefe ivez derc'hel kont eus an treuzveizadennoù kuzhet. Nepell 'zo em eus bet keloù eus ur brezegenn graet e Skol-Veur Yale gant Mikael Riffaterre eus Columbia diwar-benn an implij graet gant Proust eus an dibenn-ger *-mède*. Unan eus anvioù-badez Charlus a zo *Palamède*, ur c'hadour gresian meneget gant Homeros. Charlus a zo lakaet heñvel ouzh *Andromède*. An anv a grog gant *andro*, evel ar ger *androgyne*. Charlus a zo hanter wazh hag hanter vaouez. Un hanterenn a zo ur c'hadour taer, hag an hanterenn all ur werc'hez spontet o c'hortoz an haroz a zeuio d'he saveteiñ. An dibenn-ger *-mède* en deus degaset din soñj eus an dreuzviezadenn *On ne peut être en même temps Mède et roux*. Ar pezh a dalvez, pa vez eskemmet al lizherennoù rekis, kement ha « Di-c'hallus eo bezañ war un dro reut ha laosk ». Ar pezh a vez diskouezet dre lesanv Charlus : *Palamède*, ar c'hadour taer, n'eus ken outañ nemet *Mémé*, ur vammgozh. *Palamède* a c'hall ivez bezañ troc'het e teir silabenn : *pal à Mède*, ar pezh a zere mat-tre ouzh si Charlus.

– Ouzh hini Albertine ivez, a gav din, eme va c'hendivizer, o vezañ m'he doa lavaret d'he c'haredig e felle dezhi mont *se faire casser le...* Chom a ra a-sav e-kreiz he frazenn ha ruziañ a ra. Diwezhatoc'h e teu Marsel da gompren ar pezh a venne lavarout : *se faire casser le pot,* ha debret eo ar paour-kaezh paotr gant

ar warizi.

— Proust a gave fentus c'hoari gant anvioù an dud, emezon. Soñj am eus e ra Swann hag Oriane goap eus anv ar *Marquise de Cambremer*. Kregiñ a ra hec'h anv gant en un doare divalav-tre, hervez Swann, hag n'eo ket kalz bravoc'h dibenn hec'h anv, diouzh meno Oriane. Hag evit gwir e vez dereatoc'h lavarout *Cambronne* eget *merde*. Cocteau en deus graet an hevelep c'hoari gant anvioù e dudennoù : bez' ez unan a zo bet badezet *Merdézut* gantañ.

— Ho treuzveizadenn he deus degaset soñj din eus un divinadenn savet gant an Aotrou Tabourot des Accords : « Pehini eus ar salmoù a blij ar muioc'h d'ar merc'hed ? » Ha respontet e veze « *Et ipse redimet* », ar pezh a dalvez kement ha « Reut ez a e-barzh ». Tabourot a gomz ivez eus ar c'hanfard en doa kemeret ar ger-stur *Cornua confringam*, « Friant eo kourz ur c'horf noazh ».

Buan e tremen an amzer, gant gwin mat, meuzioù lipous ha komzoù seder an ostiz. Evit an dibenn-pred e teu an *Indian pudding* gant ur mell loaiad diennskorn.

— Ar skrivagnerien, eme an Aotrou, a gav plijus c'hoarioù seurt-se. Evel-se e kavont an tu da lavarout traoù dizereat kenañ en ur lammat dreist gloued ar garez. Rabelais en deus kredet skrivañ *Les jeunes filles doubtent de leur foy*, met gouzout a ouie ervat e vefe eskemmet lizherennoù kentañ ar gerioù *doubtent* ha *foy* gant al lennerien.

Kenderc'hel a ran.

— Setu dres ar pezh a ra Shakespeare en diviz etre merc'h roue Bro-C'hall hag ar c'houarnourez. Ar briñsez e fell dezhi deskiñ saozneg ha goulenn a ra digant ar c'houarnourez penaos e vez lavaret *la main*, *les doigts*, *les ongles*, *le bras*, *le coude*, *le cou*, *le menton*. A-benn

ar fin e teu tro an troad : « *Comment appelez-vous les pieds et la robe ?* » Ar c'houarnourez a respont : « *De foot, madame, et de count.* » Hag ar briñsez, chifet krenn : « *De foot et de count ? O Seigneur Dieu, ils sont les mots de son mauvais, gros et impudique, et non pour les dames d'honneur d'user ! Je ne voudrais prononcer ces mots devant les seigneurs de France pour tout le monde ! Foh ! De foot et de count ! Néanmoins, je réciterai une autre fois ma leçon ensemble : de hand, de fingre, de nails, d'arma, d'elbow, de nick, de sin, de foot,* le *count.* »

– N'eus ket da dortañ : emaomp war an hevelep neudennn. Selaouit. Skolidi al liseoù a ra gwashoc'h c'hoazh o zroidigezhioù eus al latineg pe ar gresianeg *Quiescam angelum laetarum* pe *ouk elabon polin. Elpis, ephê, kaka ousa alla gar apasi.* Eveljust e vije bet resisoc'h lavarout *kakon allo g'apasin*, met ne vije ket bet an hevelep tra.

Ar servijourez he deus kaset deomp bep a *espresso*, hag ur *rock and rye* ouzhpenn evit an Aotrou Bonet.

– Du-mañ, emezon, e vez ar *fractured French* a blij d'ar studierien. Gouzout a ouzoc'h penaos e vez troet *Jeanne d'Arc* e saozneg ? *There is no light in the bathroom**, peogwir e teu *Jeanne d'Arc* da vezañ *john dark* pa vez distaget gant pouez-mouezh ar saoznegerien. *Pied-à-terre* a vez troet "staotet en deus war an douar", ha *tant pis, tant mieux* a dalvez kement hag *Auntie feels better since she went to powder her nose***.

– Gwelout a rit ? emezañ. E c'hoarioù seurt-se ne vez meneg nemet eus kac'hat, staotañ, ha fouzhañ : an traoù dizereat na vez ket graet meneg outo gant an dud

---

* N'eus ket a c'houlou er sal-dour.

** Mont a ra gwelloc'h gant Auntie abaoe m'he deus poultret he fri.

seven.

– Marteze ivez, emezon, e kav an dud aesoc'h komz ouzh traoù dizereat en ur yezh all. Setu ar pezh a ra Apollinaire en e *Lettre-Océan* er frazennoù *il appelait l'Indien Hijo de la Cingada* ha *Pendeco c'est plus qu'un imbécile*. *La Cingala* eo al lesanv divalav a veze roet gant ar Veksikaned d'an Indianez a oa mestrez Cortez. Distaget e vez *la Chingala*, an hini fouzhet. Ar pezh a gas din soñj eus un arvest er film *Norte*. Un tec'had eus Salvador o klask repu er Stadoù Unanet a rank kendrec'hiñ ar boliserien amerikan ez eus anezhañ ur Meksikan : evelse e vo kaset en-dro d'ar Meksik, ha nann d'ar Salvador. Ur mignon en deus lavaret dezhañ petra a rank ober : n'en deus nemet lakaat ur *chinga* bennak e pep frazenn, hag ar poliser a vo sur ez eus anezhañ ur Meksikan a ouenn rik.

– Ha penaos e teu *Pendeco* da vezañ muioc'h eget un ibisil ?

– Evit gwir e vez distaget *pendejo*, a dalvez kement ha pidenn. Implijet e vez ar ger gant ar Veksikaned evel *ass-hole* gant ar saoznegerien ha *con* gant ar C'hallaoued. Iskis eo penaos e vez implijet organoù disheñvel evit displegañ an hevelep menoz.

– Marteze e sinifi un dra a-bouez diwar-benn temzspered ar pobloù.

Tost-tre da nav eur eo, ha div eur hent hon eus c'hoazh dirazomp. Morediñ a ra an aotrou e korn an azezenn. Moarvat ez eo bet trec'h ar gwin hag ar *rock and rye* d'an *espresso*. Ne zihun nemet dirak an ostaleri.

– Plijadur bras am eus bet gant hon troiad, emezañ, hag un dra all e fell din goulenn diganeoc'h. Spi am eus ez omp deuet da vezañ mignoned, ha ne voc'h ket feuket gant va goulenn. Saourus-kenañ e oa meuzioù ar c'horn-bro, hag un drugar e vefe din gwelout ha ken c'hwek e ve karantez ar plac'hed. Ne vefe ket tu da renkañ un dra bennak, ne vern pegement a goustfe ?

Sabatuet on bet. N'on ket hep gouzout ne vez ket rouez plac'hed seurt-se e kêr, met ret eo din anzav n'em eus bet degouezh ebet d'ober anaoudegezh gant hini ebet. A zo gwashoc'h c'hoazh : ne gav ket din e vefe kavet den diampartoc'h egedon evit c'hoari perzh ar bazhvalan pe an houlier. N'em eus ket kredet disklêriañ d'am ostiz pegen diouiziek e oa e vignon nevez. Graet am eus van da brederiañ, ha lavaret am eus gant neuz un den a oar e stek :

– Gwelout a rin ar pezh a vin gouest d'ober.

* *
*

Soñjet am eus em c'heneil kozh, Richard, va *roommate* e-pad hor bloavezhioù *freshman* ha *sophomore* peogwir ne veze roet kambroù dezho o-unan nemet d'ar studierien goshañ. Hennezh a oa ur c'hwil. Labourat a ra bremañ en ur c'hourati bras-kenañ. Degemer a reont klianted pinvidik, hag a dra sur e oar penaos en em zibab evit o lakaat en o bleud. Ha gwir-bater eo ! Roet en deus din un niverenn-bellgomz.

– Met diwall ! Ret eo pellgomz eus un ostaleri cheuc'h ha reiñ ho niverenn-bellgomz. Evel-se e ouezont o deus d'ober gant ur c'hliant sirius. Ur plac'h yaouank a bellgomzo en-dro, ha gouest e voc'h da renkañ un emgav ganti. Spi am eus ez out deuet da vezañ pinvidik : daou c'hant dollar e kousto deoc'h, met n'az po keuz ebet.

Kaer am eus bet displegañ ne oa ket evidon, n'en deus ket kredet ac'hanon, ha dalc'het en deus d'am atahinañ. D'ar meurzh e oa an drede brezegenn, diwarbenn rendaeloù ar romant, traoù boutin a-walc'h, evit gwir, penaos e oa Valéry ha Breton a-enep d'ar romant, arnodadurioù Joyce, Proust, Gide, Céline, Queneau, hag all. Komzet am eus gant Bonet goude ar brezegenn, ha displeget am eus dezhañ petra a oa d'ober. Setu

penaos, d'ar merc'her war-dro greisteiz, ez on aet d'e *suite* evit pellgomz. Ar sekretourez e penn all d'an orjalenn he deus lavaret e vefe diaes renkañ un emgav diouzhtu abalamour d'ur *convention* bennak dalc'het e kêr d'an ampoent, met prometet he deus e rafe he seizh gwellañ evit mignoned an Aotrou Richard, ha nepell a-c'houde e voe klevet titirin ar pellgomzer. Mouezh ur plac'h e oa, o c'houlenn hag-eñ e oa o komz gant an Aotrou Bonet. Lavaret am eus Ya , ha renket eo bet an emgav evit ar gwener, da deir eur : hec'h anv a zo Samantha. Plijet e voe an Aotrou Bonet.

Prezegenn ar yaou he doa d'ober gant treuzfurmadurioù ar romant sevenet gant Roussel, Butor, Sarraute, Duras, Robbe-Grillet, Ricardou, Perec, hag all, hag ivez, evel just, gant Bonet e-unan. Atav e komz hep notennoù, en ur veskañ komz sirius ha bourdoù a bep seurt diwar goust e genvreudeur. Ijinus, flemmus, fentus eo bet ar prezeger, ha bamet ar selaouerien. Stlakal a rejont o daouarn e-pad nouspet munutenn diehan pa voe echu gantañ, hag a-varead e teuas ar selaouerien d'ober brav d'an den brudet e-pad an abadenn-gimiadiñ. D'ar gwener e tleen mont d'e gerc'hat da bemp eur, evit kas anezhañ d'ar c'honsuldi. Galvet am eus diouzh burev an ostaleri gant aon na zirenkfen anezhañ, met lavaret en deus din dont d'al laez. Edo o kimiadiñ diouzh e weladennerez, ur veleganez anezhi, korfetbrav, mistr ha kempenn, ur wir fulenn, ur steredenn e-tailh da drellañ n'eus forzh piv, hag evit gwir em eus santet ar c'hoant o kregiñ ennon, ha displijet on bet o welout penaos he deus kilet kerkent hag he deus spurmantet ac'hanon, hag-hi kuit. N'em eus ket komprenet diouzhtu perak e c'halle ur grouadurez ken dispar en em gavout nec'het gant forzh petra. Ha neuze em eus meizet perak e oa bet strafuilhet. N'eo ket Samantha hec'h anv : Sandra Stanton ne lavaran ket. Ur studierez war istor an arzoù-kaer ez eus anezhi, ha

labourat a ra a-wechoù el levrdi, met diouzh boas ne vez ganti nemet ur c'hozh *blue jeans* hag ur stammenn digempenn hanter re vras eviti. Ne liv nag he diweuz nag he malvennoù, ha leuskel a ra he blev da gouezhañ fuilhet ha digribet war he dremm. Ul luduenn, kentoc'h eget un doueez. Heugus e vije bet mont gant Bonet d'ar c'honsuldi ha klevout digantañ danevell e *love in the afternoon** gant ur plac'h ken disi. Livañ a ran ur sac'had gevier :

— Va digarezit, met sac'het eo va c'harr ; bez' ez eus taksioù dirak an ostaleri. Blenier ar c'honsul a zegaso ac'hanoc'h en-dro.

Bountañ a ran anezhañ er-maez eus e *suite*, e-barzh ar saverez, e-barzh an taksi, ha distreiñ a ran d'ar gêr. Emañ ar pellgomzer o seniñ. Sandra eo, o c'houlenn ha tu e vefe da gomz ganin. Asantiñ a ran, ha dek munud a-c'houde e klevan sonerez ar porched. Pouezañ a ran war an nozelenn, ha diouzhtu pe dost e klevan ar saverez o chom a-sav dirak ar pondalez. Un taolig skoet ouzh dor an trepas : digeriñ a ran. Cheñchet he deus he dilhad, ha nec'het meurbet e tiskouez bezañ. Serriñ a ran an nor ha kas a ran anezhi d'ar sal a zo war un dro sal-degemer, sal-debriñ, ha levraoueg. Reiñ a ran dezhi ar gador-vrec'h.

— Un dra bennak ho po ? *Bourbon* ? *Gin and Tonic* ? Ur bannac'h gwin gwenn ?

— Netra, mar plij.

— Arabat en em chalañ, emezon, m'ho peus aon ez afen da lavarout tra diwar ho penn.

Kredet am boa e vije bet divec'hiet a-grenn : n'eo ket. Fellout a ra dezhi komz :

— A-benn ur bloaz em bo tapet va aotreegezh, ha gouest e vin a-benn ar fin da c'hounit va zamm buhez.

---

* Karantez en abardaez.

Labourat a ran ugent eurvezh bep sizhun el levrdi, hag amprestet am eus digant ar gouarnamant bep dollar o deus asantet reiñ din. Hep ar pezh a zeu eus un emgav bennak ne vefen ket evit paeañ va c'hambr. C'hwi a vez lakaet deoc'h ho chekenn bep miz en ho kont, hag arabat eo deoc'h ober mezh din.

— Biskoazh n'em eus graet mezh deoc'h, ha biken ne rin, emezon. Mezh am befen kentoc'h, abalamour d'ar soñj a zo tremenet dre va spered : mezhusoc'h eo an drouktun eget forzh petra. Peseurt gwir am befe neuze da gaout dispriz pe dismegañs ouzh forzh piv ? Kement a wir ho pefe da zisprizout ac'hanon. Ha forzh penaos, yac'husoc'h eo evit an dud kaout dismegañs ouzh ar re all eget outo o-unan.

Morlivañ a ra ar plac'h, krenañ a ra he diweuz, met moustrañ a ra war he daeroù. Kenderc'hel a ran.

— Gwir abeg hoc'h eus da zegemer ar pezh a lavaran gant diskred, goude ar pezh am eus disklêriet. N'oc'h ket deuet du-mañ evit goulenn ali diganin. Evelato e vo roet deoc'h : mar ne fell ket deoc'h bezañ Samantha, bezit Sandra. An alier n'eus ket anezhañ an oberour, a-dra sur, met gouest e voc'h da dremen hep emgav ebet mar fell deoc'h kemer ar gambr a zo dizimplij em ranndi, ha dilezel hoc'h hini. Ar ranndi-mañ a zo kalz brasoc'h eget n'am eus ezhomm. Ar c'helenner a chome amañ en deus roet din e goumanant kent mont da Stanford. N'em eus kemeret ur ranndi ken bras nemet peogwir e vez izel-tre ar feurm, reoliet ma'z eo gant mererezh-kêr. N'eus ket marc'hadmatoc'h e kêr. Ha bezit dinec'h. Menoz kuzh ebet. N'em eus c'hoant ebet da c'hoari perzh Kn'az Myshkin, na kennebeut da lakaat ac'hanoc'h da c'hoari perzh Nastasya Filipovna. Kemerit hoc'h amzer d'ober ho soñj.

N'eo ket steuziet an disfiz diwar he dremm, met deuet eo he mouezh da vezañ flouroc'h.

— Soñjal a rin en ho kinnig, emezi.

Aet eo en he sav, hag astennet he deus he dorn.

* *
*

An den direol a oa aet betek harzoù ar gouelec'h, e-lec'h na vez na hent na reolenn, met n'en doa ket kredet mont tre. Galvet en doa e vignoned, ha goulennet en doa diganto ar pezh a ranke ober. An den direol en doa bet aon rak gouelec'h e frankiz, ha klasket en doa bod e goudor al Lezenn. D'ar sadorn e tleen kas Mark Bonet d'an aerborzh. Lezet am eus un notenn evitañ e burev an ostaleri, o tisplegañ ne vo ket da renkañ ar c'harr a-raok dilun. Gwelloc'h e vo dezhañ kemer *limo* an ostaleri : n'en do nemet lakaat koust an taksi hag al *limo* war roll e vizoù.

Philip Wylie en deus roet nouspet arguzenn evit prouiñ ez eo kalz c'hwekoc'h karantez *a working girl** eget karantez forzh nep maouez. Ha gwir e vefe ?

---

* Ur vicherourez.

Lann TANGI

SI-MOHAND

« Netra ne vanke din e-touesk an Ait-Iraten »

Mohand-u-Mhand Aït Hmadouch, pe kentoc'h Muhend-u-Mhend At Hmaduc e kabileg, a oa ganet war dro 1845 e Icheraiouen, parrez Tizi-Rached (ezel eus ar meuriadoù kengevredet Aït Iraten) e-kichen Tizi-Ouzou (Kabilia Vras).

Da vare e c'hanedigezh, n'eus nemet hanternoz Aljeria dindan dalc'h an arme gall, ar Gabiled e-kreiz ar menezioù a chom mestr war o douaroù. Mohand a vo savet en ur vro dieub, maget gant ar sevenadur kabilek hengounel. An alouberien koulskoude a zeuio a-benn diouzh an Djurdjura e 1857. Tizi-Rached distrujet penn-da-benn, e ya Mohand hag e familh da chom e Akbou, ur barrez e-kichen. Pinvidik a-walc'h eo an Aït Hmadouch, tad Mohand en deus douar hag e eontr Cheikh Arezki a zo un den desket, kregiñ a ra henañ da zeskiñ ar gwir muzulmat d'ar bugel.

« Tarzhet en deus ar bed a-dammoù »

E 1871 e krog un emsavadeg, kriz e vo kastizet an emsavidi gant an arme, ar familh Aït Hmadouch en o zouesk, evit bezañ kemeret perzh er stourm. Breur Mohand hag e eontr Saïd a zeuio a-benn da dec'hout e Tunisia met paket 'vo Cheikh Arezki ha forbannet e

Kaledonia Nevez. Tad Mohand, Mhand Ameziane, a vo fuzuilhet e Fort National. Muioc'h a chañs en do Mohand : tost da vezañ fuzuilhet ivez, e vo lezet da vont gant un ofisour a soñj dezhañ ne dalvez da netra lazhañ ar mab.

Madoù ar familh a zo seizet. Akli, e vreur, en deus kaset gantañ al lodenn vrasañ eus arc'hant an tad hag ar pezh a chom gant Mohand a vo dispignet buan. Klask a ra en em staliañ koulskoude, dimeziñ a ra met ne blij ket e zoare-bevañ d'e vamm-gaer ha goude bezañ klasket ampoezonañ anezhañ, hi a gavo gwelloc'h teurel ar paotr er-maez. Adalek ar poent-se e krog Mohand gant e vuhez a foeter-hent a heulio betek e varv.

« Kentoc'h an harlu eget lezenn ar moc'h »

Bed Mohand a zo aet da netra, dispartiet ar familh, kollet he madoù met distrujet ivez, framm ar gevredigezh kabilek ha lakaet en he lec'h ur galloud nevez. Un doare demokratel-tre a oa ganti evit ren an darempredoù etre hec'h izili, frammoù ar republik kabil-se a zo diskaret da vat gant dismantr ar meuriadoù. Cheñchet zo penn d'ar vazh, beli an urzh trevadennel a bouez bremañ, pennoù bras nevez, prest da genlabourat gantañ, a vo lakaet da ren war ar re all. Mohand n'eo ket evit gouzañv seurt tra. Evel miliadoù all o foetañ bro, kollet o doare-bevañ ganto, e ya ivez gant hent an harlu.

« Sant Baloua, ma digabestrit diouzh kif ha kokaina »

En ur gregiñ gant e vuhez a foeter-hent, e krog Mohand gant e vuhez a varzh ivez. Penaos e oa deuet dezhañ ar c'hoant-se ? N'en doa ket desket ar varzhoniezh en ur skol bennak evel en doa tu d'hen ober. Ar bobl hag en deus graet ur vojenn outañ a gont an

istor-mañ : un deiz, e-kichen ur richer e teu un ael davetañ, goulenn a ra gantañ dibab etre an daou dramañ : « Komz hag e rin ar gwerzennoù » pe « Gra ar gwerzennoù hag e komzin ». Ar pezh-mañ a vo dibabet gantañ hag adalek ar mare-se e vo tu dezhañ lavarout pep tra e gwerzennoù. Galvet e oa bet, Mohand a soñjo eo bet merket gant ar blanedenn evit bezañ barzh, un den doujet en e sevenadur, er-maez diouzh reolennoù a bouez war ar re all.

Mohand a heulio an hent-se gant plijadur, en ur foetañ-bro etre Kabilia hag an Aljeroi, e kêr Aljer ha dreist-holl Bône, e-lec'h ez eus kalz a gabiled o labourat. Yann Milmicher e vo du-se, o labourat en un davarn, o skrivañ lizhiri ar vicherourien, o werzhañ gwistilli war ar chanterioù. An arc'hant gounezet gantañ a vo dispignet evit tañva plijadurioù a bep seurt : ar merc'hed, ar gwin, kif ha kokaïna. En tavarnioù, d'an noz, goude bezañ evet ur banne pe butunet hachich, e teu dezhañ barzhonegoù a vo dibunet raktal dirak an dud bodet tro-dro. Ar barzhonegoù-se, dreist-holl e kabileg, a-wechoù en arabeg evit e vignoned e kêr, desket dre eñvor gant an dud, a redo war lerc'h e-touesk an holl.

E-pad tregont vloaz e vo Mohand war an hentoù en dienez, taget gant an naon hag ar yenijenn. Deuet da vezañ kozh abred gant ur seurt buhez e laka en e benn mont da welout e vreur hag e eontr e Tunisia en ur vont dre lec'hioù en deus bevet evit ur pirc'hirinaj diwezhañ. Hir e vo ar veaj hag erruet e penn an hent n'eo ket resevet ken mat gant e familh, diaesoc'h c'hoazh e vo ar veaj distro gant ur gouli en e c'har, chom a ra klañv da vat ha mervel a raio un nebeud bloavezhioù war lerc'h diwar ur brein-krign en e c'har, e 1906, e unan penn e ospital Michelet.

« Taddart hag Ibilaj »

Hirnez Icheraouien, ar baradoz kollet, a chomo bepred gant ar paour kaezh foeter-hent, e vuhez-pad e kano lec'hioù e c'hanedigezh, *taddart*, ar gêriadenn hengounel e-lec'h e chom an dud gwirion, o vevañ evel o zadoù-kozh. Diskar an urzh kevredigezhel-se a zo evitañ kement ha fin ar bed : « Ar c'hantvet-mañ a spont », « Ar c'hantvet-mañ eo hini ar gaou ».

Tagañ a ra ar Gabiled hag a zilez o gizioù kozh war hent an harlu evit mont da vrasaat ar c'hêrioù bras : « Bône 'zo deut da vezañ Boushel » pe c'hoazh « Sotnay an dud-se / Breinet gant ar Frañs / Pariz 'zo deut da vezañ Chamlal ».

Ma varn ar re all, eñ koulskoude n'eo ket direbech kennebeut : distaget diouzh reolennoù ar familh hag ar feiz, e tesk buan plijadurioù nevez an *ibilaj*, ar gêr nevez, hag evel miliadoù a re all e vo paket etre daou zoarebevañ, an hini hengounel hag an hini nevez.

A bep seurt tud a zo e-touesk mignoned Mohand e kêr, micherourien kabil met ivez tud al *lumpen* nevez-se o sevel e kêr : tud dilabour o klask treuzvevañ, gisti, prizonidi (evel Si Belkacem, toullbac'het evit bezañ lazhet ur soudard gall). E vignon tostañ, Oueldhaj a vo, eñ, lazhet a daolioù bouc'hal. Kollet gantañ e familh, Mohand a gavo unan all e-touesk pobl ar straedoù ha dreist-holl e kevredigezh an hachaîchiz, un doare-bevañ ganet diwar ar gemmadenn sevenadur. Evel a lavar Mouloud Mammeri en e levr war Mohand :

« Dibab an doare-bevañ hachaîchek a zo enebiñ ouzh ar galloud. An arc'hant, ar postoù-labour renerien, al lidachoù, da bep fallagriezh ganet diwar ar faezidigezh, barzhoniezh Mohand a respont gant an dispriz, an emsaverezh, an droug, evit lakaat en o lec'h urzh an dispi, ar sakrerezh, ar blijadur hag an nac'h. An doare nemetañ da vont a-enep garventez ar galloud, an doare

nemetañ da gas da get ar sklaverezh, a zo nac'h reolenn ar c'hoari, d'en em lakaat e-maez ar jeu, da ziskar an talvoudegezhioù ».

Barzhonegoù Mohand, melezour ur bed o treiñ, a responte d'an dud hag o brud a redo a-hed ar bloavezhioù. Ar varzhoniezh kabil d'ar c'houlz-se a gav he lec'h er gevredigezh, diazezet war ar vuhez pemdeziek, barzhonegoù savet gant tud dizanv a vo desket dre eñvor ha lavaret a rumm da rumm. Mohand a yelo da heul an hengoun dre gomz (ne skrive ket e varzhonegoù) en ur sevel pezhioù anvet *isefra*. Ar pep brasañ diouto (244) a zo bet dastumet gant un den anvet Boulifa, un nebeud bloavezhioù war lerc'h e varv, digant tud o doa bevet tro-dro dezhañ. Un daou ugent bennak a vo dastummet c'hoazh gant tud all er bloavezhioù war lerc'h. En e zastumadenn divyezhek (kabileg/galleg) M. Mammeri a ro 286 barzhoneg. Kalz a re all, gant stummoù disheñvel, a dro c'hoazh etre an dud dindan anv Mohand, diaes da c'houzout, e gwirionez, pere a zo bet savet gantañ.

Chomet eo ar barzh e eñvor ar Gabiled, e blanedenn deuet da vezañ arouez hini ar bobl en he fezh, tennet he frankiz diganti da vare buhez Mohand. Goude manifestadoù bras Tizi-Ouzou e 1980, gant an emsav kabil o sevel an deiz a hiziv evit goulenn doujañs d'e yezh ha d'e sevenadur, mouezh disuj Mohand n'eo ket prest da vervel. Kanaouenn Idir « A vava inou va » hag he doa graet un tamm mat a berzh un nebeud bloavezhioù 'zo a oa bet savet gant Si-Mohand.

Petra ' teuio da vezañ an emsav Berber er bloavezhioù da zont, a zo diaes da c'houzout er mareoù trubuilhet-mañ e Bro-Aljeria. E-pad ar votadegoù o doa bet gwelet trec'h Talbenn Islamek ar Silvidigezh, e oa bet 80% eus tud Kabilia o heuliañ ar boycott a-enep ar votadeg. Gant distro ar bigoderezh, o klask pouezañ

a nevez war vuhez an dud, eo ret selaou mouezh Mohand hag en deus stourmet a-enep ar pilpouzerezh.

« Skouer ar barzh galvet ha daonet, e-maez eus reolennoù boutin ar vuhez, en ur gevredigezh stardet betek ar moug, fiziet ennañ da gas ar skouer hag ar c'hementad a zizurzh ret. Oberenn ha buhez Mohand a zo bet klevet gant pep hini evel un diougan hag ur benveg a zieubidigezh ».

(M. Mammeri)

E La Calle emaon
Ken pell diouzh Bône
Droug-hirnez ma mignoned

Labourat a ran er c'hoad
Hag er c'hoari-kartoù
E tispignan ma gwenneien

Kas keloù d'am mamm
Eus he mab en harlu
War an douar estren

* *

Du-hont emañ an holl e Blida
Bugale an harlu
O straniñ er straedoù

Evañ a reont en tavarnioù
Debriñ a reont ouzh taol
Gant merc'hed etrezo

Degaset int bet gant hent Djemaa
Ehanet o deus e Elmiser
Ti Dahbia a zo o lec'h-emgav

* *

Gwelet am eus Zineb en he c'haerañ
O vont gant he hent
etrezek Ostaliri Carantini

Lagad ar baunez
Gouriz a neudoù gloan
Kroc'hen evel al lêr *filali*

Daou zevezh da heul he deus kousket hec'h-unan
Den war he zro
Gwaz ebet ken e Michelet

* *

Setu-me e Tizi-Ouzou
Dindan an heol kriz
En davarn a-us d'ar bolzioù-gwareg

Gant aezhenn an noz
E teu an engroez
Baleerien ha micherourien

Da di Ramasco e ya an holl
'Vit 'n em veuziñ er Pernod
Divlaz eo an dud-se

* *

Deut omp davedout sant
Sidi Ben Saïd
Priñs Tebesa

Ne zeu nemet garmoù skrijus
Diouzh ma spered boureviet
Ma c'halon a ouel ha gloazet eo ma ene

Ur valeadenn diaes war an hent
Strafuilh em spered
Ha tavarn ebet

* *

Setu-me evel Job
Treut-ki
Ha brevet ma izili
Doue en deus raktreset pep tra
Dont a ra d'ho sikour un deiz
Chom a ra da sellout ouzhoc'h an deiz war lerc'h
Ma c'halon disuj a nac'he ankounac'haat he zechoù
Diverket da vat eo ma anv
Eus Philippeville betek ar C'hroubs
E bro ar Vedouined
Em eus baleet war an hentoù
Nemet an hini a wel an traoù kuzhet
A lenn er c'halonoù
Devet e oan gant tan ha flammoù

* *

Hep gouzout d'o zud
O deus graet o fourchasoù
Evit mont da labourat e Bône

Digresket ar gopr d'ul lur hag hanter kant
Gwenneg ebet ken da c'hounid
Seul vuioc'h e labouront seul vuioc'h e kresk o dle

Gwelloc'h c'hoazh mont da soudard
Gant bolontez Doue
Int d'an nebeutañ n'o deus ket da soursial gant ar soubenn

* *

Ma c'halon a stlak he eskell
Bezañ ur pichon en defe c'hoant
Evit treuziñ ar mor en un devezh

Davet ar merc'hed gwisket a satin
En o lochennoù gwenn
Pep hini gant un niverenn war he dor

Rak amañ ken kinklet ma vezont
Hep mar ebet
Divlaz eo ar blijadur amañ

* *

Dont a rez bravañ hini e-touez an holl
Ha gant goulou en-araok
Miz an Aïd Veur*

Mont a ra an dud d'ar pirc'hirinaj
Dalc'h a reont soñj an eil diouzh egile
En ur vont hag o tont

E Collo emaon
War an aod
Diverket eo bet roudoù ma anv

* *

Huanadiñ a ran gwasket
Deut on da vezañ foll
En em reiñ a ran d'ar pec'hed a-ratozh kaer

Hemañ kollet er blijadur
A cheñch dilhad bep tro
Gwiskamantoù nevez bep gwech gantañ

Met Doue en deus skopet warnon
Hag eo flaket war ur bank
En davarn ma tremenan an Aïd

* Aïd : gouel relijiel

Al leonez a yudas hag a youc'has
Dirak an holl Aït Abbas
En ur glevet e oan tec'het kuit

Divabrant gwaregek
Pennad-blev betek he dargreiz
Divron pebret

Lavarit din pelec'h emañ-hi o chom
Hag ez in
Ar soñj diouzhin a gasin dezhi

* *

Bône 'zo deut da vezañ Boushel
Eno e ya pep hini
Leun a dud war vourzh ar bigi

Disheñvel stumm ar blasenn
Niverus ar Gabiled
Hag an holl da cheñch buan

Touiñ a ran da chom hep komz
Ha da vezañ bouzar evit chom hep klevout
An holl gelien-se o nijal en-dro din

* *

En Aljer bravañ kêr
Savet gant ijin
Pep straed he deus he diwaller

Kalz diouto a vev er blijadur
O tastum gwenneien
Madoù o deus e-leizh

Unan all a zo o kantren er straedoù
E karter Sidi Ramdan
Ha goulou ebet na lugern evitañ

Den fur ha desket dalc'h soñj
Ar c'hantved-mañ a zo fallakr
Lavaret eo bet gant ar skriturioù ha gant ar c'hloer

Kristeniet eo bet ar Gabiled
Deut int da vezañ Romaned en-dro
Evel o zadoù-kozh

An hanter anezho a zo aet da soudard
Aet int gant son an taboulin
Daou ugent real a veze gwerzhet un den

* *

Gant ar bloaz-mañ e teu ar spont
En deus touellet kement a dud yaouank
Deuet er-maez eus ar *medersa*

Mont a reont, atant war lerc'h atant
D'en em ginnig dirak an dorioù
Kabiled hag Arabed mesket
Hag ar moc'h* da lonkañ c'hoarzhoù

Doue madelezhus
Digor deomp an hent
Degas an harluad en-dro d'ar porzh

Mamm unan anezho, karet gant e vignoned
A zo bemdez o klask gouzout
Pelec'h bennak e chom he mab da gousket

Kollet em eus ma levenez
Diwar kif ha gwin
Ha bep noz e klaskan ma chañs er c'hoari-kartoù

* an drevadennerien C'hall

Jakez AR BORGNE

C . P . C [1]

E dibenn an noz e oa deuet ur vogidell da astenn he mantell-pluñv war ar bourk hag ar parkeier tro-war-dro. Brav e rankfe an amzer bezañ e-pad un dervezh d'an nebeutañ. Ar gouleier a-c'hiz kozh a boanie da daoler o sklerijenn betek an douar.

Pa erruas ar c'harr gouestad ha didrouz evel pa vefe bet o nijal war ar vogidell e treuzas ur c'hi plasenn an ti-kêr en ur redek, torret gantañ sioulder an noz. Koulskoude e chomas ar bourk diseblant panevet ur goulaouenn a-us da stal ar c'higer, kerkent war elum, kerkent lazhet.

Sioulik ez ae ar c'harr gant e hent pa strinkas eus an deñvalijenn ur Yamaha 5OO trouz ha tan gantañ. Trumm e chomas keflusker ar c'harr a-sav ha mil boan gantañ da adloc'hañ ken sklaset ma oa gant ar yenijenn griz. Ur pennadig goude e teuas a-benn ar blenier da gas e garr betek leur an ti-kêr.

Er bourk didrouz, n'oa nemet ur c'hi o krediñ ober freuz bras o furchal el loustoni berniet e penn ar blasenn. Hejet e voe ar c'harr gant ur barr-avel kreñv. Tammoù polistiren a nije kuit en ur stekiñ ouzh kement maen a oa war o hent.

Eus korn ar straed e tifoupas ur pezh mell den gwisket e du penn-kil-ha-troad. Dre ma tostae an den bras e tiskenne donoc'h-donañ blenier ar c'harr dindan ar rod-stur. Ken tost edo al lanfre ma wele paotr ar c'harr e selloù gouez a-zindan e galabousenn. A-greiz-pep-kreiz, ul luc'hedenn velen a rogas an noz teñval. Mogerioù an tiez a voe krabiset gant linennoù aour. Soublañ a reas paotr e galabousenn ha dastum tammoù paper diwar an douar. Oc'h ober tro ar c'harr edo pa erruas karr-samm ar barrez gant e goualouenn troidellek da gargañ ar morc'haj degaset aze gant tud ar barrez. Difiñv e chomas an den e-barzh ar c'harr.

Pemp munut war-lerc'h e voe klevet gwigour o tont eus kreiz ar blasenn. Ur penn a voe gwelet o sellet tro-kein ar c'harr. Aet oa kuit paotr e galabousenn gant e garrad loustoni ha naet e oa al lec'h bremañ. Buan e taolas ur sell ar blenier da horolaj an iliz ha staliet brav en e azezenn en em daolas da gousket...

Gant son skedus kloc'h an iliz e voe dihunet paotr ar c'harr. Dreist toennoù an tiez e lamme e ganaouenn skiltr ha ne voe ket klevet trouz ur c'harr all nevez-erruet e penn all ar blasenn.

D'an empoent e teuas ar blenier er-maez eus e garr. E penn all ar blasenn e voe digoret dor ar c'harr nevez-erruet ivez. Ur re votoù ler, seulioù uhel eus Bro Itali a ziskennas betek an douar. Eus an nor a-dreñv e tifoupas ur re voutoù bihan hag ur re grenn. Pa welas an daou vugel an den e-kichen e garr un tammig pelloc'h e krogjont kerkent da redek. Dillo e c 'hoarvezas pep tra d'ar poent-se. Ar blenier a roas ur sac'h d'ar vaouez. Lammat a reas ar vugale e karr ar paotr. Pa voe pep hini er c'hirri, e loc'has an holl gant trouz bras, ur goumoulenn zu e pep penn eus ar blasenn.

Ur pennadig hent en doa graet an den pa dostaas unan eus ar vugale da bokañ dezhañ en ur c'houlenn :

– Petra ' reomp en dibenn sizhun-mañ, tadig?

– Ergentaou, poull-neuial evit an holl, goude mer'nn, plankenn dre lien evit da vreur ; warc'hoazh, un dro vale betek an Aber Ildut ha diouzh an noz, distro e ti ho mamm.

(1) C.P.C : Check point Charlie . Takad brudet e moger Berlin lec'h ma veze eskemmet spierien ar c'hornog ouzh re ar reter.

LE PEUPLE BRETON
Koumanant : 160 lur
BP 301 - 22304 LANNUON
CCP. Rennes 2365-76

Alan BOTREL

Bet ganet e 1954. Kelenner eo war ar brezhoneg e Roazhon. Pa vez un tamm amzer vak gantañ e vourr oc'h ober netra, o tavarnata, o kerzhout e menezioù Kembre, o sellout ouzh ar mor e Bro-C'hres en ur evañ kafe kreñv, bier, ouzo pe retsina.

Lenn ha luc'hskeudennaouiñ a blij dezhañ ivez. Pennadoù skridvarnerezh a c'heller lenn diwar e bluenn e-barzh ar gelaouenn Al Lanv. N'eus ket keit-se ez eus bet embannet ul levr barzhonegoù gantañ.

LAILA

Daou bikol den, tev ha lart, goloet o c'horfoù ponner a vlev du foutouilhek. Daou bezh mell loen, gant pep a gordenn en o genaouioù.

Edont o c'hortoz, en o sav war al leurenn, pa zeuas tre rener an abadenn, gwisket-kran, ambrouget gant un denig treut, kastizet e zremm ha dispourbell e zaoulagad. Hualet e oa e zaouarn, chadennet e dreid ha damnoazh e oa evel an daou ramz.

Un toumpi a'r gwashañ a darzhas er sal, ur meskach garmadennoù, yudadennoù ha c'hwibanadennoù. Tud a yeas en o sav, o jestraouiñ par ma c'hellent evel da skarzhañ moged stank ar sigaretennoù diwar o zro. Strakal a rae plenken kozh ar c'hoariva, krenañ a rae ar skiñvier, bet addreset well-wazh evit an abadenn.

Den e zilhad-da-sul a savas e vrec'h da lakaat an engroez da sioulaat. Pa voe aet an holl en o c'hoazez, hesent, tavedek, e krogas da zibunañ un nebeut gerioù.

« Arvesterion ger, ho pediñ a ran da venel peoc'h bremañ, deoc'h da vamañ gwelloc'h ouzh kurioù an daou zen brudet a welit e'm c'hichen, Ar Bourev Gwenn ha Ki ar Yeun. O anavout a rit mat, gouzout a ran, ha ne lavarin ket muioc'h diwar o fennoù. Tro o devo bremaik da ziskouez o nerzh ha sur on, arvesterion ger, ne vo ket keuz ganeoc'h da vezañ deuet ur wezh ouzhpenn d'hon gwelout.

Al laoueg brein, e'm c'hichen, zo bet fiziet ennomp gant Maodiernezh ar Gwir hag ar Ouenn ha gant Maodiernezh an Diabarzh hag ar Sevenadur, deomp d'e gastizañ. Deuet dre guzh eus e vro milliget na oar pediñ nemet en anv Allah ha falsdoueed all e veze – abaoe bloaz – o laerezh labour ha merc'hed hon c'henouennidi. Barnet eo bet ha sevenet e vo ar gondaonidigezh, bremañ, dirak ho taoulagad. Trugarekaat a rankan, ur wezh c'hoazh, an div Vaodierniezh emaon o paouez envel ha goulenn ganeoc'h, adarre, menel sioul keit ha ma vo hon daou vignon o seveniñ youl ar Bobl evit brasañ mad ar Vro. »

Ne oa ket bet peurechuet e brezegenn gantañ ma strake stlakadegoù-daouarn an arvesterion, mesket gant yudadennoù hudur chas gouez.

– Hopala, Iwan, plijadur 'vo, me 'lar dit. Ur c'heit 'zo ne 'm boa ket bet digarez da welet ur seurt abadenn.

– Gwir, re wir. Arru rouez ar jiboez ivez. 'Chom ket kalz anezhe ken 'barzh ar vro, eus al loened milliget-se.

Entanet e oa Iwan ha Jakez, chouket etre o gwragez hag o bugale. Birvilh-bras a oa er re-mañ ivez, dre ma oa ar wezh kentañ dezhe bezañ aotreet da zont d'ur seurt abadenn.

— Sell, Jakez, pehini e yelo an trec'h gantañ, a soñj dit ?

— Ne ouzon dare. Ar Bourev Gwenn, a-gleiz, a seblant din bezañ postekoc'h, kreñv evel ur marc'h, ha ne ve ket souezh ez afe an tamm kentañ gantañ.

— Koustele, mont a ran-me gant Ki ar Yeun.

Tra m'edont gant o c'haoz e voe tennet an hual diouzh daouarn an Arab ha staget pennoù an div gordenn — a oa ar pennoù all anezhe e genaouioù an daou ramz — ouzh e arzornioù. Pellaat a rejont neuze an eil diouzh egile, ken ma teuas stegn an div fun tamm-ha-tamm, o tibradañ an Arab a-ziwar al leurenn. Pare e oa an traoù.

— Ale, Bourev Gwenn, bec'h de'i, sach warni, sach !

— Ale, Bourev Gwenn n'eo ket eviti, ' laran dit, ur sac'had yod n'eo ken !

— Gwelet a ri, Iwan, gwelet a ri.

E-keit ha m'edo ar saliad hag an daou vignon o kas trouz hag oc'h isañ an daou euzhvil par ma c'hellent, edo ar re-mañ o stourm, o strivañ a-nerzh o c'horf. Ne oant ket evit pellaat ken an eil diouzh egile, ken stegn ma oa an div gordenn. Stouet e oa o c'horfoù war-gil, harp o zreid ouzh treustouigoù war al leurenn. Serret-kloz e oa o genaouioù war pennoù ar c'herdin, heñvel ouzh div c'hevel. Kigennoù o javedoù a weled o c'hoari dindan o c'hig hag o dent gwenn a bare etre o muzelloù.

— Sell 'ta, al loen vil ' bado ket hir ken. Koustele 'c'h aio an tamm kleiz kuit da gentañ ! eme Jakez.

Edo an denig treut o stourm ivez, o klask parraat ouzh an daou bakad kig ag e ziframmañ. Hejañ a rae e benn a-gleiz hag a-zehou, o skrignal gant an droug, distummet-holl e zremm. Erru e oa glas-mouk e zivskoaz pa voe klevet a-greiz-holl ur strakadenn eu-zhus, heuliet gant trouz ar gwad o flistrañ a-daoliadoù diouzh ar gouli. Diempret e oa bet e vrec'h kleiz diouzh e gorf hag edo en e c'hourvez war al leurenn bremañ,

a-c'hwen e gein, mut, o sellout ouzh ar gwad o poulladiñ en-dro dezhañ.

— Petra 'm boa laret dit, aet an trec'h gant ar Bourev Gwenn. Egile ne oa ken 'met ur sac'had avel anezhañ !

* *
*

Em gavout a rejont er-maez emberr. Deuet e oa an noz ha mont a rejont pelloc'h, davet o c'hirri, tra ma chome tud all a-strolladoù, dirak dor ar c'hoariva, da gontañ kaer a-zivout arvest ar gondaonidigezh.

Ul libistrenn glouar a lakae ar pavezioù da lufriñ dindan gouloù gwan ar c'hleuzeurioù. Erruout a rejont en ur straed didud a gase war-zu ar porzh kozh, lec'h ma oa bet renket o c'hirri gante. A bep tu e save mogerioù uhel labouradegoù bet dilezet pell a oa. Mont a raent war-raok, oc'h advevañ en o soñjoù an arvest kaer a oa bet kinniget dezhe.

— 'Dedie, nag un abadenn ! Pa gavfen unan ' rafen kemend-all dezhañ.

— Aes eo lâret, sur, met a-c'houde m'emaout o skeiñ da gig ouzh ar mogerioù, n'out ket mat da netra ken.

— Sarr da veg, Iwan, pe e tapi ur fasad ganin. Arru on treut, gwir, met nerzh a-walc'h zo ennon c'hoazh.

Bez' edont o tremen dirak porrastell ul labouradeg pa lakaas Jakez e zorn war brec'h e vignon.

— Marteze 'ves barrek da ziskouez din, neuze...

— Petra, diskouez petra ?

— 'Welez ket ?

— Hañ ?

— N'eo ket gwir, hemañ zo arru dall bremañ ! Klevet a rez marteze, neuze, eme Jakez, o c'hwesa evel ur c'hi-chase.

— Klevet...? Gast ar c'hast !

Tamolodet en ur c'horn teñval e selle un denig bihan oute, spouron en e sell.

– Hemañ n'eo ket eus ar ouenn, ma ne fazian ket. Sell 'ta pegen du eo e groc'hen, lous eo !

– Ya 'vat. Du zo lous. Pell ' zo n'eo ket bet tostaet ouzh an dour, sur.

– Ha neuze, petra ' soñjit, Aotrou Maodiern ar Gwir hag ar Ouenn ?

– Ma, da'm meno, Aotrou Maodiern an Diabarzh hag ar Sevenadur, dav tennañ ar marmouz-mañ alemañ ha sellout outañ a-dostoc'h.

Astenn a rejont o c'hrabanoù, lakaat an den en e sav ha sellout pizh outañ, ouzh skleur o direnoù.

– Tri mil c'hast ! Tostait merc'hed, deuit 'ta bugale, deuit da welout a-dost ! N'eo ket ur c'hazh eo zo deuet ganeomp, ur gazhez 'n hini eo !

Tostaet e oa an div wreg hag ar vugale. Flammennoù an direnoù o tañsal a sklerijenne dremm ur vorianez yaouank. Skediñ a rae he daoulagad, duoc'h eget an noz, gant an aon.

– Petra 'rez amañ, lorgnez ? Gwir 'peus da vezañ pe 'peus ket ? a c'houlennas Iwan.

– Pe he deus pe n'he deus ket, ne vern. 'Vezer ket kastizet evit bezañ lazhet ur c'hi klañv.

– A zo gwir. Klevout a rez, marmouz ?

– Mut da vat eo.

– Anat eo, ar re-se ne ouzont ket komz.

– Gortoz ! Pe anv out, ma gastig du, hañ, pe anv out ?

– ...

– Gwlet a rez, n'eo ket evit distripal ger ebet. Petra 'soñjez, Iwan, 'pije ket c'hoant gwelet a-dostoc'h penaos eo stummet ar seurt loened ?

– Deomp de'i, 'ta. Gisti tout anezhe !

– En abeg da dud eveldoc'h, ya !

Mouezh Maivon an hini ' oa, gwreg Jakez. Sellout a reas an daou vignon an eil ouzh egile, dipitet-bras.

– Nebaon, ma c'halonig. Me n'afen ket da blantañ kig 'barzh ur seurt marmourz, ken buan all 'vez tapet kleñvedoù lous...

– Laila, Laila !

– Petra ?

– Hec'h anv, eme Iwan. Laila, skrivet eo war he c'hartenn.

– Laila, a, a... Laila, Laila, ma lallaig, a, a...!

En ur vouskanañ drant en doa kemeret Jakez ar gartenn a-dre daouarn e gamalad hag he diregiñ a reas aketus ken lakaat an tammoù bihan da vont gant dour ar san.

– Ale, deus 'ta, Jakez, arabat deomp chom amañ. An daou garr zo ganeomp. Deomp 'ta da ober un tamm tro e-maez kêr...

– Deomp 'ta, ur blijadur 'vo d'an eur-mañ. Sioul ar vro, fresk an noz...

– Ha glav oc'h ober ken ne vo den war vale, sur a-walc'h !

Mont a rejont-holl trema 'r c'hirri, ur gwaz a bep du d'ar vorianez, krog-start en he div vrec'h. Tridal a rae ar vugale gant al levenez. Ne badent ket mui gant ar c'hoant gwelout un abadenn all. Div abadenn en un nozvezh !

* *
*

Sioul ar vro. Fresk ha gleb an noz. Edont en un digoadenn, pellik eus kêr. Renkañ a rejont an daou garr kozh reor-ouzh-reor, un nebeut metradoù an eil diouzh egile.

– Degas da lamp-godell ivez, Jakez. Unan zo ganin. E-giz-se 'vo gouloù a-walc'h d'ar vugale da welet mat.

Tennet e voe Laila eus ar c'houfr ; stouet e oa he fenn, hejet he divskoaz gant an difronkadennoù.

— Lak 'ne'i 'n he gourvez war an douar, Jakez.

— 'Maoc'h ket o vont da ... eme vMaivon. Se 've ket diskouezet d'ar vugale memes tra !

— 'Vo ket, 'm eus laret dit. 'Peus ket soñj eus an abadenn bremaik. Graet 'vo heñvel, nemet 'vo ket ken lazhus evidomp...

Hag-eñ diskordañ da c'hoarzhin, gant a zispar ma kave e fentigell.

— Stag 'ne'i mat, hañ, eme Iwan da Jakez.

Ereet e voe arzornioù ar vorianez gant div fun hir a-walc'h ha staget ar pennoù all ouzh daou zistoker a-dreñv ar c'hirri.

— Un druez eo, eme Jakez. 'Vo ket gwelet tra ganeomp !

— Soñj er vugale 'ta. Hag en hon gwragez. Plijadur a-walc'h 'vo gante ha ni 'welo goude. 'Varvo ket kentizh ha ma vo bet diframmet.

Hag i mont e-barzh o c'hirri, lakaat ar c'hefluskerioù da vont en-dro ha, goustad-goustad, war-raok...

Dibradet e voe Laila tamm-ha-tamm, war-bouez ar c'herdin. Emberr e krogas ar c'hefluskerioù da strivañ tenn, o lakaat brall er c'hludelloù.

— Ale, bec'h de'i, Jakez, a huchas Iwan, diouzh diabarzh e garr.

— 'Mañ o tont, 'mañ o tont !

Ur strakadenn verr a voe klevet a-daol-trumm, heuliet gant ur seurt fraoñvadenn herrus ha, damc'houde, gant ur yudadenn skiltr, e-keit ha ma rae an daou garr ul lamm trumm war-raok.

— Graet ar jeu, a soñjas an daou waz, en ur zont er-maez eus o c'hirri.

Chom a rejont alvaonet-krenn dirak an arvest heugus. Digor-bras e oa genaouioù an div wreg, paret o selloù war mab Jakez ha Maivon. En e sav-sonn edo hemañ c'hoazh, gwad o flistrañ taol-ha-taol diouzh e c'houzoug, dibennet-naet ma oa bet gant an distoker bet diframmet diouzh unan eus ar c'hirri hag aet da nijal taer un dek metrad bennak pelloc'h.

– Gast ar c'hast, gast ar c'hast !

Ne oa ket Jakez evit lavarout tra ebet all en ur sellout ouzh korf e vab a oa ar gwad o vervel ennañ dija, tra ma chome simudet ar re all. Treiñ a reas war-zu ar vorianez en he gourvez war an douar, o ouelañ hag o tifronkañ tavedek. Stag e oa c'hoazh ouzh distoker ar c'harr all.

– Lazhet ' peus ma mab, lastez a vorianez, lazhet ' peus ma mab, a huchas Jakez.

Redek a reas, pennfollet-holl, lusket gant an egar, betek an distoker, e zastum, ha dont en-dro betek Laila, en ur yudal.

– Lazhet ' peus ma mab, gagn kozh, lazhet ' peus anezhañ, ha konnaret-mik e skoe a-nerzh e vrec'h ouzh ar vorianez gant an distoker.

Laila a bare he sell dall war ar stered ruz-gwad, e barr an noz kroazstaget.

Alan DIPODE

Alan DIPODE, bet ganet e 1955 e Paris. Kalvezour war ar pellgehenterezh abaoe 1975.

Deuet da Breizh e 1980. Heuliet en deus kentelioù Skol Ober adalek 1982 betek penn. Kenlabourer eo bet da Cholori, da Dalabao betek penn ivez. Pennek eo an den.

Pa ne vez ket war hentoù 25 departamant evit e vicher e vourr o vezañ er gêr gant e wreg hag e zaou a vugale.

Neuze e son gant e delenn pe e c'hitar, e tres, ez ijin istorioù, e sank e fri e levrioù a bep doare, hag e klask mont donoc'h er brezhoneg evit deskiñ, difenn ha skignañ e yezh pemdez.

AN NIVER AOUR

Aet ul lonkadennig bier gantañ ez adlakaas Beuzeg Smartaleg e werenn krak war ar c'helc'h gleb, e kreizig-kreiz ar c'hondreig karton. Sevel a reas e benn en ur serriñ e zaoulagad, evel ma reer pa furcher an amzer dremenet. Neuze e lakaas e selloù yen da blavañ war pratikoù an ostaleri, war an ostizez he hoal paket mat en he sae c'hloan ruz, ken o farañ war kendioù An Naoned krabiset gant skilfoù lemm ar gwez dizeil...

Soñjal a reas neuze e livadurioù Bernard Buffet, gant o linennoù spis a hañvale mennout didroc'hañ al lien

a-dammoù resis. Taolennoù kaer-kenañ, e gwirionez. Ha ker-tre ivez.

Gant e viz bihan e kempennas Beuzeg e lunedoù skant war e fri kent stouiñ e benn evit sellet pizh ouzh ar steuñvenn en devoa lakaet war baper gant e skritur moan ha spis. Diouzh stumm e spered ha diwar bloavezhiennoù bet tremenet oc'h ober war-dro traoù skiantel en devoa tapet ar boaz da sevel e pep degouezh ur raktres evit skarzhañ an disterañ munud a c'hellje genel fazi pe fazi en e oberoù.

Evel-se e oa Beuzeg Smartaleg. Gwell e oa dezhañ un horolaj sac'het eget unan diwezhat : an eil a ro an eur mat div wezh bemdez, egile n'en gra gwezh ebet.

Setu enta, hervezañ, ar pezh en dije ar polis da stadañ an deiz war-lerc'h :

Lakadennoù diarvar. D'ar Sul 17, war-dro nav eur a-barzh kreisteiz, e vije dizoloet korf-marv an aotrou kelenner Malo Abbott, ar c'himiour brudet, en e arnodlec'h prevez. Pennabeg ar marv : ar c'hloroform. Eur ar muntr : c'hwec'h eur seizh ha daou-ugent, evel m'en diskouezje eurier torr ar gouzañvad. Stlabez a vije bet lakaet war an daol-lizheriañ, met tra ne vankje. Steuziet e vije karr an aotrou kelenner, en parke er c'harrdi a oa dindan e arnodva. Bep sadorn e laboure Abbott an nozvezh-pad, ha gourc'hemenn a rae groñs na bezañ direnket war nep digarez. Gant ur skorer e vije bet dizoloet ar c'horf-marv .

Martezeadennoù. Diwezhatoc'h e vije ar c'harr goullo adkavet e strad ar stêr Liger, e-kichenig ul labouradeg tireoul. Da neuze e vije bet diverket gant labour an dour kement merk en dije gellet reiñ titour pe ditour diwar-benn ar bleiner.

Nag ur blijadur evit spered un arzour, goude bezañ bet o turkañ evit sevel hevelep irienn, pa wel an traoù

o vont en-dro dik hervez e soñj ! Lakaet e chomje un doare diwar ur milion evit ma trenkje ar soubenn : prest e oa Beuzeg da lakaat klaoustre war an taol, rak e deun e askre e oa sur-mat ne oa nemet ur Beuzeg Smartaleg diwar ur milion a wazed fin.

Ha koulskoude, koulskoude, skarzhet e oa bet kuit gant Malo Abbott kaezh goude un toullad bloavezhioù a genlabour. Petra a c'hoarvezje enta mar bije kavet eilskridoù eus labourioù kuzhetañ e vestr kozh ?... Ket, ne vije ket kement-se ur brouenn en e enep, ket hervez al Lezenn, bepred.

En teuliadoù en doa *amprestet* digant ar c'himiour meur en doa Beuzeg kavet un teñzor kaer ar c'haerañ. Er paperachoù-se edo kement en doa ezhomm, pe dost.

Pe dost... Ar pezhig a vanke ne c'helle bezañ nemet e burev ar c'helenner kozh. Prest e vije ne vern petore greantour war dachenn an dafaroù kemmesk(1) da zi-chakodiñ ur meneziad arc'hant evit kaout an delun(2) divank hag an doare da aozañ an danvez. Ha divizet en doa Beuzeg lakaat e grabanoù war ar meneziad ar-c'hant-se.

Dastum a reas Beuzeg e vloc'had paper hag e voull-bluenn, o c'henklañ en e serviedenn lêr kent sevel da wiskañ e vantell. Goullonderet e werenn, adlakaet dres en he flas e tastumas ur pezhig moneiz a oa en tu all d'ar gont. Naet an daol war e lerc'h e sellas a-gorn ouzh sae an ostizez hag e kuitaas an ostaleri. Un ehanig a reas war an treuzoù, savet e benn gantañ, ha mont da-gaout e blanedenn a-rampadoù hir.

D'ar Sadorn 16, da bemp eur hanter rik d'abardaez. Edod ganti. E ti an doktor Mazhe Tanoz, a oa o chom er ranndi a-us e hini, ez azezas Beuzeg dirak ar mezeg. Klemm a reas abalamour da vezevennoù ha

mougadennoù. « Diesmol dre an nervennoù »(3), a zeznaouas ar mezeg, hag eñ ha sevel ur c'hemennadur.

« Trugarez vras deoc'h, Aotrou Doktor. Ret-mat din anzav e krede din e oa ma c'halon a oa kaoz. » (Dispar, bidenn ar galon, dispar !)

Da c'houde e kemeras Beuzeg un taksi, mont a reas en e goazez krak a-drek ar bleiner. Tre e penn pont Chevire edo micherourien oc'h istribilhañ garlantezioù klogorennoù liesliv.

– Sell 'ta, hag evit fenoz eo kement-se ? a c'houlennas bleiner ar c'harr.

Ne deurvezas ket Beuzeg respont, abalamour m'edo o splujañ en ur meneziad pezhioù aour evel Tonton Sklanker Walt Disney.

– A c'hall bezañ... a eilgerias ar bleiner dezhañ e-unan. Fenoz e c'hoarvezo, marteze a-walc'h...

Tost da ziv eur noz e oa p'en em gavas Beuzeg dirak ti an aotrou kelenner Malo Abbott. Digor oa dor ar c'harrdi, ha gouloù oa en arnodva. Pebezh taol kaer ! Didrouz e kasje ar c'harr er-maez tuchantik, e tiskennje gant an diribin hag e lakaje ar c'heflusker da vont endro pa ne vije mui tu da zen d'e glevet.

Sevel a reas Beuzeg gant ar viñs koaret ha skeiñ gant an nor.

– Petra zo ? eme vouezh rok Malo Abbott eus an diabarzh. Ne blije tamm d'ar c'helenner bezañ direnket en e labour, evel a ouzit.

– Me an hini eo, Aotrou Kelenner ! Beuzeg, ho tarbarer kozh !

Digeriñ a reas an nor war dremm kounnaret ar c'helenner :

– Petra 'fell deoc'h ?

– Dilabour on abaoe pellik 'zo, Aotrou. Ha ma goprañ a rafec'h en-dro... ?

– N'eo ket an eur, a eilgerias ar c'helenner krak ha krenn. Nozvezh vat deoc'h !

Hag eñ treiñ kein.

Beuzeg ha skeiñ, ar c'hozhiad ha pennboelliñ. Gwisket gantañ manegoù lêr e skuilhas Beuzeg kloroform war ur bilhenn, a lakaas war dremm e c'houzañvad na c'helle ober tra nemet gortoz bezañ sammet gant an Ankoù.

Goude bezañ furchet an daol-lizheriañ e-pad un nebeud munutennoù ankenius e tizoloas Beuzeg an delun hag an eilskrid a glaske. Neuze e kemeras eurier an hini-marv, e lakaas ar bizied anezhañ war c'hwec'h eur seizh ha daou-ugent hag e torras ar werenn. Taolet gantañ ur sell a-skub war ar sal e serras Beuzeg an nor war ar brav a gevrin-polis edo o paouez sevel.

Bountet e-maez ar c'harrdi e krogas ar c'harr da ruilhañ e-unan. Prim e pignas Beuzeg ennañ hag e troas war an hent. Goude ar pont ez aje war ar glann dehoù betek al labouradeg trelosk hag e lezje ar c'harr goullo da gouezhañ er stêr. Kudenn ebet gant kement-se holl.

Distreiñ a raje d'e di da c'houde. Da seizh eur e pellgomzje d'ar mezeg : « Me an hini eo c'hoazh, Doktor... N'a ket mat, tamm ebet ! Ma c'halon, moarvat... Ha be' c'hellfec'h dont diouzhtu ? Trugarez vras deoc'h, Aotrou Doktor... »

Seizh eur ! Da lavaret eo trizek munutenn goude an eur merket gant eurier Abbott kozh ha daou-ugent kilometrad diouzh lec'h ar muntr, evel ma vije stadet gant ar polis. Bravat digarez diwar ezvezañs, greunvaen ag ar vro ! Ur mousc'hoarzh a zeuas war diweuz Beuzeg...

Sklêrijennet-holl e tifoupas trolinenn vistr pont Chevire dirak ar c'harr. Klogorennoù liesliv a skuilhe ur skleur iskis hag ankenius war ur bagad tud bodet en e benn, a-drek ur meni stalig, dindan ur giton lizherennoù dispis warni. Tud gwisket kran, daou bolis, mui un dek peanv bennak. Gorrekaat a reas Beuzeg, hag astenn ur bilhed kant lur evit paeañ ar priz ret evit tremen, pa oa bet lakaet unan war a hañvale...

Trumm e voe tapet krog en e zorn, a voe stardet ha hejet dizehan. Youc'hoù, stlakadeg daouarn en engroezig tud. Ul luc'hedenn, un eil, un trede... Luc'h-skeudennerien...

– Hoc'h anv hag ho chomlec'h, me ho ped ? a c'houlennas un den gwisket cheuc'h en ur vousc'hoarzh-in, goude bezañ notennet niverenn-varilh ar c'harr.

– Ma... Petra zo ? Perak kement-mañ ? a valbouzas Beuzeg, strafuilhet an tamm anezhañ – n'helle ket bezañ e ve e vouezh-eñ, ken nervus ha chalet ma oa-hi...

A bep tu e teuas respontoù laouen hag hegarat. Nec'hetoc'h an den c'hoazh mard oa tu.

« Ar milionvet !... Ar milionvet !... Petra eo an diskan-se, ar milionvet ? Ne... » Seder e zaoulagad en e benn e tisplegas un den e karg : abaoe ma oa bet digoret ar pont e oa bet kontet niver an dremenidi. Hag e garr-eñ an hini a oa ar milionvet. Antronoz e vije un tamm gouel, hag un eurier aour a vije profet dezhañ.

... Antronoz e vije poltredoù Beuzeg, ar muntrer, e-barzh karr ar gouzañvad... Ar milionvet karr !... Un doare diwar ur milion !...

E strad ar stêr Liger, e-kichen al labouradeg trelosk, e voe kavet karr an aotrou kelenner Malo Abbott. Pep

tra a oa c'hoarvezet evel ma oa bet jedet... war-bouez ur munudig a netra : Beuzeg an hini eo a oa er c'harr.

(22-02-93)

Notennoù
(1) Dafaroù kemmesk : matériaux composites.
(2) delun : formule.
(3) Diesmol dre an nervennoù : indigestion nerveuse.

Guy de MAUPASSANT

(Lakaet e brezhoneg gant Mark Kerrain)

AR FOLLEZ

Sellit, eme an Ao. Mathieu d'Endolin, ar c'hefeleged a zegas soñj din eus un istor gwall gañvaouus eus mare ar brezel.

Anaout a rit ma domani e fabourzh Cormeil. Eno edon o chom pa zegouezhas ar Brusianed.

En amzer-se e oa amezegez din ur seurt follez, kollet ganti he fenn, gwallskoet ma oa bet gant ar reuzeudigezh. Gwechall, d'he femp bloaz warn-ugent, he doa kollet, dindan miz, he zad, he fried, hag he bugel nevez c'hanet.

Pa vez bet an Ankou en un ti ur wech, e teu en-dro kenkent hogos bep taol, evel pa anavezje an nor.

Ar paourkaezh maouez yaouank, diskaret gant ar glac'har, a chomas en he gwele gant an ambren e-pad c'hwec'h sizhun. Neuze, ur seurt skuizhnezh sioul o tont goude ar barrad grizias-se, e vanas diflach. Hogozik tamm ebet ne zebre, he daoulagad hepken a fiñve. Bep tro ma klasked ober dezhi sevel, e vleje evel pa vijed ouzh he lazhañ. He leuskel a raed en he gourvez atav eta, n'he zenned eus he liñselioù nemet evit he gwalc'hiñ ha treiñ he matarasenn.

Ur vatezh kozh a chome ganti en he c'hichen, da reiñ un dakenn dezhi da evañ bep an amzer pe un tamm kig yen da chaokat. Petra a c'hoarveze en ene

dic'hoanaget-se ? Biken ne voe gouvezet, rak ne gomzas ken. Ha soñjal a rae er re varv ? Ha rambreal a rae gant an dristidigezh, hep koun resis ebet ? Pe difiñv evel an dour chag e chome he spered distrujet ?

E-pad pemzek vloaz e vanas evel-se, tavet ha kropet.

Ar brezel a voe ; hag e deizioù kentañ miz Kerzu e tegouezhas ar Brusianed e Cormeil.

Soñj am eus, evel pa vije dec'h. Skornañ a rae, ken e faoute ar gwez ; ha me a oa gourvezet en ur gadorvrec'h, dalc'het gant an urloù, pa glevis stlakadeg pounner ha mentadet o c'hammedoù. Eus ma frenestr o gwelis o tremen.

Dibunañ a raent, hep fin ebet, holl heñvel, gant al lusk merc'hodennoù-se a zo dezho hepken. Neuze, ar pennoù a lodennas o gwazed etre kêriz. Din e voe roet seitek. An amezegez, ar follez, he doa daouzek, en o zouez ur c'homandant, gwir damm soudardaj, feuls ha rust.

En deizioù kentañ e voe plaen pep tra. Lavaret e oa bet d'an ofiser a-gichen e oa klañv an itron ; eñ ne oa ket nec'het gant se. Met e berrig amzer e savas droug ennañ en abeg d'ar vaouez-se na weled kammed. Goulenn a reas keloù eus he c'hleñved ; respontet e voe dezhañ e oa manet e ostizez war he gwele abaoe ur pemzek vloaz war-lerc'h ur barrad glac'har. Diskredik e voe moarvat, hag e teuas en e benn ne save ket ar paourkaezh follez diwar he gwele en abeg d'al lorc'h a oa enni, dezhi da chom hep gwelout ar Brusianed, hep komz outo, hep tostaat dezho.

Groñs e c'houlennas bezañ degemeret ganti ; lavaret e voe dezhañ mont tre er gambr. Goulenn a reas, gant un ton rust :

— Ho pediñ a ran, Itron, da sefel ha da ziskenn, ma fiot gwelet.

Treiñ a reas he daoulagad dispis davetañ ha ne respontas ket.

Kenderc'hel a reas :

– Ne c'houzañfin dichekadenn epet. Ma ne safit ket dre gaer, e kafin an tu d'ho lakaat da fale hoc'h-unan.

Fiñvadenn ebet ne reas, diflach atav, evel pa n'he dije ket e welet.

Sevel a rae ar gounnar ennañ, dre ma kemere an habaskded didrouz-se evit an uhelañ merk a zismegañs. Adteurel a reas :

– Ma ne ziskennit ket a-benn arc'hoazh...

Hag eñ e-maez.

An deiz war-lerc'h, ar vatezh kozh, daoubennet ma oa, a c'hoantaas he gwiskañ ; met ar follez a stagas da yudal en ur em zifretañ. An ofiser a zeuas prim gant an diri ; hag ar vatezh, oc'h en em strinkañ war bennoù he daoulin dirazañ, a c'harmas :

– Ne fell ket dezhi, Aotrou, ne fell ket dezhi. Pardonit dezhi ken reuziet eo.

Ar soudard a oa o termal, ha ne grede ket, en desped d'e gounnar, lakaat e wazed d'he zennañ e-maez he gwele. Met a-greiz-holl e tiskordas da c'hoarzhiñ hag e roas urzhioù en alamaneg.

Ha prestik e voe gwelet o tont e-maez ur bagadig soudarded a oa krog en ur vatarasenn evel ma kroger en un den gloazet. Er gwele-se na oa ket bet dispennet e oa ar follez, bepred tavedek, diseblant ouzh an darvoudoù keit ha ma veze laosket en he gourvez. Ur gwaz war o lerc'h a zouge ur pakad dilhad-maouez.

Hag an ofiser a laoskas, en ur daravat e zaouarn :

– Gwelet e fo ha n'hallit ket en em fiskañ hoc'h-unan hag oper un tammig bourmen.

Gwelet e voe neuze an dibunadeg o pellaat trema koadeg Imauville.

Div eur goude e teuas ar soudarded en-dro o-unan. Ne voe ket gwelet ar follez ken. Petra o devoa graet ganti ? Da belec'h o devoa he c'haset ? Biken ne voe gouvezet.

Erc'h a rae bremañ noz ha deiz, sebeliet ar blaenenn hag ar c'hoadoù gantañ dindan ul liñseliad eon skornet. Ar bleidi a zeue da yudal betek hon dorioù.

Ne baouezen ket da valañ soñjoù diwar-benn ar vaouez kollet-se ; meur a wech e ris difreoù gant ar pennadurezhioù prusian a-benn kaout titour. Darbet e voe din bezañ fuzuilhet.

An nevez-amzer a zeuas en-dro. An arme alouberez a bellaas. Prennet e chome ti ma amezegez ; ar geot a greske stank en alezioù.

Marvet e oa ar vatezh kozh e-kerz ar goañvezh. Den ne oa prederiet ken gant an afer-se ; ne oa nemedon a soñje enni dizehan.

Petra o doa graet gant ar vaouez-se ? ha tec'het e oa a-dreuz ar c'hoadoù ? Daoust ha repu he doa kavet tu bennak, ha miret e oa en un ospital ma n'halled gouzout tra diganti ? Ne zeue mann da skañvaat bec'h ma douetoù ; koulskoude, a van da van, gant an amzer e teuas prederioù ma c'halon da sioulaat.

Hogen, e-kerz ar marv-amzer war-lerc'h e tremenas ar c'hefeleged-koad a-vernioù ; ha dre ma veze laosket lajadoù diboan din gant an urloù, en em stlejis betek ar goadeg. Lazhet em boa pevar pe pemp evn pigoset hir, pa ziskaris unan a eas diwar ma gwel en un douflez leun a vrankoù. Ret e voe din diskenn enni da zastum ma loen. E gavout a ris e-kichen ur penn marv. Hag a-daol-trumm e teuas koun ar follez da skeiñ e-barzh ma bruched evel un taol dorn. Kalz a re all o devoa tennet o analad diwezhañ marteze er bloavezh

kañvoù-se ; met n'on dare perak e oan sur, sur a laran deoc'h, em boa kavet penn ar paour-kaezh follez-se.

Hag a-greiz-holl e komprenis, e tivinis pep tra. He dilezet o doa war ar vatarasenn-se, er goadeg yen ha digenvez ; ha hi, feal, d'hec'h albac'henn, a oa en em laosket da vervel dindan marbluñv tev ha skañv an erc'h, hep fiñval gar na brec'h.

Hag ar bleidi o doa he debret.

Hag an evned o doa graet o neizhioù gant gloan he gwele drailhet.

Miret em eus an tamm askorn glac'harus-se. Ha hetoù a ran evit ma ne vo ket gwelet ar brezel ken gant hon bugale.

Diwar *La Folle*, e *Contes de la Bécasse*.

Filip LANNUZEL

Oberour ar studiadenn-mañ zo un tisavour o labourat e ti-kêr Vrest. Un arbennigour eo eta hag a implij en e daolennadur eus chapel Sant-Jaoua gerioù micherel ha resis rouez awalc'h.

« Anv a zo amañ eus ul lec'h bet aozet pevar c'hantved 'zo. Va soñj n'eo ket avat reiñ buhez d'un amzer dremenet, hogen diskouez un oberenn a c'hellomp atersiñ c'hoazh hiziv an deiz. Petra a lavaro deoc'h c'hwi ? Nebeut a dra emichañs, mar dit re vuan da zielfennañ ar pezh a zo dirazoc'h, mar klaskit bannañ war an traoù kealioù raktermenet. Mar diskrogit hag en em lezel da vont gant an arvestiñ, e c'hellot tizhout un dra bennak o tiviz ennoc'h. »

PORCHED MAB-DEN

Chapel Sant-Jaoua a zo pemp kant metr diouzh bourk Plouvien, war an hent a gas d'ar Vourc'h-Wenn. Marteze e tichañso deoc'h tremen e-biou dezhi.

A-bell ne spurmanter nemet un tolz uheloc'h ha stankoc'h eget barroù ha kefioù ar gwez o vevennañ ar parkoù amezek. An den bliv e zaoulagad a verzo ivez furm doues ur savadur damguzh. Er goañv e vez hogos unliv kement tra 'zo, douar, kaeoù, gwez bras, savadur ; diwar ar gell glas-se e teu anat linennoù-difenn ar

garzhadoù gwern ha derv kraket koulz ha gwazhied neñvel ar faou hag an onn. En nevez-hañv, pa n'eo ket kresket c'hoazh ar struj penn-da-benn, ez eo un dudi sellout ouzh gorre ar gilli[1] An avel a darzh he flouradennoù ouzh an deil. Ar goulou a ziforc'h hag a ro buhez da bep liv : gwer-splann ar faou, glas-tener luskennek[2] an onn, glas-melen an derv, glas-du an iliav kozh. Ha kantennoù an delioù a gemm, tro-ha-dro lufr ha garv.

Ar pirc'hirin speredel ma'z out a oar ez eo sakr al lec'h-mañ. Goude bezañ graet tro ar savadur e klaski antreal. An alc'houez a zo gant paotred an tiegezh a zo en tu all d'ar c'hloz. Ken kustum eo ar re-mañ ouzh an dud a venn gweladenniñ ar chapel ma vez lezet ganto war gabell ar voger a-skouer dor an ti. Neuze, deus etrezek ar chapel ha sav gant an tremenva[3], en em gavout a ri e frankizenn ar c'hloz, en ul letonenn. Alese e c'helli plediñ ouzh tu kuzhet ha teñval ar batis. E kogn an nev hag ar gazel gleiz ez eus ur skalier maen a sko war un tourig dantelezhet. Ken mistr eo ma vefe kredet eo bet lakaet war gorf an iliz evel ur c'hoef-noz. Hogen sell 'ta ouzh aoz ar mañsonadur : c'hwec'h piler ereet daou-ha-daou diwar-bouez treuzelloù-maen. A-us d'an div gambrig a stummont ez eus ur c'haol[4] lemm enni ul log goullo. Mein disamm er pevar avel.

Mouest e vez an aer amañ dre benn an amc'houlou ha skeud ur gistinenn-Indez. Tro a-zehou davit ar sklerijenn ha tremen dirak an talbenn sanket en douar e-giz ul laonenn. Met setu bremañ an dremm hag hec'h

---

1 killi gg. : bod, koad ; henvrezhoneg *celli* ; stank en anvioù-lec'h.

2 luskennek : lusk-dilusk.

3 tremenva : evel tremenvoe.

4 gaol gg. :talbennig tric'hognek hag begek a-us d'un nor.

egoroù troet d'ar c'hreisteiz : ar garnel-stag, ar porched, ar gazel dehou. Goude un ehan da santout galloud an neved, kae pelloc'h da gaout ar penn hag ar sakritiri. Bez' e verzi kempouez ar savadur-holl daoust pe marteze abalamour d'an digevatalderioù. Evel un aerouant moredet e tenn e anal dre gant toull. Ha prest out, pirc'hirin, da vont e genaouioù ar boud-se ? Unan anezho a vez digor atav, ar porched an hini eo.

Tremenomp enta dindan talbenn balc'h ar porched hag azezomp war ar bankoù maen, e-giz fabriked an drev. Skampet kuit an delwenn a ziskoueze sant Laoraňs – gwarezour Bro-C'hall – a-zioc'h an nor diabarzh. Goullo an egor ma edo marteze an daouzek abostol, noazh, mouest ha louet, digavandenn. Met sav da zaoulagad d'al laez : aze emaň pevar post ar bed ouzh da c'hortoz. Bep a loen-ardamez a zo ganto : an erer gant Yann, al leon gant Mark, an tarv gant Lukaz ha, gant Mazhev, an den. Skeudennet int evel tud a lezenn, ur boned war o fenn. En tu dehou, an tu mat, emaň Mazhev ha Yann. Mazhev, e aneval-ardamez a-zioc'htaň, an den, e kostez an nor diavaez. Ar skeudenn, gouarnet gwelloc'h gant an amzer – erien ha nozelennoù ar porpant a weler spis – a zispak ur sell leun a vuhez, ur vuhez neňvel o lagadenniň war ar bed-maň. Ar blev, ar barv, dremmoù ar fas kizellet-kaer a ro anav d'an dud ma'z omp eus bri ar vuhez douarel, he frammoù hag he lezennoù. Ha n'eo ket Mazhev an abostol a venn dizoleiň ster gwirion al lezenn ? Yann, paotr ar sell diabarzh a zo kevret gant Mark, hag o anevaled, an erer hag al leon a warez an neved. Pa wel an darvoudoù dre an diabarzh, eo blouc'h ha ront e fas evel pa vefe beuzet e sklerijenn an neňvoù. An arvest speredel-se ne vir ket ez eo war e sichenn emaň bloaziad ar savidigezh MDLXIX : 1569.

Poent eo mont tre er chapel. Hep mar e vi dipitet

un tamm. Mar deo meurdezus an diavaez, eo dister an egor diabarzh. Bezañ dizarempred ne harz ket outi da ginnig deomp un dremm gaer, met en diabarzh en em gavi dizeriet ha diamzeret. Evelato e voazi ouzh an diouer a vezañs, a vuhez. A-bell 'zo ne vet ket oferennet eno. An nev a zo eeun ha diginkl. Bennozh d'ur chapelig e reer an dro da vez ar sant. Kersanton eo, ramzel a-walc'h hag espar en un iliz ken bihan. Kile sant Paol a zo gwisket evel un abad, mitr gantañ war e benn ha kammell en e zorn, ur c'hi kousket e-harz e dreid. Hag ez eus un eil Jaoua, ur skeudenn liesliv, stummet-garv ha nerzhus. Emañ azezet en e gador, o skrivañ pe o kemer notennoù diwar ul levr. Dav gwelout ar munudoù : e benn stouet, e dal krizet, boukl e c'houriz, toros[5] an nozelennoù du war ar gazul ; al livioù, glaz ar vantell, ruz an doubleür, melen ar gwiskamant. Pebezh kemm etre an dremm askornek ha dalc'h ront ar gwiskamant e-skourr lagadenn ar vantell. Bev eo ar sant. Mar deo gour Jaoua, gwregelrik eo an delwenn nesañ, hini Katelin. Ar vezherez a Aleksandri a zo livrin ha bugelel he dremm ; en eil dorn arouez he merzherinti, ar rod, hag en egile all laonenn ar c'hleze he dibennas. Ha mar savez da fri e weli treustoù geoliet ha solioù-toenn gant gouluniou[6] plant, frouezh, erevent, skoedoù ; livioù warno roud un amzer ma oa an diabarzh livet-holl hag annezet.

An dachenn-repu-mañ he deus ur c'hloz da vevenn, ur c'hloz heñvel ouzh ur c'hae breoliet[7]. Ne weli ket eo karrezek, pa'z eo bet didammet gant an hent bras a dremen a-viziez en ur lezel un dachenn tric'hornek displed a-walc'h. Ar c'hadastr Napoleon a ziskouez ar

---

5 toros : evel torosennadur

6 goulun : tresadur, kinkladur savet diwar ur patrom.

7 breoliet : diwar-benn ur c'hleuz pa vez mein en e ziazez

furm-orin, dezhi ur frankizenn amploc'h. Hag e vefe miret a-walc'h an tachad-mañ e-skoaz ur bern lec'hioù-all, kollet en deus un darn eus e nerzh pa ouzer petra oa ur c'hantved 'zo. Un hent a c'hoarie neuze an dro penn-da-benn d'an neved hag ur pennkêr a oa e Sant-Jaoua ; an douaroù fraost a oa e-kichen ar feunteun hag an hent a gase da Oueznou. Ur gwel meur evit an dud.

Dre chañs, neuz ar straed a ya d'an atant a zo chomet anterin a-walc'h. Tangi Malmanche, pa zeue da *vizitiñ e* chapel a wele ar pezh a zo dirazout, « ar vali verr, don etre kleuzioù uhel warno derv kraket, ledanaet o skourroù e doare ur volz », ken e kredi erruout gant ar moc'haer o tifourkañ eus an hent lagennek. Sell ouzh ar riolenn a zo kosteziet war bord ar straed, un tammig uheloc'h egeti. Dont a ra diwar poull ar feunteun da zourañ ar bodennoù aozilh a zo tostik d'an atant. En e gichen ul lokenn valan da serriñ ar binvioù. Un topos[8] kouer brezhon rik.

A-vec'h ma spurmanter mein er voger a gloz an nevedenn. Hanter ziskaret eo e lec'hiennoù 'zo ma tiguzh he c'hof-douar. Glas-holl eo gant ar bouchoù geot, ar raden hag an iliav. Hag a-raok ma tideñvo ar gwez, e treso ar voger un arroudenn c'hlas. Enni e tiverzo un daoulagad lemm bleunioù kentañ ar girzhier, ar skouarn-logod, daoulagad ar Werc'hez, ar melion, hag ar pav-bran.

* *
*

Ac'hanta, pirc'hirin ar spered, goude gwelout an neved, tro ouzhit da-unan ha klev ouzh ar gilli o tasseniñ

---

8 topos : *lec'h* e gresianeg ; implijet er skridvarnerezh evit envel ul lec'h skouerius pe ardamezus

ennout. Perak eo ken meurdezus ul lec'h evel Sant-Jaoua ha n'eo nag ur veli gêrbenn nag ur savadur dreist-muzul ? Me a lavar dit penaos al lec'hioù trobarzh[9] a vez lec'hioù meur e Breizh, pa o deus bet an dud diwar ar maez un nerzh gwirion, ur skiant eus ar vent reizh, ur galloud diabarzh.

Riskladur an istor

Ar chapel-mañ a zo bet savet en XVI^vet^ kantved da vare stagidigezh Breizh ouzh Bro-C'hall, etre daou brantad reuz. Ar vosenn e 1509 ha brezelioù an Unvaniezh e 1580. Met ar vuhez armerzhel a oa lañs ganti neuze ha parrez Plouvien ur gwir stern d'ar c'hoantbevañ. En tu-hont d'an noblañs, d'an Aotrouien Coetivi, Penfeunteuniou, Bergoet, Kerbic, Jouhan de Kerboric a weled o skoedoù ouzh ur penn-moger, ha d'an Itron de Keraliou a oa e-harz treid sant Laorañs, anezho holl donezonerien, e ranker empentiñ ploueziz lorc'h enno oc'h ober o annez en un drev ken brudet dre Vro-Leon a-bezh, bennozh da Jaoua. Int a oa e dalc'h meur a framm kevredadel[10] : an *drev*, hini Sant-Jaoua, anezhi ur rann relijiel eus ar barrez ; ar *gordennad*, Tremenvili, ur rann arc'hantel ; ar *chapelaniezh*, hini Keraliou pe sant Laorañs, rann relijiel prevez, ma oa ur c'hure oc'h oferenniñ evit an nobl hag an dreviz. Ar re-mañ, evit dezho bezañ bihan o niver, a oa galloudek a-walc'h da gas da benn-vat un hevelep chanter e-korf un nebeut bloavezhioù, evel ma tiskouez unded stil ar chapel. An arz, arz ar vuhez fetis a vez a-ere strizh ouzh an armerzh.

Unan eus ar brasañ pardonioù a Vro-Leon eo bet

---

9 trobarzh : ar rann a zo en-dro d'ur c'hreiz.

10 kevredadel : diwar-benn an daremprédoù etre an dud

hini Sant-Jaoua. Eston eo avat ar gred evit ur sant hogozik dianav. Peseurt patrom e oa hennezh, hag en deus ur bez ken mentek en un iliz ken dister ? Diskibl da sant Paol Aorelian e vefe bet, person Brasparzh a-raok dont da eskob Leon e-pad bloaz. Mervel a reas e 554. E gorf a voe lakaet, hervez an hengoun, war ur c'hravazh stlejet gant loened-korn ha lezet da vont en avantur Doue. Erru e *Porzh-ar-Strak* e torras ar c'hravazh, hogen al loened a gendalc'has tre betek al lec'h m'emañ hiziv ar chapel. Eno e strakas penn-da-benn. Eno e voe beziet hag enoret Jaoua.

Ar c'hreiz hag an trobarzh

Hervez an Aotrou Le Guen, un istorour eus ar barrez, edo kreiz relijiel ar barrez e Sant-Jaoua betek derou an XV^vet^ kantved. Neuze ez eas d'ar bourk, bennozh da Alan de la Rue, eskob a Leon, ginidik eus Plouvien. En XIX^vet^ kantved, tra m'edod o reneveziñ an iliz-parrez e teuas ar chapel da iliz-kreiz e-pad daou vloaz. Ha bras a-walc'h e oa evit bezañ.

Prederiañ a ranker war ar monedone-se : ar penn-lec'h o vont eus ar c'hreiz d'an trobarzh. Da gentañ, e ouzout e vez alies kaeroc'h e Breizh an ilizoù bihan eget an ilizoù-meur (diouzh a c'heller barn hiziv an deiz) evel pa vefent eztaol meurded ar bobl en ur bazenn ha n'he deus ket ar vrasoni perzh enni. Met dreist-holl eo souezhus gwelout an trobarzh – anezhañ ar *rann* dilezet, pell, di-c'halloud, oc'h en em ziskouez evel ar *greizenn*. Bez' e c'hell bezañ oberoù meur er-maez eus ar c'hreizennoù-daspugn istorek pennañ. Rak evidout-te, ez eo ar veurded, n'eo ket an traoù pe an dud brasañ diouzh o ment, c'hwezhadur al lorc'h hag ar c'hoantegezh, hogen ar striv d'en em zieubiñ diouzh hor bevennoù, ha gant-se da vont pelloc'h eget ar

pemdez. Neuze, Sant-Jaoua a ro dimp keloù eus tud o deus savet ur batis emsav ouzh al lec'h ha gouest da enaouiñ ennomp ar santad-se.

Evit dezhi bezañ meur, ar chapel-mañ a zo reizh he ment. Houmañ a anad er c'hempouezh az poa kavet diwar ar sell kentañ. Ur c'hempouez douarel, o reiñ tro da lusk ar vuhez, ha hi o venel e kelc'h he galloud. Anat pa ouzer ez eo an niver *pevar* arouez ar bed hag ar frammoù. Ha merzet ec'h eus pouez ar porched gant ar pevar avieler, anezho korbelloù metafizikel etre an douar hag an neñv. En e gichen emañ ar garnel eizh bolzwareg outi. Mar deo an niver eizh ardamez ar c'hempouez-bed, an hengoun kristen a ra anezhañ an echuadur, an anterinded. Souezh ebet enta e ve liammet amañ gant ar marv.

Diwar ar frankizenn, en ur gemer hed-gwel a-walc'h, e splanna an dremm troet d'ar c'hreisteiz. Stag-mat ouzh an douar bennozh da bouez an doenn ha tost-kar deomp pa c'heller touzh ouzh ar c'houriblenn e tu ar garnel, izeloc'h eget ment un den. Ur c'hempouez war silwink avat gant gaolioù balc'h an talbennoù distaget diouti evel ar porched ha linenn serzh an tourig o toniañ kellusk a-blaen ar savadur.

Ouzhpenn-se, an arvestiñ perverzh a ro da anaout ur materi bev : gwiad ar mein, nadozioù, garanoù briata-dennoù, kreud[11] an annez. Roud ebet a skeudennerezh avat. Strizh ha garv, a-unvan gant speredegezh Bro Leon, ur savadur hep dreistfonn, skeudenn ur spered liesdoare, treset-eeun, splann, ennañ buhez war loc'h nemet e kelc'h ar pezh a c'hell bout.

Ar vro a zo bevenn. Ar gilli a zo kresk buhez, skrin ar maen prizius ez eo ar chapel war ar maez. Met n'eo

---

11 kreud : korf, kig.

ket ret, mont re bell ac'hann evit stadañ an distruj arnevez, an hini na anavez bevenn ebet d'e c'halloud. Neb a yafe war zehou d'ar c'hoazhent e tu ar mervent a gavfe parkoù ha pradoù digaeet. Skarzhet ez eus bet kornioù distro leun a varzhoni e gounid an askorusted[12] hag an enoe. Kreñvoc'h eo avat an neved, hag al lec'h-repu a lam diganeomp an enkrez a zeu a-ziwar ar seurt freuz. Hag ezhomm hon eus anezhañ. Ezhomm az po. Deiz pe zeiz e rankez dilezel an hentoù kaer ha klet da chom a-sav, da hezaff[13] en da gloz-te, da anaout ar pezh ac'h eus ezhomm. Un hevelep neved, mar deo un arouez, ez eo kentañ-penn hini enklask diabarzh an den a zo o plediñ gant ar pezh a c'hell dioueriñ. Neuze hepken e tizh lezel en o roll ar c'hoantoù, hep soursial outo, en ur lezel digor al lec'h ec'hon ma c'hell degemerout ar bed – tud ha traoù – hep gwallañ anezho.

Dav eo avat en em greizañ anez lakaat re vuan ar galloud diabarzh-se da wiskañ ur stumm diwar-c'horre. Hemañ n'eo nemet ar galloud *efedus*, implijet da vestroniañ tud ha traoù, glenn ha neñv. An andon a vez tizhet goude tremen ar c'hloz, goude merzout ar gilli, goude bezañ arvestet ha prederiet hir ouzh porched mab-den.

---

12 askorusted : diwar-benn ar gounid-douar pa glasker tennañ ar muiañ frouezh diouzh ar bihanañ gorread-douar.

13 hezaff : stumm krennvrezhonek *hezañ*, chom, bezañ e peoc'h.

Frañsez FAVEREAU

MARVENTEZ UR STUDIER

Tangi PEYRETOUT 15-05-93

D'al lun 17 a viz Mae, diouzh ar beure, em boa gwelet ha lennet ar c'heloù skrijus war ar gazetenn du-mañ : kavet e oa bet korf marv un den yaouank en e ugent vloaz, e toull traonienn ar C'horonk, etre ar reier, nepell diouzh ar Gelleg (ur gêr eus Lokarn), ur bistolenn en e gichen ; dizoloet e oa bet gant un den o pourmen d'ar sul d'enderv, mes soñjal a rae da archerien Mael-Karaez eo d'ar sadorn en doa ar paotr yaouank-se en em *bersekutet* (evel 'm boa klevet lavaret nevez zo a-ziwar-benn un den yaouank all eus ar vro-se). Gwall geleier, evel a vez bep sizhun a-walc'h, siwazh, ha da lun aliesoc'h, e rumm ar *faits divers*, mes ne'm boa ket taolet perzh hiroc'h, pa ne oa ket disklêriet anv ar paotr.

Un eurvezh bennak goude avat 'm boa gouezet an doare penn-da-benn, un doare mantrus doanius ha hirisus deomp, pa oan bet galvet er gêr gant L. Kergoat, bet roet keloù dezhañ e-kreiz an noz : unan eus studierien ar gevrenn geltieg en doa en em zistrujet e-pad ar *week-end*, gant un tenn pistolenn, un arm bet kemeret gantañ er gêr. Hennezh e oa paotr dizanv ar gazetenn, Tangi Peyretout, studier trede bloavezh ganeomp, hag er skol-veur abaoe tri bloaz zo eta. Un emsaver eus an

dibab e oa, bet dilennet e-barzh kuzul-merañ ar skolveur a-berzh sindikad (Dazont) ar studierien, ha krog da gelenn brezhoneg er c'hentelioù-noz e Roazon (gant Skol An Emsav), koulz hag er stajoù, dreist-holl er Chapel Nevez (e-kichen Kallag), peuztost da Vilin Goronk ha d'ar Menez Gelleg ahont.

Abaoe tri bloaz zo e pleustre er skol-veur, hag e oa unan eus hon gwellañ studierien zoken. Desket en doa brezhoneg el lise e Roazon, er c'hlas diwezhañ, hag eñ o chom e ti e dud e Vezin, damdost, rak pa oa degouezhet er bloavezh kentañ e teue madik a-walc'h gantañ endeo. C'hoant en doa da vont war-raok ha da wellaat, par ma c'halle. Hag e rae. D'ar poent-se dres e oad oc'h adlañsañ stajoù ar Chapel Nevez (sed Skol An Hanternoz, bet lusket gant J. Philippe, M. Corlay ha re all), gant tud a vicher an dro-mañ, gopret gant ar barrez, pa oa bet adfichet skol ar bourk bihan-se, bet serret kent evel kalz re all er vro, defot bugale, a-benn ober klasoù natur ha brezhoneg war un dro... Me 'm boa aliet anezhañ da vont di, evel lod studierien all, e-touesk an dud, ha davet brezhonegerien vat, da beurzeskiñ brezhoneg, ha hini an dud diwar ar maez, evel a c'hoantae. Diouzhtu en doa en em dommet ouzh ar vro-se, hag ouzh an dud eno, ha buan a-walc'h e oa deuet da vezañ monitour, neuze mignon d'ar re a rae war-dro ar skol (Thierry Coic) hag ar stajoù (Lizig Huon), hag i bet poltredet meur a wech holl asambles war ar gazetenn. Ar sadornvezh-se end-eeun e oa digoridigezh diskouezadeg Fañch Broudig war al levreier brezhoneg (embannet er bloazioù 1989-1990), e ti-skol adkempennet ar Chapel Nevez, hag e oan en em gavet eno a-raok kreistez gant tud an diskouezadeg, ha Yann Gêrven, tud eus kreizenn Roparz Hemon Gwengamp (F. Kadoret...), an aotroù maer ha tud eus ar barrez, mes forzhig tud all ivez, kozh ha yaouank, ha ne ouien ket avat e oant deuet da heuliañ ur staj

brezhoneg, ma tlee Tangi Peyretout ober war e dro !

E-keit-se en doa dalc'het da vont war ar studi er skol-veur, ma'z ae plaen ha brav an traoù gantañ dalc'hmat, betek trede bloavezh an aotreegezh ar bloazmañ, anv gantañ da voulc'hañ ur vestroniezh war danvez ar Chapel Nevez (yezh, pe doare an daremprédoù gant tud ar vro du-hont...?). Dont a rae brav gantañ dre skrid evel dre gomz, ha diboan-kaer, deomp da c'houzout, goude ma veze aketus, ken e-barzh ar c'hentelioù, ken war-dro emsav ar brezhoneg. Unan eus ar re a veze o stourm evit diorren ar brezhoneg er skol-veur pe er vuhez foran dre vras e oa-eñ (ur stourm hag en deus douget frouezh, nevezik zo), en un doare sioul avat, ha parfet zoken. Ar barfetiz-se a veze merket hag anat warnezhañ : hag eñ ur paotr laouen, prest da vous-c'hoarzhin a-wechoù, ne gredan ket e ve bet ken seder-se en e greizon, koulskoude, pa ne veze seul gwech nemet hanter laouenidigezh o parañ war e dres ; na bezañ e tiskoueze startijenn, muioc'hik eget kalz re all, ha forzh intrudu zoken, e santed lies gwech e oa frailhet pe torret un draig bennak don ennañ, hag e seblante bout faezhet mod pe vod.

Klemm a rae ingal, abaoe ar bloavezh kentañ, ha nevez zo c'hoazh din-me, abalamour ne veze ket lezet trawalc'h en e frankiz, d'ober pezh a gare, m'en em sante hualet ha nasket betek re. Pa'm boa lavaret dezhañ, evel re all, e vije emsavoc'h dezhañ dont da lojañ e kêr, d'an oad en doa, gant kamaraded, mar kare, en doa respontet din raktal e oa *imposubl* dezhañ, en ur huanadiñ. Hirvoudiñ hag en em chalañ a rae alies gant an dra-se, 'm eus aon. Miz zo, goude un droidigezh dre gomz diwar ar galleg, bet choazet gantañ e-unan war-sujed Mae 68 end-eeun, e oa deuet d'am c'haout ha da gontañ din en doa mil geuz d'ar maread benniget-se – emezañ – ha n'en doa ket anavezet,

anat deoc'h, dre ma oa bet frankaet, hervez ar pezh a grede, an darempredoù etre an dud, hag e-barzh ar familhoù ispisial. Ha kemend-all en doa diskuliet d'ur c'helenner all, war am eus klevet gantañ. Erru e oa sorc'hennet gant se, moarvat. Penaos douetiñ avat pegen grevus e oa an dalc'h-se dezhañ en e spered ? Kaer o doa e gamaraded hag e vignoned niverus gouzout kement-se tamm pe damm, ne soñje da zen ebet e vije en em savet a-enep dezhañ e-unan, e-lec'h en em ravoltiñ, a-barzh pellaat diouzh ar pezh en mac'he pe en gwaske, war e veno bepred.

Padal e seblante an diabell bezañ diac'hub ha distlabez dirazañ. Bet en doa ar post lennour brezhoneg e skol-veur Gaillimh (Galway), ha komz a raemp eus ar c'haer a labour hag ar vrav a vuhez a oa o c'hortoz anezhañ du-hont a-benn miz Gwengolo, pa oan-me distroet aleshont e miz Meurzh, ha peogwir 'm boa gwelet du-hont gant ma daoulagad ti nevez rann ar gouezeleg, *Áras na Gaeilge,* ma vije e vurev eno... Ha prometet e oa bet dezhañ e vije kemeret da objektour gant R.K.B. goude-se, mar karje, a gav din ivez. A 'ta, goude-se en dije kavet labour war ar brezhoneg, pa garje, nebaon.

Ne vev ket mab-den, nag un den yaouank gwall gizidik – hag eñ ur gwaz diouzh e welet ! – diwar al labour nemetken avat, na diwar ar stourm, hag e ve hini an emsav zoken, 'c'honvat... Mankañ a rae un dra all dezhañ 'michañs. Un dra hag a rae gwall diouer ha poan-spered dezhañ. Ur mank hag en deus krignet anezhañ, hag e beurlazhet a-benn ar fin. Sed aze ar pezh a grede da lod eus e vignoned divinout diouzhtu goude e varv hag e obidoù. Klevet 'z eus bet abaoe en doa skrivet ul lizher diwezhañ d'ur mignon dezhañ, ha marteze e vo roet da c'houzout petra a oa en e lizher mare pe vare.

Pegen mantrus gwelet tud yaouank oc'h en em zistrujañ evit traoù hag a seblant deomp-ni, tud vras pe en oad, ken dister ! Daoust avat ha n'en deus ket pouezet war e spered tamm pe damm ivez ar gwall santimant padus-se o ren en-dro deomp, hag an dizesper daonet-se, malet munut ha pasket deomp bemdez a-walc'h gant ar *media*, re-bar d' ur *mekanik lazhañ tud*, ne gav ket deoc'h ? Pe daoust ha diouzh e askre eo e save ar soñjoù du en mac'home e-giz-se? N'ouzon dare. Mes da betra kas gouzout, emezit-hu ? Eo. Evit paotred yaouank ha n'eo ket dleet dezhe bezañ gwall skoueriet na drougavizet d'o zro gant ur jestr seurt-se, hag a ve lavaret eo bet dezrevellet diwar hini un den all, ur C'hentañ Ministr bet, aet a-gostez, un arm laeret hag asur en e zorn, war-zu un takad hag a blije dezhañ kenañ. Poent zo bet e taved war an traoù-se peurvuiañ, bezañ ma ne vezent ket distank pe rouez e Breizh, newazh, pe gant aon da annoazhañ ar gerent-tost, pe bete gout 'savje c'hoant da dud zo d'ober kemend-all d'o zro... An deiz hiziv avat e soñj da galz tud eo gwelloc'h komz fraezh eus ar c'hudennoù-se, pegen luziet ha gwiridik bennak e vent.

A dra sur eo poanius ar vevidigezh a-vremañ dre vare, kalet ha kriz ar blanedenn evit hini pe hini ouzhpenn ur wech, ma chom hiniennoù saouzanet gant diaezamant o zamm buhez, peotramant bec'hiet gant ar c'hudennoù o verniañ en-dro dezhe hag o sammañ anezhe en o buhez pemdez, pe en o buhezegezh. Hogen, evel a anzave e gamaraded, bodet en-dro din da un eur hanter al lunvezh-se, evit hon c'hentel diwezhañ ar bloaz-mañ, daoust ha ne dalv ket ar boan delc'her, just a-walc'h ? Gra, laouen, emezo holl ! Daoust ha n'eo ket delc'her penn a ranker, evelkent hag evelkent, hag evel eo dleet, paneve 'met evit dazont ar brezhoneg, evit tonkad ar vro-mañ, ha hini broioù all, pe ar bed-holl, mar karer, mes evite o-unan ivez,

da gentañ-penn, a-benn seveniñ o buhez-den, paotr be blac'h, da c'hortoz an had da ziwanañ ?

Un eurvad e vije bet kaout Tangi e-pad keid-all, hag e-pad pell c'hoazh, amañ en hor serr. Aet eo kalz re abred diganeomp. Yaouank-flamm : bloaz warn-ugent hepken. Stummet d'ober traoù. Gouezet e re an dra-se : bri a zougemp dezhañ, hag esperañs a lakemp ennañ. Joa d'e anaon, pelloc'h !

25 / V / 1993

Yann GERVEN

GERIADUR FAVEREAU

A-vec'h pevar miz zo e oamp bodet e ti-kêr Karaez en-dro da Frañsez Favereau, pennoù bras Penn-ar-Bed evel J.Y. Cozan pe J.P. Jeudy, tud Ar Falz - Skol Vreizh, emsaverien evel R. Huon pe A. Merser hag un tamm mat a dud eus Poullaouen hag eus ar Poher, da geñver embannadur geriadur meur hon keneil – « Le Grand Favereau », evel ma lavaras ar c'hCozan –, hag emañ diviet al levr dija. Betekhenn o deus bet tro lennerien Al Liamm da lenn ur vurutelladenn war an niverenn 275, e-lec'h ma oa kaoz a zispartiañ ar greun diouzh an dreog, hag ul lizher digant an ao. beleg Abiven war an niverenn 276, hag en doa kavet e vanke gerioù er geriadur, ha ne oa ket brezhoneg heñvel ouzh hini e gorn-bro. Skort eo un tammig an div varnadenn-se e-keñver ar pezh a zo unan eus oberennoù pouezusañ ar c'hantvedmañ evit ar brezhoneg.

Libr da bep hini da gaout keuz da geriadurioù Roparzh Hemon pe Stephan Seite hon yaouankiz (evel ma kavoc'h er Favereau : « Pep hini 'zo libr/ Da c'hoari gant e filip »), libr da lod da lakaat hini Roparzh Hemon war ur sichenn ha da glemm pa gavont war Al Liamm ur ger pe un dro-lavar ha n'emañ ket e-barzh, met evidon e rankan anzav n'on ket bet gwall rekouret gant seurt geriadurioù evit lakaat un tamm urzh er brezhoneg a ouien. Ar yezh vrezhonek n'eo ket ur verb brezhonek lakaet war ur verb gallek, un anv-gwan brezhonek lakaet war un anv-gwan gallek, hag all, hag all... Komz brezhoneg, skrivañ brezhoneg 'zo da gentañ sevel frazennoù, en em voazañ ouzh frammoù, dibab skeudennoù disheñvel alies diouzh re ar galleg, en em zizober diouzh urzh ar galleg.

Ha setu ar pezh a gaver da gentañ er Favereau : graet en deus hon kenlabourer e vad eus labourioù a-bouez evel re Jules Gros pe Frañsez Kervella, ha chouket en e c'heriadur ur bern frazennoù-skouer bet klevet gantañ : peseurt doare gwelloc'h da zeskiñ ur yezh eget deskiñ implij ur poz en ur frazenn ? Ha dont a ra puilh brezhoneg saourus, ne 'm eus ket aon a lavaret : ar gwir vrezhoneg, penn-dre-benn ar pajennoù-se : « un tamm machin peder rahouenn 'met teir », daoust ha kavout a reoc'h bravoc'h tro-lavar evit komz eus ur skribiton ?

An dra a ziskouez splannoc'h marteze an troc'h gant hengoun ar geriadurioù brezhoneg abaoe an XIX^vet^ kantved eo n'eo ket ar stummoù leonek a zo bet lakaet war-wel da gentañ : re ar Poher, re Poullaouen, e-lec'h ma eo bet Frañsez Favereau o chom e-pad pell hag e-lec'h m'en deus peurzesket ar brezhoneg, ne lâran ket. Anat eo n'eo ket bet ankouaet brezhoneg Leon evit afer-se, na kennebeut re Treger ha Gwened : e-mesk an distagadurioù kinniget – un nevezinti en ur geriadur brezhoneg-galleg, kaout an distagadur fonetek hervez reol an A.P.I. – e kaver dre vras un distagadur gwenedeg etre, hag unan K.L.T. etre, hag alies meur a zistagadur lec'hel. N'eo ket hepken, evel ma rebech lod, geriadur ar brezhoneg pemdez : implijet en deus F. Favereau forzhig geriaouegi ispisializet : studiadennoù Ternes war brezhoneg Groe, hini Malgorn war brezhoneg Eusa, pa ne vez nemete-i, hag ivez geriaoueg ar mor gant A.G. ar Berr, P. Denez pe M. Madeg, ha gerioù rannyezhoù Yeun ar Gow pe Youenn Drezen, e-mesk ar re a gaver ar stankañ tout. Ne duf ket kennebeut F. Favereau war ar gerioù krennvrezhoneg na war ar gerioù nevez-goveliet gant S.A.D.E.D. : evit ar gerioù arnevez, en deus dibabet lakaat anezhe etre klochedoù, ar pezh a zo mat evit an hini en deus c'hoant da choaz ul live yezh.

N'eus ket keit-all e skrivas din hon keneil Jan Deloof, eus Bro-Flandrez : « *Roparz Hemon, s'il avait été moins chaste*

(dans ses dictionnaires), j'aurais moins de questions à poser aux auteurs bretons ». Ur seurt rebech ne c'hello ket bezañ graet da labour F. Favereau, bepred. M'ho peus c'hoant, da skouer, da lakaat un anv war an ibil kig a ziforc'h ur paotr bihan diouzh ur ganfantenn, n'eo ket ar pozioù a ray diouer, etre ar biroullig, ar biz war'n ugent, ar bidenn, hag all, hag all... Trawalc'h a anvioù a gavoc'h da sevel ar gouarnamant nevez a-benn miz Ebrel a-zeu !

Ur wellaenn e-keñver an holl c'heriadurioù e gwerzh betek-henn : n'eus forzh petore doare-skrivañ oc'h kustum da implij, e kavoc'h amañ ar pezh a blij deoc'h, rak kinniget eo kement poz a zo en tri doare-skrivañ boas : etrevroadel, peurunvan, skolveurieg. Da bep lenner da zibab ar pezh a blij dezhañ.

Un dra zo ret da venegiñ memestra : goulennet e oa bet yalc'hadoù digant kuzul departamant Penn-ar-Bed ha digant Skol Uhel ar Vro. Ma eo bet brokus Penn-ar-Bed, n'eus bet gwenneg ebet a-berzh Skol Uhel ar Vro, tra ma veze roet arc'hant ganti evit levrioù all disterik e-skoaz hemañ. Petra 'ri, nemet lâret ur bater hag un ave evit ar re luch da ziluchañ a-benn ur wech all ?

Diviet eo al levr, evel ma 'm eus lavaret dija. Adembannet e vo a-raok pell, setu ma kav deoc'h e vank gerioù ennañ, ma kavit vioù koukoug (ha bez' ez eus !), kasit hoc'h eve-zhiadennoù ar buanañ ar gwellañ da F. Favereau. Hep dale ivez e vo embannet ar geriadur dindan ur stumm berraet evit an deskarded.

Ha trugarez vras d'hon kenlabourer F. Favereau evit al labour divent-se, a vo ur benveg hep e bar evit an holl re a glask komz ha skrivañ brezhoneg peuzprop.

8 III 1993

NOTENNOÙ

Hor mignoned

Iwan ha Julian a zo laouen o kemenn ez eo bet ganet o breur bihan, Eflamm, d'ar 26 a viz Genver, e ti Erwan ha Marylène Olier, Bod Kouarc'h, Gwened.

Kañv

Glac'haret omp o kemenn deoc'h ez eo aet da anaon hor mignon Charles Le Goff e Brest d'ar 24 a viz Mae d'an oad a 61 bloaz.

Krouet en doa Bagad ar Flamm e Sant-Mark hag ar SPI (Kenskoazell Etrekeltiek) evit sikour ha degemer bugale baour Iwerzhon an Hanternoz.

Douaret eo bet e Sant-Mark-Brest d'ar 26 a viz Mae gant e holl vignoned en-dro dezhañ.

Gant poan hon eus gouezet ivez e oa marvet an emsaver yaouank Tangi Peyretout eus Vezin (gw. pennad e gelenner F. Favereau).

Kas a reomp hor gourc'hemennoù a gengañv d'e dud ha d'e vignoned.

E koun Alan al Louarn

Aet eo da anaon Alan al Louarn d'ar 15 a viz Mae e Roazhon. Klañv e oa abaoe un toullad bloavezhioù. Ganet e oa bet e Tregourez e Bro-Gerne d'ar 5.5.1918. An oferenn evit e obidoù, brav-tre, a zo bet lidet e brezhoneg hag e latin, en Iliz Sant-Stefan, gant pevar beleg (Yann Talbot, Josef Chardronnet, an Ao. Letertre, ha person ar barrez), dirak un engroez a emsaverien hag a geneiled. Goude ez eo bet kanet ar "Vro Gozh" war blasenn an Iliz ha kaset eo bet e gorf da Waien e-lec'h ma repoz e bered Kermabon e-tal ar mor.

D'e bevarzek vloaz, da heul tarzhadenn savadur stagidigezh Breizh ouzh Bro-C'hall e Roazhon, e teue Alan al Louarn en Emsav, hag e-pad ouzhpenn hanter-kant vloaz ez eo bet gwelet er bodadegoù, er gouelioù, er manifestadegoù, oc'h ingalañ traktoù, o werzhañ pe reiñ kelaouennoù, o strivañ da gendrec'hiñ an dud. N'en deveze ket aon da bakañ taolioù.

Yaouank-flamm e reas bruderezh evit "Breiz Atao" hag e-pad ar brezel e voe oberiant e "Strollad Broadel Breizh", pezh a dalvezas dezhañ bezañ toullbac'het e Santez-Marc'harid e Roazhon, ha goude-se e Kemper. Ouzhpenn e kollas e garg a skolaer hag e rankas divroañ, rak difennet e oa dezhañ chom e Breizh. E rannvro

Bariz e chomas e-pad un tregont vloaz bennak hag e-pad ur pennad mat e voe e annez e Yerres e-lec'h ma oa bet savet tiez nevez keoded Kêranna, poblet gant brogarourien vreizhat, en o mesk ivez Kerlann, Arot, Y.B. D'Haese. Unan bennak anezho, evel K. Faou, a zo c'hoazh o chom eno. Lod a zistroas da Vreizh, evel ma reas Alan ivez pa voe tu dezhañ.

Diaes e voe evitañ ar vuhez e Pariz ha meur a vicher a rankas embregañ. A-hed bloavezhioù e skoazellas an Ao. 'n Abad Gautier er "Mission Bretonne", straed Delambre. Ne oa ket a c'hounidoù bras gant seurt labourioù, anat; ken start all e voe ar vuhez evitañ hag e familh, pa zeujont da vevañ e Roazhon. Pezh na vire ket outo da sikour reoù all en dienez, evel m'en deus Glenmor roet testeni.

M'en doa graet politikerezh a-raok hag e-pad ar brezel, e stourmas kentoc'h goude en Emsav Sevenadurel. Gwellañ harper "Al Liamm" e voe da skouer, hag a-bell, o kavout ur c'hant bennak a lennerien nevez p'edo ar gelaouenn ouzh en em ziazezañ. Hogen anavezet e oa dre-holl dre ma oa pep stourm breizhat e hini, ken brokus ma oa. Kelenner brezhoneg e voe, a-hed ur wech, ha Yann Fouere a voe unan eus e ziskibien en toull-bac'h. E Roazhon e voe krouet dre e intrudu ur greizenn gelaouadur ha dielloù, ar "CRIB".

Dek bugel o doa bet Alan hag e bried Noela Olier. Unan anezho a varvas, siwazh, hogen an nav all a voe desavet a-zoare : meur a hini diouto a zo bremañ oberiant hag efedus en Emsav hag an holl anezho a zo brezhonegerien.

Ne skrivas ket Alan kalz a bennadoù. War "Al Liamm" da skouer n'eus da venegiñ nemet un notenn a savas diwar-benn daou levr : hini Roparz Hemon "La langue bretonne et ses combats", hini Josef Martray "Le problème breton et la réforme de la France" (niv. 5). Hag ur pennad a-zivout krouidigezh "Ober" en niverenn 213 gouestlet ul lodenn anezhi da lidadenn hanter-kant vloaz ar Skol. Skridoù all a voe diwar e bluenn, e kazetennoù all, pa soñje e vefe prizius d'ar re all ur preder pe ur menoz deut dezhañ en e vuhez bruder. Soñj hon eus avat bezañ gwelet, diwar e zorn, raktresoù ha kinnigoù labour, kouviadennoù da vodadegoù, ur rentañ-kont bennak. Pezh e engehente a oa da dalvezout evit an ober.

En hor soñj emañ koun an den kalonek, oberiant, leun a feiz kristen ha broadel, laouen ivez en un doare. Hogen petra soñjal eus kadarnded, dalc'husted, emroüsted, efedusted ha nerzh sioul Noela Olier, a chome war he choug al lodenn bonnerañ eus karg an tiegezh. Alies e vez efedusted an emsaverien dimezet diouzh perzhioù mat o gwragez.

Obidoù Alan a zo bet lidet da zeiz gouel Sant Erwan, hag ar gouel-se e oa unan eus e aozerien e Pariz p'edo e kefridi e Mission Breizh, du-hont. Moarvat en deus aotreet paeron ar re baour ez afe

kuit diouzhomp ken brav en ul lid a voe un drugar evit an holl dud bodet en-dro dezhañ.

P.A.B.

Profoù

Ebrel : Tangi Manac'h, 50 lur; Alan ar Gall, 50; Yann-Vari Bouessel du Bourg, 100; Frañsez Allanou, 100; Fulub ar Goailh, 100; Youenn Souffes-Despré, 250; Alan ar Gwiader, 70; Jan Deloof, 40; Erwan-Vari ar Serr, 350; Ivon Abiven, 50; Lukian Abgrall, 50; Yann er Meliner, 350; Yann-Vark Ilias, 50.

War un dro, 1610 lur.

Mae : Fulub ar Goailh, 100 lur; Yann-Glaod Morvan, 50; Ivon Gag, 50; It. Marcelle Thomas, 50; Lukian Tangi, 50; Frañsez Ofret, 50; Tieri Fohanno, 50; Yann-Jakez Tilly, 50; Dll Corinne ar Mero, 50; Per-Feliz Keffelean, 100; Maoris Pondaven, 250; Andrev Brochen, 150; Yann-Ber Salaün, 150; Aldrig Russon, 50; Gweltaz Omnes, 100; Yann-Ber D'Haese, 50; Yann Morvan, 350.

War un dro, 1700 lur.

Hon anaoudegezh vat d'hon harperien c'hredus.

Niverennoù kozh "Al Liamm" ez eus c'hoazh diouto

Marc'had mat int kentoc'h : 25 lur an niverenn voutin, ar skouerennoù da heul, tevoc'h pe rouez, 30 lur (an holl betek 135, 140, 152, 163, 180, 259, 264, 266, 269, 271) ha 40 lur an niverennoù 151 (Youenn Drezen), 210 (Añjela Duval), 229 (Bro-Suomi).

Setu roll ar skouerennoù a chom ganeomp : 7, 118, 124, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 146 betek 149, 191 betek 277.

Na zalc'hit ket ken war ho c'hoant-prenañ.

Lizhiri

Digant Paskal Tabuteau, Artenay : "Nag a blijadur am eus bet o lenn e-barzh niverenn 276 **Al Liamm** an danevell bet savet gant Bernard Elaudais. Ur mignon din eo hennezh hag en deus peurzesket komz ha skrivañ brezhoneg a-gevret ganin e Orleañs. Salv ma kendalc'ho da zuañ paper ha da c'hoari pluenn rak dont a ra bravkenañ ar brezhoneg gantañ bremañ.

Taolet 'm eus ur sell war bennad F. Favereau bet savet gantañ diwar-benn J. Gros hag ar pezh a soñje (pe na soñje ket) hennezh diwar an doare-mañ-doare da skrivañ brezhoneg. Dre mac'h on-me ivez koumanantet da **Vrud Nevez** (hag o skrivañ enni gwech-hagwech all) 'm eus bet tro da gompren e-barzh ar penaozioù hag ar peragoù eus an "disput" etre paotred ar "zh" ha re ar "falc'huneg". Kavout a ra din ec'h eo aet an divizoù a-seurt-se er-maez ar c'hiz penn-da-benn bremañ. A-du kreñv ec'h on-me neuze gant ar pezh a

lare-eñ : "n'eo ket ar skrivadur an hini a vern, ar pezh a vez skrivet eo a gont". Salv ma vo klevet ar c'homzoù-se gant ar baotred strizh ha sparlet ken-ha-ken o sperejoù a vez kavet a-wechoù e-mesk ar re a soñj gante emaint o tifenn hag o kas war-raok ar brezhoneg".

Digant Per Mayer-Danteg, Montroulez : "Ken gwirion eo barzhoneg Per Diolier "Moereb Ivon" m'en deus ma lakaet da soñjal e hini pe hini eus ar mammoù-kozh en em gaver gante amañ hag ahont en hor menezioù. Ra zalc'ho start ha ma krogo en e bluenn en-dro, d'hor fromañ e-giz-se.

Kalon vat d'ar skipailh poellek a ra ul labour ken talvoudus. Ha c'hoarzhadegoù d'an holl ! Gant Yann Gerven e vez kavet fent. Yec'hed dezhañ !"

Digant Jan Deloof, Zwevegem (troet diwar ar galleg) : "N'em eus ket a zezoioù resis evit treiñ skridoù brezhonek all en izelvroeg. Met spi am eus e c'hellin kenderc'hel gant an hent-se".

Digant Kristian ar Braz, Brest ; "Ur film video a 30 munutenn anvet "An Digemer, Droit d'asile en Bretagne" emañ ar gevredigezh "Arrêts sur Image", 6 straed H. Violeau, Brest, o paouez echuiñ. Kontañ a ra istor an dud tamallet evit bezañ roet bod da Euskariz. Teiryezhek eo ar film-se (euskareg, brezhoneg, galleg), un drederenn anezhañ a zo e brezhoneg. Moaien a zo da gaout anezhañ digant ar gevredigezh meneget a-us, en ur gas 120 lur".

Digant Maoris Pondaven, Nice : "Va gwellañ gourc'hemennoù d'ar rummad tud a labour evit **Al Liamm**. Dudi bras a vez ganin o lenn ar gelaouenn, dreist-holl an danevelloù hag ivez an notennoù".

Digant an It. M. Thomas, Sant-Brieg : "Gwelout a reer e tremen buan ar vuhez pa welomp hor mignoned o vont da anaon, ar re hon eus anavezet pa oamp yaouankoc'h : Mikael Premorvan, anavezet e Pariz hag Erwan ar C'henven am boa graet anaoudegezh gantañ e Sant-Brieg e 1938, a-raok va dimeziñ, e kelc'h an "Hermine", hag adwelet goude e Pariz. Kenskrivet hon eus e-pad pell amzer goude dezhañ bezañ deut en-dro da Vreizh. Eus Lannuon e oa, evel va familh. Chomet eo va c'halon stag ouzh Bro-Dreger".

Digant David ar Gall, Bubri : "Trugarez vras evit bout graet bruderezh din. Evel-se em eus gouiet ne oan ket c'hoazh koumanantet d'ho kelaouenn. Nag ur vezh !"

Digant Yann-Ber Salaün, Orsay : "Adkoumanantiñ a ran gant re a zale, met a youl vat, en ur hetiñ ur vuhez hir ha frouezhus d'ho kelaouenn".

Digant Roparzh Mevel, Karaez : "Danvez **Al Liamm** a gavan ekstra, dudius ha liesseurt : pa vez berr an amzer, enk ar mareoù dieub ha didrabas, ma 'z eus ur gazetenn nemetken da lenn, honnezh an hini eo !

An tabutoù (diwar-benn "meur a") a gavan mat pa vezont seven,

droch pa gav d'ar pismiger emañ ar wirionez gantañ diouzhtu-kaer !"

Digant Frañsez Ofret, Pariz : "Oc'h ober va c'hoñje evel objektour-koustiañs emaon c'hoazh. Koulskoude eo gwelloc'h ganin paeañ 150 lur va c'houmanant. Ur skoazell dister eo, hogen diouzh va c'heu-neud ! Chañs ha lañs d'ho kelaouenn !"

Digant Didier ar Go, Plouenan : "Resevet em eus an niverenn diwezhañ : plijadur vras am eus bet ganti : ur pennad fentus, pen-nadoù istorel (diwar-benn Kolomb hag O'Casey), tabut (sioul ha seven !) war ar yezhadur ; setu ur "c'hocktail" hag a blij din kalz !!!"

Digant Stephen Amos, Victoria, Aostralia : "Bez' ez eus e Melbourne ur gevredigezh o vodañ an drouized anvet "Cemhaltas Celtia Og" hag a zo e rener Richard King : prezegennoù a zo bet aozet ganti diwar-benn mojenn ar Roue Arzhur. En hor c'hevredi-gezh kernevek e Victoria e vo graet ivez ur gaozeadenn d'ar 27 a viz Gouere war an destenn-se.

E miz C'hwevrer er bloaz a zeu e vo dalc'het ur guzuliadeg amañ e Skol-Veur Monash a-zivout ar studioù keltiek. War roll ar c'hen-telioù evit ar galleg er skolioù-meur amañ e vez ivez ar Vojenn Arzhuriek hag ar gelennerez a zo Claire French.

Emaon o paouez dont en-dro eus gouel kernevek Aostralia ar C'hreisteiz".

Digant Yann-Ber D'Haese, Chartrez-Breizh : "Poent e vo hep dale soñjal aozañ ur gouel evit lidañ 50vet deiz-ha-bloaz **Al Liamm**. A-raok 4 bloaz e tegouezo amzer ar "Jubile".

Levrioù Al Liamm

E miz Mezheven eo deut er-maez **Skridoù Frañsez Kervella** bet dastumet ha kinniget gant Per Denez. Frañsez Kervella a zo anave-zet evel barzh, skrivagner komz-plaen, skiantour ha yezhadurour, met nebeut a-walc'h evel politikour daoust dezhañ bezañ bet unan eus ar re o deus kaset war-raok Emsav "Breiz Atao".

Dastumet en deus Per Denez, diwar Breiz Atao, Gwalarn ha Galv an holl bennadoù savet gant F. Kervella etre 1930 ha 1941 war ar politikerezh hag an istor. Notennoù puilh en deus savet d'ar penna-doù-se ha brastreset un daolenn eus buhez Kervella hag eus buhez an emsav en-dro dezhañ.

Al levr ez eus 216 paj. ennañ ha luc'hskeudennoù. Priz : 80 lur.

Adc'hraet ha reizhet eo bet ivez **Geriadur brezhonek-gallek** Roparz Hemon. Peurwerzhet e oa abaoe ur bloaz bennak. 848 pajenn, priz : 90 lur.

Levrioù Al Liamm war baper kaer

Lod eus al levrioù war baper kaer ha niverennet hon eus lakaet e gwerzh war niverenn diwezhañ Al Liamm zo aet kuit buan-tre.

Setu amañ ar re a chom eus ar roll kentañ hag un nebeut re all. Kaset e vint deoc'h franko d'ar prizioù merket amañ da heul :

Lara gant Goulc'han Kervella, war Romana, 98 lur (ur skouerenn)

Ar Chase gant G. Kervella, 60 lur.

Pinvidigezh ar paour, gant Goulven Jacq, war Ingres, 70 lur.

Mari-Vorgan, gant Roparz Hemon, war Ingres, 75 lur.

Truez va Doue, gant Didrouz, war Romana, 80 lur.

Pirc'hirin Kala-Goañv, gant Abeozen, 75 lur.

Kontadennoù ar Bobl, gant Fañch an Uhel, levr. II, 255 p. War Ingres, 111 lur.

Oberoù an Ebestel, lizheroù, diskuliadur, 360 p., paper bibl, 80 lur.

Ar Salmoù, war baper bibl, 65 lur.

Buhez Salaun, gant Tangi Malmanche, war Johannot, 70 lur (2 skouerenn)

Gwreg an toer, gant Tangi Malmanche, war Arches, 55 lur.

An intañvez Arzhur, war Johannot, 70 lur.

Gurvan, war Romana, 70 lur.

Traoñ an Dour, gant Añjela Duval, war Johannot, 75 lur.

Evidon va-unan, gant Ronan Huon, war Alfa Mousse, 60 lur.

Ar veaj-se ur wech e oa, gant Per Diolier, war Ingres, 65 lur.

Komzoù bev, gant Maodez Glanndour, war Spinnaker, 95 lur.

Vijelez, gant Maodez Glanndour, war Arches, 48 lur.

Barzhonegoù, gant Kenan Kongar, war Ingres, 70 lur.

Paeañ dre chekenn-bank da R. Huon 2 Venelle Poullbrikenn, 29200 Brest pe da : R. Huon, CCP 1629 14 C Rennes.

Priz Langleiz ha priz Roparz Hemon

Da geñver Gouel ar Brezhoneg e Spezed, d'an 30 a viz Mae, ez eo bet roet priz Langleiz (krouet gant an Itron de Langlais e 1976), da Alan Heusaff ha priz Roparz Hemon (kinniget gant Breizh Diff.) da Lukian Raoul.

Yann Bouessel du Bourg en deus kinniget al loreidi. Alan Heusaff, bet ganet e St Ivi e 1921, a zo brezhoneger a-vihanik ha desket en deus skrivañ gant Skol Ober. Roet en deus pennadoù dreist-holl da gelaouennoù evel Galv, Gwalarn, Arvor da gentañ, hag azalek 1953 da Al Liamm, Hor Yezh, Barr-Heol, Ar Bed Keltiek, Preder, Ar Vro, Stourm, Sav Breizh, Imbourc'h, Emgann, Bremañ ha re all.

Abaoe 1952 e oa teknikour war an amzer en Iwerzhon ha graet en deus war-dro ar C'hevre Keltiek hag ar gelaouenn Carn. Troet en deus e brezhoneg "Also spracht Zarathustra", savet ur geriadurig eus rannyezh Sant Ivi ha bremañ emañ oc'h echuiñ skrivañ e eñvorennoù.

Priz Roparz Hemon a zo yaouankoc'h peogwir e voe savet e 1990 gant Breizh Diffusion. Roet eo bet ar priz da Lukian Raoul evit e levr "Geriadur ar skrivagnerien ha yezhourien" bet embannet gant Al Liamm. Ganet eo bet Lukian Raoul e Pariz e 1932, e dud o vezañ o-daou eus Bro-Dreger. Kelenner e oa betek ar bloaz-mañ e lise teknel Sant Brieg. E 1959 e oa kroget da skrivañ e galleg war ar gelaouenn "L'Avenir". E 1964 e teuas da vezañ pennskrivagner ar gelaouenn ha diwezhatoc'h he rener politikel. E 1981 e voe embannet e levr "Un siècle de journalisme breton", ur mell oberenn 740 pajennad enni. "Geriadur ar skrivagnerien ha yezhourien" zo e oberenn gentañ e brezhoneg.

Gouel Broadel ar Brezhoneg

Dalc'het eo bet e Spezed d'an 29 ha d'an 30 a viz Mae. Brezhoneg war ar panelloù-hent, war dalbennoù an tiez-kenwerzh, bilhedoù bank breizhat ! Evel warlene. D'ar sul e oa tu da zibab er memes mare etre meur a ginnig : pe mont da heuliañ oferenn vrezhonek Yann Talbot e chapel Itron Varia ar C'hrann, da ziv eur goude lein; pe heuliañ strivoù ar c'hourenerien (barrek-kenañ) war an dachenn vell-droad; pe prenañ levrioù brezhoneg e teltenn vras an diskoueza-deg, ul lec'h trouzus, tomm, ac'hubet, gant ar blijadur da adwelout dremmoù anavezet; pe dañsal ouzh tonioù kan ha diskan er sal-etre, hag ouzhpenn ugent kaner pe soner a dremene eno; pe klevout sonerezh e straedoù kêr pe en tavarnioù, hag er "spot" e oa un abadenn a-zoare; pe, e meur a lec'h, mont da evañ ur banne en ur vrezhonegañ. Kalonekaus e oa gwelout strollad an Euskariz, kalz diouto oc'h ober gant o yezh, ha tud yaouank kalonek o tastum arc'hant evit "Diwan".

Da bemp eur, dilenn c'hoazh : pe mont er sal vras, muioc'h a dud enni eget warlene, da glevout ar strolladoù Glaz, I Muvrini, E.V., ha Denez Prigent, ur bam hemañ; pe arvestiñ ouzh pezh-c'hoari Strollad ar Vro Bagan, "An arar hag ar stered", bet prizet-kaer eno.

Fest-noz a oa d'ar sadorn, fest-noz da sul ivez, gant tud vrudet d'o c'has en-dro. Goulennataet, tud ar barrez, a en em ziskoueze a-du gant ar gouel. Pa weled ment ar c'harr-samm o tezougen binvioù ar "Chieftains", o doa kanet d'ar sadorn, pa zizoloed an distruj graet er gwiskvaoù tost d'an dachenn sport, e c'helled kaout un alberz eus ar c'hudennoù da zirouestlañ gant an aozerien, a-raok, e-pad ha goude ar gouel. Nann, n'eus ket da varc'hata evit reiñ gourc'hemennoù start dezho !

Skolioù Diwan en arvar

Evel ma ouzer o deus skolioù Diwan trubuilhoù arc'hant gant an URSSAF. Divizet o deus ar renerien merañ en un doare strishoc'h ha klask arc'hant.

Goulenn a reont digant 10 000 mignon reiñ pep hini 100 lur da z/Diwan. Ar chekennoù zo da vezañ leuniet war anv Skoazell Diwan ha da vezañ kaset da : Diwan Skoazell BP 156, 29411 Landerne Cedex.

Kinnig postoù-labour

Klasket e vez gant Deskadurezh Prevez ar Mor-Bihan :

1 - Ur mestr-skol brezhoneg-galleg d'ober war-dro ur c'hlas divyezhek e Kaodan (tost d'An Oriant).

2. - Ur c'helenner brezhoneg d'ober war-dro ur c'hlas divyezhek (ne vo nemet pevar pe bemp bugel, o tont eus skol divyezhek kentañ derez Sant-Gwenn), 6vet live, e Gwened.

Bez' e vo d'ober :

- brezhoneg = teir eurvezh.
- Lennegezh Breizh = un eurvezh.
- Istor ha douaroniezh = teir eurvezh.
- Deskadurezh ar c'heodeder = un eurvezh.
- Ha div eurvezh all da resisaat, hervez ampartiz ar c'helenner (sport, sonerezh, labour-dorn, tresañ...)

War un dro : dek eurvezh kelenn d'ober gant ar brezhoneg. An implij-amzer a c'hello bezañ klokaet gant eizh eurvezh en un danvez bennak all, kelennet e galleg.

Skrivañ da Yannig Baron, Prezidant "Dihun" Bro-Wened, 72, straed Texier La Houlle, 56000 Gwened. Pellg. : 97 46 43 51.

Gouel Skol divyezhek Pondi

Lidet he deus ar skol he dek vloavezhiad, d'an 3 a viz Gouere. Digor eo bet ar skol e Kinivet diouzh ar beure d'ar weladennerien. Hag aozet zo bet e Dillieg, er Sourn, ur fest-noz gant ar gerent. Enni o deus kemeret perzh Roland Becker, bagad Kerlenn Pondi, klas ar sonerezh hengounel e skol Bondi, an Dastumerien, Peron-Colomer, Jaffre-Jezekel, Audran-Mahe, Lefevre-Bauche, bugale ar skol divyezhek ha Morvan-Eveno.

Saloñs liesyezhek levrioù ar re yaouank

Dalc'het e vo e Kemper e Sal an Tog Ruz d'an 11 ha d'an 12 a viz Kerzu hag e tiskouezo levrioù deskerezh ha diduamant. Pedet e vo embannerien eus broioù Friz, Kembre, Euskadi, Katalonia hag Okitania. Plas e vo ivez evit ar brezhoneg, ar saozneg hag ar galleg. An aozer a zo ar gevredigezh **Ijin** (16 straed Jules Henriot, Kemper).

Dek vloaz Radio Kreiz Breizh

Ur bern tud a zo bet e Sant-Nigouden evit dekvet deiz-ha-bloaz

R.K.B. : ur veilhadeg e Ti Pikouz d'ar gwener da noz, gant kanerien ha konterien, ur goan vras, "ragout prun", hag ur fest-noz ramzel (700 a dud a-hervez) d'ar sadorn da noz, ha d'ar sul goude merenn ur ganadeg ha sonadeg dindan an deltenn vras, gant kalzig arzourien liesseurt hag ur fest-deiz war blasenn ar vourc'h. En deiz-se e voe lidet zoken e Sant-Nigouden div oferenn e brezhoneg : unan diouzh ar mintin da unnek eur gant Job Lec'hvien hag A. Piriou, dirak ur c'hant bennak a dud, unan all ganin, da 5 eur 30, gant un ugent bennak a dud, peogwir e oa emvod an tiegezhioù.

Y.T.

Kaiak war vor

Guy Cloarec, rener Ti ar re Yaouank Pempoull a ra bruderezh evit ar stajoù-kaiak war vor. Digor eo ar stajoù d'an holl en tu-hont da 16 vloaz.

En hañv-mañ e vo stajoù e Pempoull, ar Gêrveur, Rosko, Menez St Mikael hag ivez e Korsika.

Herberc'hti Yaouankiz, Kastell Kerraoul, 22500 Pempoull. Pellg. 96 20 83 60.

Sonererezh a Vro-Wened, R. Becker, mestr-soner

An eil gwech abaoe daou vloaz eo ez embann Roland Becker ur bladenn. Seul pelloc'h e oa aet "Gavr Inis" war hent an enklask hag ar grouidigezh, seul donoc'h e chom e labour diwezhañ en hengoun.

Kinnig a ra deomp ur veaj a-dreuz ar vro hag a-hed an amzer.

Bombard, biniou-kozh, biniou-bras, taboulin, ograoù a vez kavet a-hed e bladenn, mesket pe koublet e doareoù disheñvel a-benn tennañ ar gwellañ diwar an ton.

A-wechoù e vez kinniget meur a zoare da seniñ an ton-mañ-ton en ur cheñch ur benveg nemetken.

Kalz muioc'h eget ur bladenn eo; ur maen-bonn kentoc'h, gouestlet da sonerezh Bro-Wened a ziskouez deomp ar pezh a vez kavet pa studier a-dost an hengoun, ur furchadenn en amzer dremenet o klask adsevel ar pezh a zo bet, ur mare ' zo, ha dre-se, hentoù evit an dazont. Gwriet eo bet gantañ anaoudegezh donañ ar gwriziennoù ouzh an amzer a-vremañ, ha, dre ar c'henlakadur-se, spi ennomp, c'hoant d'ar yaouankizoù kenderc'hel war an hent kinniget.

Ne vo ket pismiget amañ an enrolladur; mat eo hag, e-keñver doare da seniñ, e vo d'ar sonerien o-unan da reiñ o ali. Tud barrek 'zo, e-leizh, eus ar rummad-mañ-rummad, yaouank pe goshoc'h, a ouio hen ober.

Evel 'm eus lavaret bremaik, ouzhpenn ur bladenn eo. E-keñver

talvoudegezh an oberenn, eveljust, met ivez, abalamour d'al levrig (pe al levr, ken stank ha pinvidik eo an danvez ?) a zo bet fardet a-gevret.

Dreist eo ar golo evit kregiñ, tresadenn livet ha studiadenn dilhad mod-kozh diwar F.H. Lalaisse.

Savet eo bet al levrig gant R. Becker ha L. le Gurun.

Kalz muioc'h evit ul levrig-kinnig eo. Displegañ a ra orin an tonioù, evel ma tleer hen ober, eveljust, met mont a ra kalz pelloc'h.

Evel m'emañ ar vombard e-kreiz an oberenn e kinnig al levr, goude ur pennad-digeriñ diwar-benn ar vro, testennoù titouret mat-tre diwar-benn emdroadur istorel ar benveg, abaoe an amzerioù koshañ, ar grennamzer, betek ar benveg, pe e stummoù, a vez kavet an deiz a hiriv. Tresadennoù kozh, arroudennoù diwar al levr-mañ-levr. Ur gwir gentel a "vuzikologiezh" pe studi-ar-sonerezh eo; lennet e vez kement diwar-benn ar c'heriaoueg, al levrioù hag ar furcherien gozh, ha war studi stumm ar benveg, e skeul-sonerezh, an danvezioù.

Goude-se e krog al labour-enklask war orin an tonioù, unan-hag-unan, al lec'hioù dastum, ar sonaozer, hengoun ar seniñ el lec'h-mañ-lec'h, ar c'henstrivadegoù kozh, implij ar benveg-mañ-benveg evit an ton-mañ-ton, an doareoù disheñvel a vez kavet evit un ton er vro-mañ-bro.

Ar vistri a vez meneget ivez, evel Matilin an Dall, François Magadur, Jérôme eus Skaer, ar sonerien dall.

Un dibab eo bet skrivañ titloù an tonioù pe ar c'hanaouennoù hervez ar skritur bet kavet gant an enklaskerien. Evit echuiñ al levrig ez eus ul levrlennadur pinvidik-tre.

Arabat din echuiñ memestra hep menegiñ ar sonerien : R. Becker, M. Pommereuil (taboulin gozh), Ph. Quillay, H. Raud, H. Rivière, G. Botuha, G. le Buhe, A. le Meu, D. Ouin, H. Le Buhe. Re hir e vefe amañ menegiñ an holl re o deus sikouret evit aozañ al labour, menegomp memestra un nebeut re : J. Belz, L. le Braz, Gw. Henrio, A. le Buhe, Gwigner le Henanff, J. Paboul, Y. Sicard, Trouzerion... Trugarez vras dezho holl.

P. Corlay

Les archets de Mirecourt

Savet eo bet gant Yann-Gamilh Hanus, lenner ha skoazeller hor c'helaouenn, e bempvet levr lorenat.

Liesdoare eo e levrioù, hag en oberenn-mañ en devo tro adarre al lenner da gantreiñ dre vaezioù, koadoù ha kêriadennou, a-hed ar stêriou Madon ha Xouillon, ha da zeskiñ un tamm istor en ur zizoleiñ savadurioù kozh.

Dreset-mat ar framm ha livet-kaer ar gweledvaoù gantañ, e laka an oberour e dudennoù da fiñval e-barzh.

Tri istor a zo a-benn ar fin: hini bugaleaj, krennoad, emouestladur Toine, an haroz, mennet da zifenn e vro, en harzerezh; hini micher gozh artizaned ar gwaregoù-rebed, a zibab Toine, goude bezañ bet c'hoant gantañ mont da labourer-douar; hini an istor a garantez etre Toine ha Jeanne, a zo dres ur sonerez violoñs fiñv-fiñv he dorn war ar wareg-rebed.

Bed Y.G. Hanus a zo unan fresk, hep drougiezh, ur bed kozh a zaou-ugent vloaz, ken pell diouzhimp bremañ. Er pajennoù kentañ e verzer emañ o kregiñ un istor a garantez. Daou c'hant pajenn pelloc'h, n'eo ket peurskoulmet c'hoazh gant an daou garedig. Ken ma teu sec'hedek ar paour-kaezh lenner, debron en e izili. Sed aze "suspense".

Pa soñjer mat, ur pevare istor a zo el levr : hini Louis, breur Toine, galvet da soudard, prizoniad, tec'had, engouestlad o klask en aner ur vuiañ-karet tchekat.

Ur yezh eeun, piñsadoù barzhoniezh, liv ar garantez-vro, setu perzhioù all ar romant a gaver d'e heul ur geriadurig evit ar stummoù rannyezhel implijet. (Priz al levr: 100 lur kuit a vizoù all : Y.G. Hanus, 9 rue des Fourasses, 54600 Villers-lès-Nancy).

P.A.B.

Ur gasedig nevez

"Chut, chut, chut selaouit, rimadelloù a vo" setu aze titl ur gasedig nevez-embannet gant Bleuenn (ganto ivez e oa bet embannet ar gasedig **A-bouez-penn**). Ar skridig war golo-kein al levrig a ya da heul ar gasedig a lavar kement-mañ : "Studi ha dudi eo ar rimadell ! Sevenadur bev Breizh, an dud hag ar vro, setu ar rimadelloù !" Dibunet e vezont gant tud brudet ha brezhonegerien ampart : Chanig Ar Gall, Y.F. Kemeneur, G. Kervella, N. Rozmor, Y.V. Lagadeg ha mouezhioù bugale a vez roet da glevet ivez. War hon eus klevet eo bet plijet-kaer ar vugale gant ar gasedig-se. Chomlec'h : Bleuenn, ar C'hurnig 29249 Gwiseni.

Un bladenn arc'hant gant G.L. Jouin

Kement hini zo bet plijet gant kasedig G.L. Jouin, "Jabadao Blues", a c'hello selaou an holl ganaouennoù-se war ur bladenn arc'hant bet moulet e ti Studio Bleu, Kermat. Berven 29410 Gwiklann.

Al levrioù

Daou levr zo o paouez bezañ embannet gant Mouladurioù Hor Yezh.

An hini kentañ **Blue like blue eyes which were not my own** gant Per Denez a zo troidigezh "Glas evel daoulagad c'hlas na oant ket ma re". Graet eo bet al labour treiñ gant J. Ian Press, kelenner e Skol-Veur Londrez.

An holl a anavez danevell hir leun a ijin Per Denez hag a zo ivez fromus ha skrijus evel lod eus danevelloù Patricia Highsmith. Bremañ e c'hello al lennerien deskiñ saozneg en ur geñveriañ an div destenn. Ur golo a gavomp kaer-tre a zo bet livet gant Danièle Jego. 104 paj. 60 lur.

An eil levr a zo trede levrenn **Geriadur brezhoneg-saozneg** Remon ar Porzh (R. Delaporte) enni al lizherennoù E, F ha G, gant skouerioù. Ul levr eo a vefe ret, un deiz, sevel e brezhoneg-galleg ma vez echuet rak ul labour dreist eo. Kaset eo bet al lodenn-mañ da benn, goude marv an oberour, gant Divi Kervella hag Alan Heusaff. En holl ez eus bet embannet 642 bajenn eus A da G. En trede rann-mañ ez eus 200 pajenn. Priz: 100 lur.

An Traoniennoù glas gant Fañch Peru zo bet embannet gant Ar Falz. Kendalc'h "Glizarc'hant" eo. Amañ e kaver taolennoù eus ar vuhez pemdeziek e Bro-Dreger : ar pred krampouezh sizhuniek en ti-feurm, ar c'hoari-bouloù ar c'hudennoù a-vremañ evel an dilabour, diaesterioù ar gouerien, ar re yaouank o vont da Bariz da glask labour hag ivez an darvoudoù etrevroadel. Ar pennadoù-mañ zo bet savet gant Fañch Peru evit e skolidi eus al lise. An danvez koulz hag ar yezh a zo poblek hag aes.

133 pajenn. Priz 60 lur.

Argantael hag ar skrapadenn gant Garmenig Ihuellou zo o paouez bezañ embannet gant An Here. An daouzekvet levr eus rummad Skol al Louarn (evit krennarded) ez eo.

Un toullad krennarded leun a intrudu, hag o komz a-wechoù evel tud erru, a ra un enklask evit adkavout ur plac'hig a zo bet skrapet. Dont a reont a-benn gwelloc'h eget poliser Interpol.

Betek ar fin ez eo dalc'het an evezh dihun. Ar skeudennoù brav zo diwar zorn Malo ar Menn.

156 paj. Priz: 45 lur.

Gant Brud Nevez eo bet embannet **Liberta**, pezh-c'hoari Strollad ar Vro Bagan. Savet eo bet an destenn gant G. Kervella diwar Paol Keineg, Glenmor, Stivell, Gandhi. Danvez preder zo eta er pezh-mañ. Un den kozh dall a gont d'ur bugel a zo o henchañ anezhañ poanioù ha stourm ur bobl da vare an dispac'h "ennon, emezañ, eo kreñv ha lugernus sklerijenn an eñvor". Taolennoù zo o kontañ an darvoudoù bras, pa vez c'hwezet an tan er c'hestell, istor Kadoudal hag an noblañs... Sevel a ra eus genou an den kozh komzoù a furnez a dalv evidomp holl bemdez moarvat: "Kemer da amzer. Arabat dit deviñ da vuhez ouzh un tan hag a varvfe re vuan. Da bep

koulz-amzer e boan hag e blijadur".

93 pajenn. Priz : 40 lur.

Embannet ez eus bet gant Yann Talbot ul levrig 32 bajennad vihan **Précis d'histoire de Bretagne**, e galleg, savet gant Erwan ar Menga, gant ur goudeskrid diwar dorn an embanner. Koustañ a ra 15 lur pep skouerenn, ha 10 lur pa vez prenet 10. Mat eo evit ar skolioù hag an deraouidi.

(Y. Talbot, presbital, 22100 Rostren).

Emañ rann 21 **Geriadur Istorel ar Brezhoneg** gant Roparz Hemon o paouez bezañ embannet (Ingalañ-Kalemarc'hiñ). Embannet e vez tamm-ha-tamm gant Preder e stumm kaieroù moulet evel ma ouzer. Spi hon eus ne zaleo ket da vezañ peurvoulet. Mankout a ra c'hoazh ul lodenn eus K hag L, M, N, O. Al levrenn-mañ evel ar re all a goust 48 lur (55,50 franko).

Preder, 19 Park Maen Meur, 29700 Plomelin. CCP 16 09313 J Paris.

Kelaouennoù

Youenn Olier a grog en-dro gant e notennoù e niv. 278 **Imbourc'h**. Titl ar re-mañ zo "Notennoù diwar-benn lenn". Lennet en deus eñvorennoù diwezhañ ar vourc'hizez Simone de Beauvoir bet a-du a-gevret gant J.P. Sartre gant ar stadoù komunour soviedat ha sinaat. S. de Beauvoir a stourme ivez evit gwirioù ar merc'hed. Un digarez eo evit prederiañ ivez war an diforc'hañ bugale. Jil Ewan a ro ur pennad diwar-benn Medjugorje (tost da Vostar e Bosnia) hag an diskleriadenn graet gantañ er radio en anv Kreizenn speredel brezhon bro-Wengamp. Prederiañ a ra Yann Mikael war afer Galileo, brezel ar pleg-mor, goueledadur al Lusitania. Diazezet eo e brederiadennoù war levrioù bet lennet gantañ nevez zo.

Ul lodenn vras eus an niv. 279 zo gouestlet da skrivagnerien eus Bro-Wened. Kregiñ a ra gant un destenn brederouriezh gant Roperzh ar Mason, bet embannet e-barzh Dihunamb e 1936. Goude ez eus daou bennad diwar-benn Andrev Mellag, unan gant Loeiz Herrieu hag egile gant Leon ar Berr da geñver marv ar skrivagner gwenedat ha kenlabourer Dihunamb. Youenn Olier a varn levr Aziliz Grall diwar-benn Anna a Vezveur, bet embannet e 1986 gant "Hor Yezh" ha Per ar Saoz-eñ a skriv ur pennad diwar-benn belegiezh ar merc'hed e Iliz Bro-Saoz. 65 pajennad zo en niverenn.

Youenn Olier a dle duañ paper noz ha deiz ! Derc'hel a ra da embann e zeizlevr war niv. 280/1 **Imbourc'h. Ur bloavezh e Pondivi** zo ur mell levrenn 209 faj. Kontañ a ra e vuhez a zeiz da zeiz pe dost. Gouzout a reer evel-se petra en deus graet, gant piv eo 'n em gavet, petra en deus lennet e galleg (levrioù klasel, e-sell da

dremen arnodenn an Agreg.), e kembraeg, e gresianeg hag ivez e brezhoneg.

Gant aked e lenner bep tro Pennad-stur **Al Lanv** rak danvez-preder a vez ennañ peurvuiañ. War an niverenn 64 e lavar kementmañ: "D'hor yezh ha d'hor sevenadur da zont da vezañ tra an holl e ranko pobl Vreizh mestroniañ an deskiñ (anv oa bet eus Diwan a-raok) ha freuzañ diouzh ret daoubiaouegezh a-vremañ ar Stad hag an iliz. Boulc'het eo an erv, speredek a-walc'h eo ar Vretoned d'en kas da benn". Kaoz a zo ivez er pennad-stur eus an holl chanterioù bras ha bihan a ranker kas da-benn evit saveteiñ hor yezh (ur skinwel broadel brezhonek, lakaat Bro-C'hall da blegañ ha da sinañ Karta European ar Yezhoù bihan, lakaat ar brezhoneg war-wel ar muiañ-niver). Evel boas eo gant plijadur e lenner "Brave New World" gant Per Denez, ur pennad all a zo gantañ ivez diwar-benn lazhadeg miliadoù a ofiserien boloniat gant ar soviediz e-doug an eil brezel bed. Diwar bluenn Y.V. Thorel ez eus ur pennad diwar-benn Gandhi hag an anfeulster ha pemp pajennad a notennoù hag a brederiadennoù politikel gant P. Ar Meur ha P.V. Kerloc'h. E-barzh rann al lennegezh e kaver barzhonegoù gant Ren' Skeren, Telo Korneg, Laurie Ihm (troet e brezhoneg gant Jili Boucherit) hag Alan Martel en deus savet ur studiadenn diwar-benn Ismaïl Kadare, skrivagner albaniat. Troet en deus e brezhoneg seizhvet rannbennad e romant Kra-kra ("La niche de la honte" e galleg).

Dispont ha pennek e talc'h Pêrig Herbert e niverenn 193 **Hor Yezh** da lakaat un tamm urzh e strouezheg stank anvioù al laboused e brezhoneg. Pemp rummad disheñvel a zo bet studiet pizh gantañ en dro-mañ (eus an Ardeidae betek an Anatidae). Bez' e c'heller lenn ivez ur studiadenn gant Padrig Ar Besko diwar-benn Job Ar Bayon hag ar c'hoariva. Nav fezh-c'hoari en deus skrivet en holl. Unan berr "Ar C'hemener" a zeu da heul ar studiadenn. Herve Ar Bihan, kelenner brezhoneg e Bro-Wened, a zo bet o klask penn d'un nebeut stêranvioù eus korn-bro Gemperle ha lec'hanvadurezh Kêr-Wened. Evit echuiñ e kaver ul lizher gant Y.V. Perrot hag ur pennad o tennañ d'al labour-douar tapet e "Feiz ha Breiz" miz Gwengolo 1929.

Eus deskadurezh ez eus kaoz e **Bremañ** (niv. 140) gant diaesterioù Diwan hag ivez rentañ-kont gouel Ar skol gristen ma oa deut 4000 den dezhañ da Gastellin. Ober a ra J. Vincent ur sell war emdroadur ar boblañs e Breizh : digresk a zo eveljust e Kreiz-Breizh. Sachañ a ra avat bro-Roazhon, Bro-Naoned hag ivez Arvor Bro-Wened muioc'h-mui a dud. Gouestlet zo 2 bajennad eus niverenn 141 da Alan Al Louarn, aet da anaon nevez zo, gant ur pennad-kaoz bet savet evit Armor-Magazine e 1993. Rentet e vez kont en niverenn-mañ ivez eus pevarzekvet gouel filmoù keltiek en Oriant.

Brud Nevez niv. 164. War-lerc'h un nebeut barzhonegoù gant V. Seite, Mai Ewen ha Pascal Tabuteau e c'heller lenn ur pennad istor "Perak ar Chouanerezh" bet troet gant K. Riou, daou bennadig gant V. Fave, "Restajou" diwar-benn tud yaouank a-zoare o vont da seurez pe da venec'h hag "Ar spez". "Ar Vro-Vigoudenn" a zo ken-dalc'h troidigezh levr Yves le Gallo "Bretagne". "Ar bara louet" zo ivez un droidigezh diwar ar galleg kroget ur pennad zo. 60 paj. zo en niverenn-mañ.

Niverenn 165 **Brud nevez** a zo tevoc'h eget boas. 77 pajenn zo enni; ur pennad-kaoz hir gant Y.V. Lagadeg diwar-benn e levr "Ar vastardez" a zo bet enrollet hag embannet evel ma oa, hag un taollagad war Iwerzhon gant ur studier a zo lenner du-hont. J.C. Miossec en deus troet hag adaozet ur gontadenn hir gant Oscar Wilde "Ar bugel steredenn". Echuiñ a ra an niverenn gant notennoù war un nebeut levrioù ha dreist-holl war an deskadurezh.

Deut eo a-zindan ar wask niverenn 3 **Hemon Magazin**, savet gant skolidi Skolaj Diwan ar Releg. Pennadoù sirius a zo e-barzh, diwar-benn Bro-Suomi; ar gouennelerezh e-keñver an Durked e Bro-Alamagn; merc'hed o vont da velegezed; Rigoberta Menchu, priz Nobel ar Peoc'h ; buhez hag oberennoù Abeozen; buhez ar skolaj gant lidadenn gouel Nedeleg hag ar stajoù; skridoù a zo ivez a-zivout ar chas hag ar glujar. Ar gelaouennerien a zo Riwana, Goulwena, Mannaig, Riwal, Youenn ha Morvan. Dont a ra brav endev o fennadoù-skrid ganto. Danvez skrivagnerien marteze !

Pennadoù berr a bep seurt a gaver evel boas e niv. 248 **Evit ar Brezhoneg** (11 p.) an hini hirañ o vezañ "Sevel kirvi" gant Jean Rannou a zesav al loened-se en e diegezh e-kichen Kastell Nevez ar Faou. Ur pennad hirik all a zo "Harz d'al laer" hag ur bajennad war ar skav hag ur sekred kegin: penaos ober gwin-skav. Ar gelaouenn evit deskarded a zeu er-maez bep eil miz. Koumanant da 6 niverenn: 75 lur. BP 3, 29450 Kommanna.

E niv. 45 **Bro-Nevez**, meur a bajennad zo gouestlet da skol Diwan Landerne hag ar skolioù divyezhek. Pennadoù tennet eus ar c'helaouennoù gall zo diwar-benn manifestadeg Stourm ar brezhoneg evit kaout ur chadenn skinwel ha seizh pajennad diwar-benn ar pladennoù nevez. 1993 a zo 200 vet kantved ar C'horonal Armand (La Rouerie) an hini kentañ a erruas er Stadoù Unanet hag a c'hoarias ur roll bras en Dispac'h. Lidet eo bet e Washington. Kelou zo e vefe graet e Gourin un diskouezadeg war ar Vretoned en Amerika.

E-barzh **Pobl Vreizh** (lodenn vrezhonek Le Peuple Breton niv. 353) e lavar G. Falc'h hag Y. Moulleg a bep eil, eo ret d'ar vrezhonegerien bodañ an holl Vreizhiz. Arabat eo d'an emsav, emezo, chom klozet warnañ e-unan. "Biskoazh n'eo deut a-benn an Emsav

da zedennañ ar bobl" eme c'hoazh Y. Moulleg. Gant F. Cadoret eo aet skipailh Le Peuple Breton (niv. 354) da doullañ kaoz war ar sevel istr. E brezhoneg ez eus ur pennad dedennus diwar-benn ar mouezhiadegoù e Bro-Bolinezia e miz Meurzh 1993.

Poent eo d'ar strolladoù politikel en em unaniñ, eme J. Gaucher e niverenn 375 **L'Avenir de la Bretagne** goude ma'z eo en em strewet mouezhioù ar Vretoned en dilennadegoù hep disoc'h mat ebet. War niverenn 376 ar gazetenn e kaver disoc'hoù an niveradegpoblañs bet kaset da benn e Bro-Gembre e 1991 : 19 % a gembraegerien a zo en holl met dizingal eo an traoù hervez ar rannvroioù. Ur pennad da vezañ lennet pizh.

Graet en deus J.J. Monnier ur studiadenn evit **Combat breton** (niv. 90) war emskiant broadel tud rannvroioù Bro-Frañs diwar enklaskoù resis an OIP 5 (office interrégional de la politique). Er bajenn 13 e vez kinniget deomp ur sell war an iwerzhoneg en Iwerzhon an Norz. Danvez studiadenn H. Person a zo, e niverenn miz Mezheven, Kambr Genwerzh Montroulez hag he levezon war Greiz-Breizh. Gant R. Al Louarn eo etrezek Ar C'hurdistan ez eo dedennet hon selloù gant gwaskerezh ar stad Turk e-keñver ar Gurded.

Emañ : **Vivre au Pays** gant he 1000-vet niverenn. Bet eo bet e 1958 ur gazetenn evit difenn gwirioù an Aljerianed, hiziv eo ur gazetenn da gomz en un doare disheñvel diouzh ar re all eus an emrenerezh, Europa ar rannvroioù... Fonnus e vez roet deomp ur sell war 35 bloavezh a stourm er PSU betek 1989 hag abaoe gant Alternative rouge et verte (AREV). Vivre au Pays, 34 rue du Gouet BP 4329 22006 St-Brieg.

Etre 1852 ha 1876 ez eus bet roet lañs d'un enklask war ar varzhoniezh pobl e Bro-C'hall hag eus se ez eus kaoz er gazetenn **Musique bretonne** niv. 123. E-touez an dud e karg e oa Kervarker. Danvez ur pennad all a zo implij ar biniou hag ar vombard eus kreiz ar c'hantved betek ar bloavezhioù tregont er vro vigoudenn.

Eliktra (anv ar vleunienn "kalon Vari") a zo ur gelc'hgelaouenn a Vro-Bikardi, o tont er-maez abaoe 1967. E niverenn gentañ ar bloaz-mañ ez eus ur studiadenn diwar-benn ar vosenn etre 1666 ha 1670. Ma implijer galleg e-barzh, e kaver ivez pennadoù ha barzhonegoù er rannyezh, start damgompren anezho. (Bibliothèque municipale, 50 rue de la République, BP 542, 80005 Amiens Cedex).

Imprimé par ÉDITIONS LA BAULE
259, avenue de Maréchal de Lattre de Tassigny BP 33 - 44501 La Baule Cedex
Juillet 1993 - Dépôt légal Juillet 1993
Numéro d'impression 05723 - C.P.P.A.P. 71403
Directeur R. HUON - Gérant : P. LE BIHAN ISSN 0024 - 1788

EMBANNADURIOÙ AL LIAMM

Nevez deut er-maez

SKRIDOÙ FRAÑSEZ KERVELLA

Dastumet ha kinniget gant Per Denez

216 paj. Priz : 80 lur.

Roparz Hemon

GERIADUR BREZHONEK-GALLEK

848 paj. Priz : 90 lur

Lukian Raoul

GERIADUR AR SKRIVAGNERIEN HA YEZHOURIEN VREZHONEK

(Aet da anaon a-raok Mae 1992)

432 pajenn 16 x 22 ha 61 poltred.
Priz : 150 lur

Kasit ho chekenn da : Mlle J. Queillé, 20 r. Petit-Trotrieux, 22200 Guingamp - C.P.P. 1136 82 P Rennes
Mizoù-kas : 15 % da lakaat ouzhpenn.

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Koumanant-bloaz, Breizh ha Bro-C'hall .....150 lur
Koumanant-bloaz, broioù all .....160 lur
Studierien, soudarded, tud dilabour.....100 lur
Koumanant kaset dre garr-nij.....200 lur

Kas 10 lur evit kemmañ chomlec'h

Rener : RONAN HUON
«Gwaremm ar Groaz»
2, Venelle Poullbrikenn - 29200 BREST

Kuzul-ren : Ronan HUON, Andrev LATIMIER, Per ar BIHAN,
Tudual ha Herve HUON, Didier ar GO, Erwan TRANVOUEZ.

Sekretour : Didier ar GO
Kerlaudy Bihan
29420 PLOUENAN

Teñzorier : Per ar BIHAN
16, Str. Ar Fornioù Raz (Fours à chaux)
35400 SAINT-MALO
C.C.P. 167 20 W Rennes

ISSN 0024-1733

Imprimerie I.E.B La Baule

30 lur